

En kvällsfantasi.

Andeskådning med resultat af

Scævola XXIII.

Motto: Es war ein alter, alter Bekannt.
H. Heine.

Le ridicule tue.
Ordspråk, citeradt af doktor Karl von Bergen.

Jag gick ut en afton med hållande skur, —
det var trist, så det var ett elände.
Då såg jag på gatan en egen figur,
som jag nästan tyckte, jag kände.

Jag sett honom ofta i forna da'r
i sällskap rätt eleganta,
jag visste, han var en belevvad karl
och höflig mot gamla bekanta.

Han gick i kappa af blågult tyg
efter allra modernaste måttet,
och jag såg på hans gång, att han kom i smyg
direkte från kungliga slottet.

Jag såg och såg. Hans gång var rask,
af en gentleman hela fasonen.
Åh *fan!* Är det han! I detta slask?
Jag var alldeles viss på personen.

Han vek af ifrån Lejonbacken och kom
i mörkret mig ganska nära.
Diskret som alltid, jag vände mig om
för att ej Majestätet besvära.

Men när sedan han gått ett steg eller par förbi mig, han hastigt vände, och på skuldran, som fuktig af regnet var, hans magra fingrar jag kände.

»Ni är ensam som jag?» — Jag log med respekt och bugade tämligen snopen. Han tog mig under armen, och gingo vi direkt för att sitta en stund i gropen.

Där sågo vi Strindberg och Geijerstam, och andra mauvais-sujetter, de drucko sparkling vid skämt och glam och förtärde diverse rätter.

Mitt sällskap log litet mystiskt och gick längst bort i det innersta rummet, bestälde champagne, som han äntligen fick, och drack det förfalskade skummet.

Min mörke vän var i dag på sin kant, han såg ut som ett misskändt snille. Jag teg. Ty han kunde bli intressant, när tiden kom, och han ville.

Men när klockan för länge se'n slagit tolf, och kyparn kommit att varna, och han ännu satt med blicken mot golf och en min, som ej ville klarna,

då frågade jag, om han teg i kraft af en sorg, som ginge till hjärtat, eller om det möte, derute vi haft Majestätet nådigast smärtat.

»Nej», svarade han med dyster min och behagade glaset tömma.

»Jag gick ju hit för att få ett glas vin. —
»Det var något jag ville glömma.»

»Hvad då, Majestät?» — Han antog en röst, så det gick mig kallt genom mörgen. —

»Jag har gått och tänkt både sommar och höst
»på herr doktor Karl von Bergen.

»När nyss vi möttes, så var mitt hopp,
»i ert sällskap glömskan att söka.
»Men mötet derute väckt tankarna opp,
»och nu börjar han åter att spöka.

»Ni förstår, det är på tiden rätt snart,
»att rum för herr doktorn står färdigt.
»Hvad som ligger mig om hjärtat är tydligt och klart:
»mottagandet måste bli värdigt.» —

»Jag förstår ej! En man på kulturens tron,
»som städse var from och beskedlig,
»som tror på Gud Fader och på Hans Son,
»och alltid varit dygdig och sedlig»?! —

»Det fins mycket imellan himmel och jord,
»som tänkaren ej kan förklara
»och mången beprisad i högan Nord,
»som för mig är tvetydig vara.

»Jag vill gerna behandla honom väl och snällt
»och traktera herr doktorn rundligt,
»Men jag lyckas ej finna något originelt, —
»Det har länge förargat mig grundligt.» —

Här suckade Satan djupt och slog
den sista droppen i glaset,
drack ur som en karl och i fickan tog
för att artigt betala kalaset.

Jag satt litet brydd. — »I en slik affär.
»jag har ej som ni praktiserat.
»Jag antar ni söker ett straff och begär
»ett, som är starkt raffineradt.» —

Herr Satan blef genast uppmärksam,
sköt med fingrarne undan brickan —
»Har ni ett förslag, låt det komma fram!» —
och han stoppade tian i fickan.

Jag fortfor: »Naturligtvis är det ej värdt
 »att komma med svafvel nu mera.» —
 »Nej, — men ej heller för krångligt och lärdt,
 »utan något populärt, som *han* kan sentera.»

»Ja visst. Det fins väl ett enskildt rum,
 där de stora snillena hållas?» —
 »Det fins. — Men till det är von Bergen för dum,
 »och ni vet, att från hvetet ska' agnarna sällas.» —

»Jag mins mycket väl. Men denna sak
 »är mer specifik än de flesta.
 »Och hur jag vänder den fram och bak,
 »tror jag, min idé blir den bästa.» —

»Det tror man alltid! — Men säg hvad ni vill!» —
 »Jo, försök arrangera ett hundraårs möte
 »mellan Darwin, Huxley, Spencer och Mill,
 »Lessing och Kant samt Schiller och Göthe.

»Stoppa in von Bergen i deras krets!
 »Det är dem, han städse brukat citera.
 »I början blir han kan hända tillfreds,
 »men i längden tör sällskapet ändå genera.

»Se det är karlar, som känna sitt folk,
 »och inte så hastigt bli familjära.
 »De nöjas visst ej med hvar sanningstolk,
 »som vill göra dem *allför* populära.

»De kunna dra fram hans falska citat —
 »det enda de hört af herr doktors skrifter —
 »Inför dem ska' han möjligen känna sig flat
 »och betvifla en smul sina egna bedrifter.

»När Göthe reser sig väldig och stum,
 »med olympiskt löje, *der grosse, der eine*, —
 »då bugar von Bergen för publikum:
 »*Herr Geheimrath, verzeihen! Ich bin ja der kleine.*»

»De le, de andra, som ingen har lett,
 »och i löjet dränkas de hänande orden.

»då blir för von Bergen helvetet hett,
»och han får igen sina synder på jorden.

»Då kryper herr doktorn ihop i ett hörn,
»han anar bestämdt, att han står där med skammen.
»Han känner sig krympa till kråka från örn,
»och hela helvetet mumlar ett Amen. —

»Det är min idé. Den är kanske banal.
»Jag vill inte kalla den genialisk.
»Den synes mig dock kunna passa som kval
»och är nog acceptabel som infernalisk. —»

När jag såg opp, stod fan på ett bord
och var alldeles ovanligt echaufferad.
I början kunde han ej finna ord.
Jag har aldrig sett honom så animerad.

Han höll ett glas i sin högra hand.
Det var fullt. Men jag kunde ej urskilja färgen.
»En skål», han ropte, »i eld och brand
»för din goda idé med herr Karl von Bergen.

»Det är sällan jag visar mig entusiast!
»Men sker det, så sväller mitt hjerta öfver.
»Tack, min vän! Vi ha' honom fast! —
»Säg ifrån, när en återtjänst du behöfver!» —

Han försvann som en rök ur det tomma rum. —
Jag var ensam — och ganska nöjd med champagnen. —
Vid bordet bugade kyparen stum. —
Fan hade glömt att betala champagnen.

Jordfrågan i Ryssland

af Wladimir Muranow.

(Öfversättning från författarens manuskript.)

För att kunna bilda sig ett rätt begrepp om Rysslands agrariska förhållanden måste man kasta en återblick på deras ursprung, d. v. s. på historien om lifegenskapens uppkomst och afskaffande i detta land.

Böndernas afhängighetsförhållande har såsom institution icke uppstått på grund af den privata utan på grund af den offentliga rätten, såsom de bekanta forskarne i den ryska rättshistorien, professorerne Gradovskij och Liegejevitsch, visat. Icke blott bönderna utan alla stånd i »Rus» voro den moscovitiska statens lifegne tjenare och skilde sig från hvarandra endast genom arten af de tjänster de förrättade. Adelsmannen var skyldig att skydda statens gränser, och för detta ändamål hade han ett visst antal beväpnadt folk under sitt kommando. De dertill erforderliga medlen var bonden skyldig att lemna. Likaledes var det arrende, som bonden i det moscovitiska »Rus» erlade till godsherrn, en statsskatt och godsherrn — en statstjensteman. Den inkomst, som han för egen del betingade sig af bonden, utgjorde lönen för hans statstjänst. Bönderna voro i sjelfva verket egare till den jord de brukade. De voro både fria till sin person och hade rätt att efter behag byta vistelseort, om den jord de brukade inbringade för ringa inkomst eller godsherrn utpressade för hög skatt. Men då någon flyttade till annan ort, kom han i beroende af en ny godsherre, som på grund af statsrätten lämnade honom ett stycke jord att bruka mot erläggande af ett visst arrende. Det är tydligt att adelsmännen i sitt förhållande till landbefolkningen voro fullkomligt oberoende af centralregeringen, som blott hade att öfvervaka, att adelsmannen ej undandrog sig »Suveränstjensten». Det låter sig äfven tänkas att denna adliga

»autonomie» tvang bönderna att flytta från det ena stället till det andra för att förskaffa sig drägligare lefnadsförhållanden. Detta åter brukade från godsherrarnes sida framkalla klagan öfver, att de ej hade några medel att fullgöra sin statstjänst. För att försäkra sig om det punktliga fullgörandet af adelsmännens tjänster utfärdade den moscovitiska regeringen under loppet af hela 16:de århundradet en rad af lagbestämmelser, i syfte att binda landtbefolkningen vid fädernetorfvän. Och verkligen, regeringen nådde sitt mål — landtborna blefvo »glebae adscripti». Dock förlorade icke böndernas beroende ställning under en lång tidrymd sin statskarakter. Bonden blef fäst vid jorden, icke vid godsherren. Denne senare hade ännu under en lång period ingen *arfsrätt* till jorden. Jordegendomarne förlänades honom för hans tjänst, *vänligtvis* på lifstid; efter godsherrens död brukade de öfverlemnas åt en annan statstjänsteman. Om en godsherre hade söner, öfverlemnades åt dem ett gods, oftast detsamma för hvilket deras fader hade tjänstgjort, men de erhöillo det icke *på grund af arfsrätt till jorden* utan för sina egna tjänster.

Om en godsherre efterlemnade endast enka och döttrar, så tilldelades dem för deras underhåll ett visst stycke jord såsom pension, det öfriga ställdes till den centrala godsförvaltningens (»Pomiestnyj Prikaz») förfogande och förlänades åt en annan stats-tjänsteman. Sonens arftagande efter fadren har, hvad tjänstegraden beträffar, vunnit burskap endast derigenom, att den förre brukade efterfölja fadren i tjänsten, och fick laga stadfästelse först i förra hälften af 18:de århundradet. Adels befrielse från obligatorisk statstjänst under Peter III:s regering fullbordade den utvecklingsprocess, hvarigenom privata godsherrar uppstodo. Men äfven senare under Katarina II:s regering förekom ofta, att fullständigt fria byar med s. k. statsbönder förlänades åt adelsmän »för deras tjänster».

Af det anförda inses lätt, hvarför bönderna under tiden för lifegenskapen ansågo, att jorden, på grund af statsrätten, tillhörde — *dem*, och att deras personer och arbete voro underordnade under — godsherren. Dermed förklaras äfven, hvarför i synnerhet från Peter III:s tid bland bönderna uppkom föreställningen om en snart stundande befrielse: emedan zaren har afskaffat adels obligatoriska tjänst, som utgör källan till dess lifegenskapsrätt öfver bönderna, så måste med upphörande af dess rättsanspråk på besittning äfven själfva besittningen upphöra — bonden och hans jord blifva fria.

Bedömd från denna synpunkt af böndernas rättsåskådningar,

vilka utgöra en kvarleva från den moscovitiska statens offentliga rätt, skulle en annan juridisk lösning strida mot begreppen rätt och rättfärdighet.

Och verkligen uppväckte några år efter Peter III:s ukas om »adelns befrielse» representanterna för de fria (»den svarta jorden plöjande») kronbönderna och för kosackerna frågan om »bondeståndets frihet» i den af Katharina II sammankallade lagkomitén. Den framgång kosacken Emilian Pugatschow, som under namn af Peter III försatte hela Ryssland i uppror, hade, förklarar deraf, att han tog till lösen i kampen orden »Jord och frihet» (för bönderna). Det folkuppror, som Pugatschow anstiftat, kväfdes, men enstaka lokala bondeoroligheter, stundom mord på godsegare, utbröto ofta under de följande zarezerna och höllo regeringens och landets framstegsmäns uppmärksamhet fäst på bondefrågans lösning, ehuru man ej kom till något resultat. Femtioalet af detta århundrade betecknades af en hel rad af bondeoroligheter i rikets alla guvernement, hvilka ofta endast med vapenmakt kunde stillas. Öfverallt fordrade bönderna »frihet». Alexander II misstog sig därför troligen icke, då han år 1857 i den ryska adelsförsamlingen yttrade de bekanta orden: »Om vi icke ofvanifrån befria bönderna, så skola de sjelfva nedifrån befria sig.» Bondereformen var icke så mycket nödvändig för sin egen skull som fastmer för att rädda statsordningen. Genom ändamålet med reformen bestämdes också sättet för dess förverkligande. Den ryske satirikern Stschedrin säger träffande: »Man måste å ena sidan känna och å andra sidan icke hafva känning af saken» — bönderna måste lugnas genom befrielse från lifegenskapen, men adeln måste äfven tillfredsställas och om möjligt skonas från materiel förlust. Alexander II:s regering, som alltid var vacklande, alltid rädd för det röda spöket, kunde icke förmå sig att inkalla representanter för alla fria stånd till deltagande i den viktiga statsreformen. Hela det förberedande arbetet lemnades i adelns händer. Dervid kunde man icke härlar underlåta den i Ryssland öfliga officiela komedien, som hade till syfte att framställa reformen i folkmassans ögon såsom en ädelmodig handling af adeln. Regeringen *föreslog* genom generalguvernörerna adelsförsamlingarna i de skilda guvernementen att till zaren inlemna en adress, hvori de uttalade sin önskan att få upptaga en diskussion öfver »Åtgärder till förbättrande af de lifegna böndernas ställning». I Ryssland är ett »förslag» från regeringen liktydigt med en befallning. Nu började anhängarne af lifegenskapens afskaffande fatta mod och sända adresser i be-

rörda syfte. Och »villfarande adelsmännens billiga begäran», såsom orden lydte i zarens manifest, befalde han att en komité af ombud för adelsmännen skulle tillsättas i hvarje guvernement för att utarbete villkoren för befrielsen. I komitéerna bildade sig snart två partier — motståndarna till reformen och minoriteten — dess anhängare. Men det är klart att desse s. k. »röde» skulle en masse utgå från samma adelssynpunkt. Regeringen, som hade den afgörande rösten, lyssnade till alla meningarne. På Alexander II:s personliga befallning utdelades t. o. m. och lästes i redaktionskommissionen, som hade sina sammanträden i S:t Petersburg, den af den landsflyktige Herzen i London utgifna »Kolokol» (klockan). Men det är klart att reformen skulle blifva en kompromiss mellan de olika meningar, som gjorde sig gällande i adelskomitéerna. Lifegenskapspartiet underkastade sig den fatala nödvändigheten »af den orätt adeln skulle lida», men ville åtminstone bevara åt sig all jorden och endast frigifva böndernas boningar. Men mot dessa anspråk uppreste sig hela pressen och den allmänna opinionen, och efter mycken tvekan beslöt regeringen, att bönderna tillika med deras jord skulle blifva fria.

Detta beslut dikterades af den obevekliga nödvändigheten. Enligt böndernas åsigt utgjorde — såsom vi redan hafva sett — all jorden deras egendom. »Vi äro edra och jorden är vår», brukade bönderna under lifegenskapens tid säga till godsherrarne, och därför var idén om befrielsen från lifegenskapen i böndernas hjerna fast förbunden med idén om det lagliga tillerkännandet af deras rätt till all jorden. Oafsedt svårigheten att på annat sätt kunna tillgodose tjugo millioner frigifna bönders materiella behof, skulle det därför ej lyckats att frigifva bönderna men ej deras jord. Ett sådant steg skulle troligen framkallat en revolution.

De ryska demokratiska partierna, hvilkas språkrör vid denna tid tidskriften »Sovoiemiennik», redigerad af Tschernyshevskij, var, fordrade att staten skulle inlösa all jord och öfverlemna den åt bönderna. Minimifordringarne voro, att man skulle bereda bönderna möjlighet att genom bearbetande af sin jord kunna tillfredsställa sina behof och blifva i tillfälle att betala statsskatten. Regeringen kompromissade alltjemt. Sålunda bestämde den jordlotternas storlek efter följande beräkning: »bonden skall» — för att begagna det högttrafvande officiella språket — »öfva sig i åkerbruk på den honom anvisade jordlotten, afvensom i andra nyttiga yrken samt i handarbete, och deri finna källan till väl-

stånd.» Om man öfversätter dessa officiella evfemismer på vanligt språk, skall man finna deras innebörd vara den, att i det regeringen tilldelade bönderna jord, önskade den på samma gång bibehålla dem i ekonomiskt beroende af godsegarne, och tillförsäkra de senare arbetskrafter. Det är då icke underligt att de jordlotter, som tilldelades bönderna, viaade sig vara otillräckliga för att tillförsäkra dem en oberoende tillvaro.

Slutligen uppväckte äfven frågan om formen för de blifvande bondehemmen många stridigheter under den närmaste tiden före reformens genomförande. Liberalerna, som hyllade de engelska filosofiska och ekonomiska teorierna, och som därför ansågo att att man genom att införa privategendom skulle betydligt uppdriva jordens produktivitet, önskade att landet skulle fördelas i små jordlotter. Slavofilerne, eller de mystiske dyrkarne af allt »originelt» ryskt, fordrade att bondeförsamlingen »Miren» skulle bibehållas, såsom uråldrig »slavisk» form för jordegendomen och det sociala tillståndet. (På denna tid hade forskningen ännu ej fastslagit, att denna »originelt-slaviska» form för jordegendomen varit lika för alla folk under ett visst utvecklingsstadium). Dervid gjorde de hänsyftningar på de sår, som frätte »den förskämda Vestern» — proletariatet och pauperismen, hvilka hotade Europa med en rad af sociala skakningar. Derunder skulle rysarne, detta utvalda folk, genom att bibehålla sin nationella karakter gå en lugn utveckling till mötes. Man behöfver blott vända sig från de förderliga liberala principer, som komma till oss vester ifrån, och gå till vår egen forntid. De ryska demokraterna med Tschernyschewskij i spetsen intogo en själfständig ställning i denna fråga. På grund af de framträngande vest-europeiska idéerna, hvilka vid tiden för den ryska bondereformen tagit en ny riktning, sedan man börjat underkasta grundlagarna för den sociala utvecklingen i Europa en allvarlig kritik, sågo de ryska demokraterna i den kommunala jordegendomen en garanti mot böndernas utarmande och uppkomsten af ett jordbruksproletariat. Dessutom, sade Tschernyschewskij, bereder den kommunala jordegendomen bondeståndet en möjlighet till en öfvergång till högre former af landbrukskultur, som annars endast vore möjligt på de större godsens. Ty om vi föreställa oss församlingen såsom den faktiske jordegaren, som alltid har rätt att bestämma, på hvilka grunder den enskilde medlemmen får bruka jorden, så skall, när tiden för införande af landbruksmaskiner, kemisk gödning, artificiell bevattning o. s. v. kommit, den då kunna grunda ett enda kommunalt jordbruk, hvaremot det skulle

vara ganska svårt att praktiskt genomföra en behöflig sammanlutning af en massa små privategendomar. Dessa voro orsakerna, hvarför Tschernyschewskij kämpade för bibehållandet af »Mirerna».

»Statutet om bondeståndet» stannade äfven härutinnan emellan de båda åskådningarna. Den kommunala jordegendomen bibehölls i hela Stor-Ryssland samt i ett guvernement af »Hvita-Ryssland» — det Mohiliowska. I »Hvita-Rysslands» alla öfriga guvernement samt i Lill-Ryssland bibehölls privategendomen, som från forntiden existerat der. Dessutom lemnades »Mirerna» rättighet att efter omröstning med $\frac{2}{3}$ majoritet inom byförsamlingen besluta om afskaffande af den kommunala jordegendomen och fördela hela jorden i ärftliga enskilda lotter, som ej mera kunde förenas till ett helt. Och slutligen öfverlemnades åt hvarje medlem af »Miren» rätt att på en gång inbetala det hypotek, som komme på hans jordlott, och att derpå fordra af församlingen, att den skulle förklaras för hans privategendom (art. 165 allm. friköpningsstatutet).

Dessa voro de allmänna principer, som lagts till grund för reformen. Det slutliga realiserandet af reformen på de skilda orterna, bestämmandet af gränserna mellan böndernas jordlotter och godsherrarnes egendomar, uppdrogs åt de lokala myndigheterna, som helt och hållet beherskades af adeln. Resultatet blef öfverallt, att bonden i genomsnitt erhöll hälften så mycket jord, som han kunde bruka, och som han behöfde för att kunna uppehålla sin familj och betala de offentliga skatterna. På grund af den särskilta lösen för landet, som öfverallt blef omåttligt stor, är det ännu, liksom före reformen, hufvudsakligen bönderna, som betala statskatterna. I proportion är den skatt, som hvilar på böndernas jord, många gånger högre än den, som hvilar på adelns gods. Men dessutom begränsar det bestående skattesystemet betydligt bondens personliga frihet; nu liksom fordom förblir bonden statens *lifegne*¹. I Ryssland får man icke aflägsna sig mer

¹ År 1877 offentliggjorde den berömda ryske statistikern, professorn vid universitetet i St Petersburg, dr Jansson sitt berömda verk: »Ett försök till en statistisk utredning af böndernas jordegendom och beskattning», hvilket väckte stort uppseende i Ryssland. Med en massa obestridliga siffror, hufvudsakligen hemtade från den af regeringen 1872 tillsatta »Commissionen för utredande af jordbrukets läge i Ryssland», bevisar han, att i de flesta guvernement *den rena afkastningen af böndernas jordlotter icke betäcker de bönderna ålagda inbetalningarna*. Med andra ord, bonden lemnar till staten icke blott hela den verkliga inkomsten af jorden utan dessutom äfven en del af sitt *personliga arbete*.

än 30 verst (32 kilometer) från den kommun, där man har hemortsrätt, utan pass. Men under det de högre klasserna (adelsmän, tjänstemän, köpmän o. s. v.) hafva pass på lifstiden och därför fritt kunna resa hela riket omkring, erhåller bonden pass blott på ett år, men passet får inte utlemnas förr än bonden har betalt alla sina skatter och utskylder. På många ställen uppgå skatterna på grund af missväxt, eldsvådor, epidemier o. s. v. till 30—40 rubel (omkr. 65—85 kronor efter nuvarande kurs) för hvarje jordlott. »Utpressningssystemet» herrskar i hela Ryssland. En »isprawnik» (polischef i ett distrikt) kan mottaga »frivilliga offer» af tacksamme borgare, liksom Gogols »Gorodnilschij», han kan i kretsförvaltningen tillåta sig tusentals otillåtna saker¹ — allt sådant går lätt för sig. Men ve den isprawnik, i hvars distrikt skatt ej kunnat indrifvas från bönder! Naturligtvis är polistjänstemännens hela energi riktad på »utpiskandet» af resterande skatter, hvartill lagen lemnar dem vidsträckt fullmakt. Den bonde, som ej betalt sin skatt straffas offentligen med prygel, och om *detta* medel icke visar sig verksamt, bortauktioneras hela hans förmögenhet för en spottstyfver.

Bonden kan icke ens fritt förfoga öfver den knappa afkastning, hans jordlapp lemnar honom, ty han kan icke invänta gynnsamma konjunkturen för försäljning af sin säd. Så snart han hunnit tröska den, måste han nämligen genast sälja den till hvad pris som helst för att få pengar att betala skatterna med, och medan millioner producenter befinner sig i detta läge, är marknaden i början af hösten öfverhopad med böndernas säd, och exportörer köpa den då till billigt pris och utföra den i stora partier till utlandet. Endast genom detta utpressningssystem kan det förklaras att Ryssland med sin primitiva kulturutveckling ännu kan konkurrera med Amerika på Europas sädesmarknad. Men också har den ryska bonden, som förser hela världen med bröd, i de flesta fall redan på våren, ja ofta midt i vintern, sjelf ej något bröd att äta, utan måste *köpa* det till högt pris. Böndernas otillräckliga jordlotter tvinge dem att odla allt hvad odlas kan. Följden deraf blir, att det är omöjligt för de flesta att föda ett tillräckligt antal boskap. Ett par arbetshästar äro alldeles nödvändiga för den ryska bondens jordbruk, men den landtbruksberättelse, »från gård till gård», som utgifvits af

¹ Detta är ingen öfverdrift, utan en noggrann statistisk uppgift, hemtad ur den officiella berättelsen öfver Odessas stadsförvaltning och andra officiella källor.

»Ziemstwo's» (landtdagens) statistiker, visar, att knappast hälften af bönderna, och på många orter ännu färre, hafva ett par hästar — de öfrige få reda sig med en häst, ja ofta utan någon alls. I allmänhet är $\frac{1}{4}$ och t. o. m. $\frac{1}{3}$ af bönderna utan häst, och i guvernementet Moscau har t. o. m, hvar annan bonde ingen häst. Landtbrukets förfall visar sig genom brist på arbetskraft och gödsel; ringa skörd och hungersnöd — företeelser, med hvilka den ryska allmogen är förtrogen.

Bondereformens mål har sålunda uppnåtts. Genom böndernas befrielse skapades en hel klass till hälften sjelfständigt folk, som genom sina jordlappar äro fästa vid hemorten, men som på samma gång icke erhållit så mycket, att de ens närmelsevis kunna intaga någon likställighet med de omkringboende större gods-egarne. Det oundvikliga deficitet i bondens budget har haft till följd, att han kommit i åtskilligt beroende af godsegaren.

Om man ordnar de olika slagen af bondens ekonomiska förhållanden till godsherren efter den grad af beroende den förre intar till den senare, så måste man främst ställa jordarrendet, hvilket i sin ordning är af tre slag, nämligen arrende med delning af produkterna mellan kontrahenterna, arrende som af arrendatorn betalas med arbete och arrende som af arrendatorn betalas med pengar. I första fallet gifver bonden jordegaren mer än hälften, ofta $\frac{2}{3}$ af hela skörden. I andra fallet förpligtar han sig, att för hvarje arrenderad hektar bruka mer än 1 stundom 2 ($>1-2$) hektar för jordegarens räkning och dertill berga och bortforsla säden. Slutligen förekommen äfven ofta att arrendatorn betalar sitt arrende med pengar. Vanligen betingar en »diesiatina» (= $1\frac{1}{9}$ hektar) af »svarta jorden» ett arrende af 15—25 och för industriela odlingar ända till 50 rubel pr sommar. Om man betänker, att för jordens brukande och sädens skördande och bortforslande på samma gång betalas 6—9 rubel, och att värdet på en diesiatina är 150—200 rubel, så finner man, att det oerhördt höga arrendet (10—12 % af kapitalet pr år), som stegras på grund af böndernas nöd, nöjaktigt förklarar, hvarför denna form af arrende sällan användes af de massor af bönder, som ej hafva medel att betala arrendet i förskott. Likaså är arrendet med delning af produkterna eller med betalning medelst arbete möjligt endast för dem, som äro lyckliga nog att ega ett tillräckligt antal arbetsdjur. Den bonde, som endast har en häst, har fullt upp att göra med att bruka sin egen jordlapp.

Den stora procent af fattigt folk, som omedelbart blifvit utarmad genom jordarrende, tjenar fortfarande indirekt att höja

arrendet. När den tid kommer att bonden skall betala andra hälften af skatten och friköpningsafgiften, hvarmed uppskjutes tills det börjar »närma sig mot påsk» d. v. s. den tid på året, då bonden redan sålt så mycket säd, att han ej ens har någon för eget behof och jordarbetet ännu icke börjat, då tvingar honom bristen på pengar och bröd att anlita krediten. De tjänstvilliga ockrarne — vanligen välmående ättlingar af »genom hjelte-dater och höga anor berömda slägter» och köpmän, sitta då och vänta på sitt byte (arrendatorn och stundom egare till adelsgods). Kredit lemnas bonden med det vilkor att han betalar med arbete, hvarvid han naturligtvis måste förbinda sig att arbeta för minst $\frac{1}{3}$ billigare pris än annars. Skilnaden utgör räntan på kapitalet, och om man antager att återbetalningen af kapitalet sker successivt under våren och sommarens, så utgör den mer än 100 % af kapitalet pr år! Det är klart, att möjligheten att erhålla en sådan profit af jordbruket medelst kreditsystemet, utan någon som helst utlago af kapital för erhållande af åkerbruksredskap och lefvande arbetskraft (oxar, hästar) måste medföra en minskning af utarrenderad jord och på samma gång stegra arrendet. Är det väl nödvändigt att tillägga, att, på grund af bondemassans ständiga öfvergång från en högre till en lägre kategori, den som i dag är förpaktare snart skall komma bland den klass af jordbrukande arbetare, som hyr ut sig och sin häst, för att inom kort sjunka ännu djupare under de omätliga skatternas tryck; han säljer sin häst, nedlägger sitt jordbruk¹ och förpaktar sin jordlott till sin bättre lottade granne. I det industriella Moscauer-området² är antalet af sådana bönder, som nedlagt sitt jordbruk, utomordentligt stort och uppgår på sina ställen ända till 50 % af byarnes hela inregistrerade befolkning. I de närliggande rent jordbrukande s. k. »svarta jords»guvernementen³ är denna procent något mindre men uppgår dock till $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ af hela bondebefolkningen. I det industriella området finner denna massa sysselsättning på fabrikerna eller i det s. k. »skogsyrket», d. v. s. dels i den mindre hemslöjden, dels i handverks- och manufakturindustrien, som fullständigt är beroende af mark-

¹ I början fortsätter ännu bonden att sköta sitt jordbruk, sedan han förlorat sin häst, i det han af sin förmögnare granne hyr den häst, han nödvändigt behöfver för arbetet. Men denna mellanform försvinner förr eller senare, och jordbruket nedlägges slutligen.

² Guvernementen Moscau, Zarosland, Wladimir, Nischnij-Nowgorod m. fl.

³ Guvernementen Riazaw, Tambow, Woroniege, Oriol, Kursk m. fl.

naden och kapitalet. I de angränsande rena jordbruksdistrikten finnes ingen industri. Möjligheten att erhålla billiga arbetare, som utföra arbetet med egna djur och åkerbruksredskap, gör det i de flesta fall öfverflödigt för de större godsegarne att underhålla ständiga aflönade arbetare. Oerhörda skaror af jordbruksarbetare begifva sig därför hvarje sommar från dessa guvernement, mer än 100 kilometer från sina hem och mestadels till fots, till de sydliga och östliga stepperna för att söka arbete. Dessa utvandringar ske icke alls likformigt, ty vi läsa hvarje år korrespondenser om att det är arbetsbrist och öfverflöd på arbetare på ett ställe, under det man på ett annat ställe beklagade sig öfver brist på arbetskrafter. Ehuru skörden i år är god, är öfverflödet på arbetare så stort på Krim, att enligt tidningarna flere dödsfall på grund af hungersnöd förekommit. Äfven om vi skulle tro platsmyndigheternas officiella dementier, som städse upplysa, att »i de åt dem anförtrodda trakterna» ingenting dylikt inträffat», så äro dock dessa jordbruksarbetare, som år från år lemna just de delar af landet, där jordbruk mest idkas, och begifva sig hundratals kilometers väg för att söka arbete — ingenting annat än *jordbruksproletärer*.

* * *

Alltså hade det, som de ryska demokraterna vid tiden för lifegenskapens upphäfvande så mycket fruktat, inträffat. Redan ett fjerdedels århundrade efter reformens genomförande har Ryssland flere millioner jordbruksproletärer, hvarifrån icke ens det kommunala jordbruket skyddat Ryssland. Den ryske forskaren på bondeförhållandenens område Frirogow ser i sitt verk »Kommunen och skatten» ett synnerligt värde hos den kommunala jordegendomen deri, att den är i öfverensstämmelse med alla former af de bestående rättsliga förhållandena, ty den tillåter åtskilliga transaktioner, som afse att göra jordegendomen rörlig. Men man kan lätt inse, att den stora utbredningen af dylika transaktioner ej betecknar den kommunala principens styrka utan dess upplösning. Den gamla kommunala formen behölls, men under den gamla membranen mogna nya ekonomiska förhållanden. Nu för tiden talar man ganska mycket i den ryska litteraturen om bondeegendomarnas oförytterlighet och om afskaffandet af art. 165 i »den allmänna lagen om jordlotternas friköpande», som tillåter bönderna att afyttra sina jordlotter och derigenom icke

blott ekonomiskt utan äfven rättsligt öfvergå i proletärernas led. Men det är icke svårt att inse, att denna rent juridiska bestämelse är kraftlös gent emot den ekonomiska utvecklingen. Under loppet af mer än ett fjerdedels århundrade hafva af 120 millioner »diesiatiner», som tillhöra bönderna i det europeiska Ryssland, ungefär 2 millioner öfvergått till privategendom på grund af lagens 165 art. — en i och för sig allt för obetydlig siffra för att kunna tillskrifva bondejordens rättsliga afyttrande något allvarligt inflytande på bondeförhållandenas allmänna utveckling under den gångna tiden. Följaktligen har bondejordens mobilisering, dess koncentring i den enes händer och faktiska expropriering från den andre försiggått formelt utan att beröra principen om den kommunala jordegendomen. Om i kommunen 25 % medlemmar ega jordlotter, men inga arbetsdjur att bruka den med så att 15 % skötes med de förmögnares hjälp och 10 % förpaktas åt församlingens rikaste medlemmer de s. k. »knytnävarne» (Kulak) och »kommunätarne» (mirojed) (på samma gång äfven lantliga ockrare) — om de rikaste landborna till billigt pris förpakta ett stort antal sådana jordlotter och under den brådaste arbetstiden lega sina fattiga grannar (till största delen hustrur, hvilkas män äro långt borta på arbete) till att slå och skörda, så häntyder detta tämligen tydligt på, att vi hafva att göra med en den kommunala jordens koncentring i den välbergade minoritetens händer och en expropriation af en betydande del af de fattigaste församlingsmedlemmarne. Skulle då den periodiska fördelningen af den kommunala jorden, i hvilken kommunens högsta eganderätt fått sitt uttryck, kunna förhindra jordens olikformiga fördelning?

Frågan om den allmänna delningen har under loppet af några år, från slutet af 1870-talet till början af 1880-talet, varit föremål för en hårdnackad partistrid i tusentals byar i Rysslands mellersta distrikt. Från Peter den stores tid brukade hvar 12:te — 15:de år en registrering eller »revision» af Rysslands skattskyldiga befolkning ega rum, i afsigt att likformigt fördela skatten mellan alla befintliga »revisions-själur» af mankön utan afseende på ålder. En halfärs gosse och en åttioårig gubbe beskattades med lika »själs-skatt». Vid samma tillfälle brukade bönderna äfven verkställa fördelningen af jorden, hvarvid de fördelade den mellan de befintliga »Revisionssjälurane». Förändringarne i den manliga befolkningens antal och förhållande från den ena revisionen till den andra framkallade många olikformigheter

i egandeförhållandena, som rättades genom de partiella fördelningarna, det s. k. »bortkastandet och inkastandet af själar». De jordlotter, som tillhört döde eller utvandrade församlingsmedlemmar, s. k. »döde själar»¹ och »afgångna själar», öfverlemnades enligt kommunens beslut åt de familjer, som under tiden tillväxt i antal. Den sista X:de revisionen verkställdes 1858. I de fria bondekommunerna genomfördes detta år och i de förut lifegna strax efter reformens genomförande 1861 och sedan jordlotter blifvit anvisade en allmän fördelning. Men nästan samtidigt med bondereformen tillsattes 1858 en komité för att utreda frågan om skattereformen på samma gång som frågan att afskaffa »själsskatten» framställdes, hvarmed revisionernas nödvändighet undanröjdes. Resultatet af komiténs 25-åriga verksamhet blef, att »själsskatten» afskaffades 1883² samt derjemte, att man lemnade å sido vidare revision³. Af denna orsak uppstod i hvarje by en hårdnackad strid. De rika, som hade förpaktat sina ruinerade grannars jordlotter på längre tid, fasthöllo vid gamla regeln enligt hvilken fördelning skulle försiggå endast under revisionen. De lokala myndigheterna och de lägre förvaltningsorganen, som alltid stå på de rikares sida, understödde de senare, i det de gjorde gällande den meningen, att den »godtyckliga» delningen före revisionen till och med skulle vara olaglig. Men medelklassen bland böndarna, som till följd af familjernas tillväxt led brist på jord, och den ungdom, som födts efter revisionen och därför ej hade egna jordlotter, protesterade och fordrade i den kommunala rättens namn en fördelning af jorden. Segern tillföll öfverallt anhängarne af den kommunala principen, och under 1880-talet genomfördes öfverallt en allmän fördelning. Men har byns allmänna fysiologi derigenom förändrats? Liksom förut hafva de »hästlöse» ingen häst, och liksom förut befinna sig deras jordlotter i byns rike förpaktares händer, ofta endast mot betalning af skatten eller stundom med ett obetydligt tillskott af

¹ Derifrån härstammar titeln på Gogol's berömda verk.

² Ännu icke fullständigt. »Själsskatten» existerar ännu i Sibirien, och skattekomitén tyckes ännu fortsätta sin verksamhet.

³ Frågan om revisionen har under det gångna årtiondet några gånger framkommit i regeringskretsar, och för att utarbeta ny arbetsordning för revisionen i öfverensstämmelse med de förändrade social-ekonomiska förhållandena i landet tillsattes för några år sedan en särskild komité, hvilken ännu icke har slutat sitt arbete. Alla dessa komitéer erhålla naturligtvis det vederbörliga komitéarvodet.

3—5 rubel årligen pr jordlott om 3—4 diesiatiner¹. Vi kunna tänka oss den kommunala eganderätten faststald för beständigt under form af ett sådant dominium ex jure qviritium, under hvilken en faktisk eganderätt i stor utsträckning bildar sig under form af possessio ex jure gentium, i hvilken eganderätten i hela sin vidd koncentrerar sig. Jag skall förklara denna tanke med ett exempel. I början af 1884 förekommo i en by i Donau-truppernas område betydliga oroligheter, hvarunder en skara bönder anföll den dervarande arrendatorns och köpmannens hus. Huset förstördes, och köpmannen räddade sig med knapp nöd från den rasande massans förföljelse. Den ekonomiska orsaken till detta uppträde var följande. Flertalet af bönderna i denna by eller mer än $\frac{2}{3}$ bo redan sedan 20 år i staden Nowotscherkassk, men räkna sig nominelt såsom medlemmar af kommunen och ega jordlotter, hvilka voro förpaktade åt minoriteten, som bodde i byn och brukade jorden. Nu begagnade sig denna majoritet af sin rätt och fattade ett kommunalbeslut om fördelning af hela den kommunala jorden och jordlotternas förpaktande åt köpmannen. De faktiske innehafvarne, som blefvo af med sin jord, tillstälde ett upplopp. Men det är tydligt, att majoriteten handlade fullständigt inom gränserna för den kommunala rätten, som sålunda tillåter fullbordandet af koncentreringsen af den kommunala jorden i de stora godsegarnes händer förmedelst ett oafbrutet förnyadt arrendekontrakt. Om det är en person, som är främmande för församlingen, eller en af dess egna jordbrukande småbönder, det förändrar icke saken.

De ryska optimisterna tala gärna om det europeiska Rysslands rikedom på fria domäner, hvilken lär skola rädda det ryska folket från jordbruksproletariat. Men nästan alla dessa sträckor äro belägna i den aflägsna norden, i de Olonietzka, Wologodska, Wiatska, Piermska och Archangelska guvernementen. I dessa guvernement hafva så många fria domäner fortfarande bestånd

¹ Tack vare den allmänna stegringen i priset på jord inbringa bondehemmanen i de centrala bördiga guvernementen nu för tiden en liten ränta. I de kommuner, der arrendet för jordlotterna liksom förut är mindre än den skatt, som hvilar på dem, får den kommunala principen sitt uttryck i *tvångsbesittning*. Här utföres fördelningen med matematisk noggrannhet, emedan man i själfva verket fördelar icke så mycket jorden som fastmer skattebördan. Den bonde, som bortarrenderar sin jord, måste ytterligare af sin personliga förtjenst tillskjuta den felande summan för skattens erläggande. Men sakförhållandet förändrar sig icke därigenom: böndernas jordlotter koncentreras sig ändå i de rike församlingsmedlemmarnes händer.

just därför, att de hvarken på grund af fruktbarhetsförhållanden eller klimatet utgjort någon retelse för adeln; just därför har här, med få undantag, icke bildat sig några adelsgoods. Det fins ännu domäner i östern, men dessa äro alldeles otillräckliga att kunna undanrödja böndernas elände i landet. Men i de centrala guvernementen, d. v. s. just der de agrariska frågorna te sig mest brännande, utgöra sådana domäner knappt $\frac{1}{20}$ af hela området och äro dessutom till största delen beväxta med skog, så att deras uppodlande i dessa för öfrigt skoglösa trakter är otänkbart. Sålunda återstår för frågans lösning endast utvandring från centrum till rikets vidsträcktare områden. Tiotusentals ryska bönder började redan på 1860-talet öfverflytta till stats- och baschkirländerna¹ i de ufimska och orenburgska guvernementen, och när jorden därstädes på 1870-talet fräntogs dem af tjänstemännen, riktade sig hufvudströmmen af de emigrerande bondemassorna mot det sydliga Sibirien bortåt Altai. Jag vill icke inlåta mig på en vidlyftig beskrifning öfver de för en Europé ofattliga lidanden, som dessa olyckliga utstå under vägen; hunger, köld och sjukdom åstadkomma en otrolig dödlighet. Efter långa pröfnin-gar och många försakelser, hvilka endast den förnöjsamme ryske bonden kan vara i stånd att bära, bosätter sig en stor del af emigranterna på de nya platserna. Men de tiotusental, som hvarje år utvandra till »de nya länderna», äro en bråkdel mot de tio milliontals bönder som hungra i Ryssland. Utvandringen fordrar medel och är förenad med stor risk. I synnerhet utvandra det mellersta Rysslands bönder, hvilka i den ekonomiska kampen för tillvaron duka under, och söka i utvandringen räddning från pauperismen. I bästa fall, om den enskilda kommunens befolkning, tack vare utvandringen, minskas med 10—20 %, så tillintetgör detta likväl icke den bestående ekonomiska olikheten: de utvandrades jordlotter gå i de förmögnaste församlingsmedlemmarnes händer, mellanklassen bland bönderna förminskas, och kontrasten mellan fattig och rik liksom jordens koncentrerung på få händer endast tilltager.

Den ryska statens förhållande till utvandringen har ända till nuvarande tid bibehållit statslifegenskapens karaktersdrag. »Lagen om de från lifegenskapen befriade bönderna» förbjuder helt och hållet utvandringen med få undantag, hvilka i praktiken äro lika med fullständigt förbud. Administrationen, som är gemonysrad af de lokala jordegande adelsmännens tänkesätt och

¹ D. v. s. länder som tillhöra nomadfolk (baschkirer).

afsigter, hvilka gå ut på att kvarhålla arbetskrafter i deras trakter, passade noga på att lagen ständigt efterlefdes. Men det är klart, att det är omöjligt att med regeringsförbud tillbakahålla livvets naturliga lopp. Tiotusentals bönder kringgingo förbudet under förevändning att de aflägsnade sig endast för en tid för att söka arbete. Administrationen förde dem emellertid tillbaka till sina hem med rysk fångskjuts, d. v. s. tillsamman med transporterade förbrytare. Men då 1874 20,000 man hade uppenbarat sig i det orenburgska guvernementet, hvilka »olagligen» hade emigrerat, och hvilka det hade lyckats att — visserligen utan pass — inrätta ett jordbruk, då afhöll sig den ryska administrationen från att bokstafiligen uppfylla lagen, som fordrade att dessa 20,000 män skulle såsom lösdrivvare återsändas till sina »inskrifningsorter», med hvilka de redan längesedan slitit hvarje ekonomiskt föreningsband. Oafsedt att hela denna befolkning derigenom skulle ruinerats och att den möjligen skulle gjort blodigt motstånd, så råkade »lagen» i motsägelse med de lokala adelsmännens intressen, emedan de i dessa landtboars personer skulle förlorat arrendatorer och arbetare. Genom adelns ansökan hos regeringen tillerkändes de senare status quo. Utvandringsväsendets abnorma ställning framkallade 1880 inrättandet af en »Utvandringskomité» och derefter hafva utkommit en hel rad af bestämmelser, hvilka förra året kompletterades genom utgifvandet af en ny lag, som i princip tillåter bönderna utvandra och t. o. m. tillförsäkrar emigranterna betydlig hjälp från statens sida, men på samma gång skapar ett inveckladt system af byråkratiskt förmynderskap. Hvarje ansökan om tillåtelse att utvandra är underkastad guvernörens och ministeriets pröfning!

Den ryska liberala pressen, som tjänar som det enda organet för den offentliga meningen i Ryssland, har helt naturligt icke kunnat känna sig tillfredsställd med den nya lagen, samt betonat kolonisationens statsviktiga roll och påpekat nödvändigheten att upprätta en kolonisationsbank för understödjande af utvandringen. Ehuruväl vi icke förneka nyttan af en sådan institution, är det likväl klart, att den är alldeles ur stånd att lösa de agrariska frågorna. Efter den ryske statistikern Lobatschewskij's¹ beräkning, skulle i 16 guvernement af det mellersta landområdet knappt *hela den befintliga terrängen* af dessa guvernement förslå, om man skulle lemna bönderna så stort jordom-

¹ »Till frågan om det lilla jordbrukets kredit» (tidskriften »Otietschestwiennija Zapiski» 1883).

råde, att de kunde tillfredsställa sina behof och blefve i stånd att betala sin skatt. Det vill säga, att ett sjelfständigt bondejordbruk skulle vara möjligt endast på det vilkor, att den lösköpningsoperation, som vid tiden för bondereformen föreslogs, utsträcktes till *hela privatjordegendomen*¹.

Men regeringen är i närvarande stund längre än någonsin från en så radikal lösning af jordfrågan och utgifver oerhörda summor för att skapa en »kraftig adel» af de ryske junkrarne. Den »adels-æra», som inträdde i Ryssland med Alexander III:s tronbestigning, har visat en »äkta-rysk bred natur» i sitt sätt att umgås med statskassan. Under loppet af de sista 8 åren har den ryska adeln slagit under sig ett kapital af *några hundra millioner*². Huru ömkliga i jembörelse med denna »rundt tilltagna summa» synes icke de 12 millioner, som regeringen kastade ut för att stifta en bank för bondejordbruket — detta dödfödda barn, som kvarstår som ett arf från den korta s. k. »folkpolitiken» under grefve Ignatjev (1881—82). Vi skola icke ingå på någon detaljerad kritik öfver resultatet af dess verksamhet. De för ett så oerhördt stort land som Ryssland obetydliga materiella medel, som ställes till bankens förfogande, sätta den i bästa fall i stånd att skapa en liten välmående bondebougeoisier och den stora massan skall förblifva i samma läge. Men numera utgör den påstådda bondebanken i sjelfva verket blott en kompletterande afdelning af adelsbanken. För att öfvertyga sig derom behöfver man blott vända uppmärksamheten på de trakter, i hvilka afdelningar i bondebanken äro uppsättade. Det är antingen i det menskofattiga Ny-Ryssland (Cheronska, Iekatierinoslavska, Tauridske guvernementen), hvarest godsegarne sedan lång tid klaga öfver dyra arbetslöner; eller i omgifningarna af Ufa och Örenburg, hvarest tjänstemännen icke veta, hvad de

¹ För att uppnå samma resultat genom utvandring skulle samtidigt *hälften af hela befolkningen* i dessa guvernement d. v. s. några millioner människor utvandra — hvilket tydligen ej kan ske, och emigrationsoperationens fördelning skulle under loppet af en bestämd tidrymd paralysera sina verkningar. Ty enligt de statistiska uppgifterna har bondebefolkningen i det mellerste Rysslands guvernement under 25 år efter X Revisionen ökat med 40—50 %; följaktligen skulle den nuvarande ställningen trots utvandringen varit densamma efter denna stora tillväxt.

² 170 millioner rubel, som adeln var skyldig de gamla för-reformatoriska (d. v. s. före bondereformen 1861) statskreditanstalterna, efterskänktes vid kröningen 1883, för att icke tala om de hundratals millioner, som adeln erhållit såsom lån genom förmedling af adelsbanken och på solovexlar i riksbanken. Det senare är ett nytt privilegium som blott är tillåtet för adliga godsegarer.

skola göra med de af staten skänkta domänerna och »bachkir-jorden» eller slutligen i de sydvestliga och nordvestliga guvernementen och i Polen, hvarest likaledes de ryska embetsmännen icke kunna reda sig med de efter sista revolutionen konfiskerade polska godsens, hvilka lemnats åt dem »med nådiga vilkor» (d. v. s. nästan för intet) i afsigt att »stärka det ryska elementet i dessa trakter». I alla dessa fall kommer bondebanken till hjälp; i det den ökar tillbudet af arbetskrafter och öfverallt stegrar priset på adelns gods, lemnar den en möjlighet för bonden att för godt pris köpa jord, som icke inbringar någon inkomst för egaren.

Vi anse öfverflödigt att framdraga flere bevis på det sakförhållande, att Alexander III:s regerings politik icke ryckt lösningen af jordfrågan ett steg närmare. Emellertid visar den till utseendet fredliga, »grå» massan af bönder ytterst oroväckande symptomer.

Bondereformen, som skilde den arbetande bonden från jorden, uppfylde, såsom vi sett, icke böndernas förhoppning, enligt hvilkas åsigt »Jord och frihet» bildade oskiljaktiga begrepp. Den affidne zarens initiativ till bondebefrielsen å ena sidan, och å andra sidan godsegarnes hårdnackade motstånd, som i landet visade sig genom en hel rad små konstgrepp i syfte att äfven för framtiden¹ inkräkta på böndernas ekonomiska ställning, framkallade hos bönderna en allmän tro, att zaren skulle hafva haft för afsigt att tillika med friheten lemna dem all jorden, men att »herrarne» hade hindrat honom derifrån. Bondejordlotternas uppmätning följdes öfverallt med allvarlig oro; bönderna fordrade att man skulle kungöra för dem den äkta zariska »friheten», som man trodde att herrarne i förbund med tjänstemännen dolde för folket. Oroligheternas kväfvande genom militärmakt har begripligt nog icke rubbat böndernas öfvertygelse. Den följande revolutionära rörelsen inom den bildade klassen, som var besjälad af de största sympatier för bönderna och till lösen hade valt bonderopet: »Jord och frihet», — bidrog genom ödets bittra ironi endast till att stärka och utbreda den genom folkfantasiens skapade legenden om zar Alexander Nikolajewitsch, mot hvilken »herrarne gjorde uppror», emedan han höll fast vid sin afsigt

¹ På flere ställen t. ex. skildes böndernas egendomar från herregodsen på ett sådant sätt, att när bonden skulle föra sin boskap till bete eller vatten, måste han antingen taga en omväg af några kilometer eller också gå öfver godsegarens egor; men för att erhålla rättighet dertill måste han förbinda sig att göra ett visst arbete för hvarje djur.

att frångå herrarne jorden och fördela den mellan hela folket. »Hvar och en skall få 7 diesiatiner, landtmannen så väl som herren; herren måste ju också lefva, må han då erhålla 7 diesiatiner och blifva jordbrukare!» Så påstodo bönderna att kejsaren sagt.

Vid tiden för det rysk-turkiska kriget erhöi ryktet och talet om den nästa agrariska reformen en oerhörd utbredning bland folkmassan. Och det är att märka, att icke blott »gråa» bönder utan t. o. m. en stor del af köpmännen i provinserna voro öfvertygade om, att sedan freden blifvit slut, skulle regeringen liksom efter Pariserfreden 1856 fullborda reformen i de agrariska förhållandena, så att flere köpmän afhöllo sig från att förvärfva herregods af fruktan för den förestående expropriationen! För att göra ett slut på detta tal utfärdade inrikesministern Markow 1878 ett cirkulär, i hvilket han på grund af strafflagen varnade för utspridande af falskt rykte. Detta cirkulär offentliggjordes högtidligen från predikstolen i alla kyrkor efter gudstjensten med för tillfället lämpliga prestförklaringar. Behöfver det sägas, att detta endast var ett gjuta olja på elden och blott bidrog att än allmännare utbreda historien om delningen, så att den nye zaren ansåg det nödvändigt att vid kröningen personligen dementera historien. Omgifven af adelsmarskalkar sade han till »landtdistriktföreståndarne»¹, som från hela Ryssland blifvit sammankallade att öfvervara festen: »Lyden edra adelsmarskalkar! tron intet falskt rykte om fördelning och skänkande af jordlotter. Detta rykte utsprides af våra fiender. Bönderna skola icke få någon jord till skänks. Hvars och ens egendom, äfven herrarnes, skall skyddas af lagen. Öfverbringa mina ord till landtbefolkningen, då I kommen hem.»

Lokala bondeoroligheter i södra Ryssland 1884 och 1885 tillika med själfständig fördelning och odling af herregods² hafva liksom tjenat till svar på zarens tal. Agrariska förbrytelser, såsom skogsplundring i herregårdsskogarne, beroende på böndernas åsigt att »skogen tillhör gud», mordbrandsanläggningar i gods-egarnes sädesförråd och konflikter med myndigheterna på grund af agrariska stridigheter med godsegarne, som stundom måste kväfvast med tillhjälp af trupperna, hafva under det sista årtiondet märkbart tilltagit. Följden här af har blifvit den, att bonde-

¹ Af folket valde deputerade.

² På Mizko's gods (i Iekatierinoslawska guvernementet) och på några ställen i Tschernigowska guvernementet.

elementet i juryn lagligen begränsats och dennas domsrätt i rättegångar om »motstånd mot myndighet» borttagits samt under de sista åren att de bönder, som anklagats för agrariska förbrytelser, öfverlemnats åt krigsrätt. År 1886 öfverlemnades åt krigsrätten på grund af en order af Kiews krigs-general-guvernör några bönder, som anklagades för motstånd mot myndigheterna, och dömdes till tvångsarbete i Sibiriens bergverk, förlust af medborgerligt förtroende och ständig förvisning till Sibirien äfven efter arbetstidens slut. 1888 öfverlemnades i pienzievska guvernementet på grund af en särskild befallning från allershögsta ort några bönder åt krigsrätten för att dömas enligt krigslagarna för mord på en godsförvaltare, och två af dem dömdes till döden¹. 1889 uppstod på statsrådsmedlemmen Chrebtowicz's gods i guvernementet Minsk en konflikt mellan en hop bönder och godsförvaltaren, som befalde, att en bönderna tillhörig boskapshjord, som betade på en omtvistad äng, skulle beslagtagas. Bönderna motsatte sig denna befallning, förvaltaren begagnade sig då af sin »nagajka» (ett slags kosackknutpiska) och började piska på massan till höger och venster. Den af slagen uppretade massan nedryckte då förvaltaren från hästen och slog honom så illa, att han afled inom en half timma. Krigsrätten, som tillsattes på grund af en särskild befallning från allershögsta ort, dömdo två bönder, som man särskildt känt igen bland massan, till döden.

Samma år (1889) afgjordes en annan process, i hvilken två unga godsegarare från guvernementet Nowgorod, adelsmännen Viktor och Wladimir Normanskij, voro anklagade för mord på en herde, Paramonow. Förloppet var följande. Emellan bönderna och godsegarne förekom under loppet af några år en ständig strid på grund af skador, som böndernas boskap gjort på herrarnes fält. Oupphörliga rättegångar och böter tvungo bönderna att afspärra sina fält från godsegarne, hvarför en grind uppsattes öfver vägen. Herrarne Normanskij, som brukade fara denna väg genom böndernas område för att komma till sina aflägna fält, läto, på äkta herremanér, grinden stå öppen, och böndernas boskap gick genom den öppna grinden in på godsegarne sadesfält. Nu uppstod åter process om skadestånd och böter. I följd deraf beslöt »miren» att icke mera tillåta herrarne Normanskij fara genom sitt område och derigenom tvinga dem att på en omväg

¹ I Ryssland existerar enligt den allmänna lagen dödsstraff endast för politiska förbrytelser, men enligt krigslagen för många andra förbrytelser.

fara till sina fält. Verkställandet af »mirs»beslutet uppdrogs åt herden Paramonow. På en högtidsdag samlade sig en skara af omkring 50 bönder på ängen. När bröderna Normanskij kommo fram till grinden, ville icke herden, som stod vakt vid grinden, släppa dem igenom, De andra, som syntes uppretade, höllo sig i afvaktande ställning. I stället för att vända tillbaka och fara omvägen skickade godsegaren efter en revolver på sitt gods. När Viktor Normanskij fått vapnet, fordrade han med revolvern i hand, att Paramonow skulle öppna grinden. Herden beväpnade sig med en påk och svarade: »Jag står här å församlingens vägnar!» Nu ljöd ett skott, och den dödligt sårade herden dog samma dag. Juryn frikände Wladimir Normanskij och Viktor, som ansågs hafva handlat i »ett tillstånd af vredesmod och uppbrosning», dömdes till förvisning till guvernementet Tomsk samt förlust af sina politiska rättigheter och ståndsprivilegier (men icke till förlust af sina civila rättigheter). Men senaten, som aldrig upphäver en dom af en domstol, huru mycket den klagandes rätt än blifvit kränkt, fann, efter att hafva tagit saken i öfvervägande på grund af adelsmannen Normanskijs klagomål, att den senare hade handlat endast till sjelfförsvär och upphäfde juryns domslut. När målet för andra gången afgjordes i krets-rätten i S:t Petersburg, frikändes mördaren, och de ersättningsanspråk den mördades enka gjort »lemnades utan afseende».

Hundratals millioner till adelns bästa och några små almosor åt bönderna, krigsrätt och dödsstraff för bönderna för ett mord på en adelsmans ombud, föröfvadt af en i upphetsning försatt massa, och fullständigt rättfärdigande för en adelsman, som i ett tillstånd af upphetsning dödar en bondeförsamlings ombud — se der den ryska regeringens sista ord angående de agrariska frågorna.

Man måste vara en Voltaire för att djerft uttala de profetiska orden »il sent de la revolution», men man behöfver icke vara profet för att kunna förutsäga, att adelspolitiken, krigsrätterna och regeringsförtrycket icke skola kunna undanrödja förvirringen i landet. Man kan icke kalla statsordningen normal i ett land, hvarest det offentliga lugnet år från år kränkes genom våldshandlingar — de må vara aldrig så fåtaliga —, hvilka lagen anser såsom brott och folkmassan anser såsom en kommunalangelägenhet. Den enda utgången, dikterad af den omutliga statistiken och motsagd endast i praktiken, är *jordens nationalisering*,

hwarefter äfven de ryska demokraterna, eller såsom de i Ryssland kallas »folkvännerna» sträfva¹.

Helt visst skulle det vara naivt att tro, att jordens nationalisering skulle borttaga allt ondt i Ryssland. Det är själfklart att den icke skulle göra proletärerna till landtbrukare. Det är äfven tydligt, att jordens nationalisering, med bibehållande af det privata lilla jordbruket som förut, icke skulle vara i stånd att skydda landet från ekonomisk olikhet i byarne. Men icke desto mindre skulle denna reform icke blott göra ett slut på den kroniska agrariska striden och förbättra tiomilliontal bönders ställning, utan den skulle äfven utgöra ett stort steg framåt mot landets progressiva utveckling, ett af det mänskliga arbetets viktigaste verktyg — jorden skulle erkännas såsom samhällsegendom, lika tillgänglig för alla medborgare. Det är klart, att t. o. m. om jordens nationalisering genomföres, ett kommande slägte skall få sociala motsatser att kämpa med. Men nutidens uppgift är att lösa den motsats, som redan hunnit sin fulla utveckling — motsatsen mellan privat och gemensam jordegendom.

¹ Motståndarne mot kommunismen kunna svara, att herregodsens öfvergång i böndernas händer skulle vara ett steg tillbaka i jordbrukskulturen. Men om vi betänka, att den största delen af de större jordegarnes besittningar arbetas med dåliga bonderedskap och hungriga bondearbetsdjur, så kan nu för tiden icke blifva tal om framsteg i jordbruket i Ryssland. Tvärtom förhindrar bondejordbrukets nuvarande beklagliga läge, som medför höga räntor och låg arbetslön, på grund af de allmänna ekonomiska lagarne, införandet af fullkomligare produktionsätt.

En förolyckad.

Novell af

Gustaf af Geijerstam.

I glittrande solsken kom den lilla ångbåten från Kalmar och lade till vid Färjestaden på Öland, tvärs öfver sundet. Det var godt om folk, som stego ur, bönder och bondgummor, drängar och pigor. En probenreuter, som bröt på tyska, lät bära ett par kistor i land och sade till om skjuts vid gästgifvaregården. En gammal prost gick stadigt och småleende fram till en förspänd trilla, som väntade nere vid kajen, steg upp i den och körde i sakta lunk uppför den stora backen, som leder uppför landborgen.

När alla passagerarna hade skingrats, stod ännu en ensam man kvar på bryggan. Hans kläder voro slitna, en stor lucka var rifven på ena sidan af rocken, och skjortan, som tittade fram mellan ylleduken och vesten, var smutsig och grå. På hufvudet bar han en rund, toppig filthatt, och bredvid honom låg en liten säck, hvilken var hopknuten med ett snöre och syntes innehålla klädespersedlar.

Det såg ut att vara en ung man. Han kunde vara omkring tjugufyra eller tjugufem år, hans skägg var ännu ej fullt utvuxet. Men hans ansigte, som var starkt solbrändt, hade denna egendomliga magerhet, hvilken tyder på umbäranden. Hela hans gestalt var mager och senig, de långa händerna och handlofvarna, hvilka sköto fram under de korta ärmarna, vittnade om styrka, äfven när de som nu slappa hängde ned.

Han syntes fundera öfver något. Villrådlig stod han på bryggan, gick ett par steg fram och tillbaka, kastade

liksom drömmande en blick öfver det mörkblåa sundet, där vågorna rullade för en kall nordlig bris, och han stampade ett par gånger, som om han frös. Till sist tog han med tillhjälp af en käpp och lyfte upp påsen på ryggen samt vandrade långsamt fram emot gästgifvaregården.

Kommen nära grinden stannade han på nytt och tycktes öfverlägga med sig sjelf, vände därpå om och följde vägen, som bar uppför landtborgen.

Långsamt och likgiltigt gick han vägen framåt. Det var på våren, snön hade smält, vid vägkanten växte Tussilago, och hvitsipporna buro hvitgröna knoppar. En ångande luft spred sig från den mjuka marken, men blåsten var kall, och det rasslade i de gamla pilarna, hvilka växte utmed vägen.

Den vandrande gick förbi det ena stället efter det andra, utan att gå in. Slutligen stannade han utanför en rödmålad bondgård och öppnade efter en stunds tvekan grinden. Ett argt hundskall hördes från trappan, och en röd, snagghårig hund rusade emot den inträdande. Han värjde sig med att vika undan och locka på hunden samt stannade oviss ett stycke från trappan. När hunden fortfor att skälla, gick han långsamt uppför trappan, följd af hunden, hvilken morrande vädrade på hans kläder.

Igenom den stängda dörren, som ledde in till köket, hördes barnskrik och en röst, som sjöng. Vandraren knackade på, men fick intet svar, och sedan han kastat ett par pröfvande blickar på de olika dörrarna, beslöt han sig för att öppna den ena och steg in. Sedan han stält påsen ifrån sig, trädde han med hatten i hand och en underlig hopkrympt hållning öfver tröskeln. Hunden stannade kvar vid påsen, som stod på trappan.

När landsstrykaren inträdde, tystnade sången, och en storväxt kvinna trädde honom till mötes.

— Jag tänkte fråga, om jag kunde få hvila mig här en stund, sade han.

Jo, det gick nog an.

Vandraren satte sig tyst ned vid dörren, och hans blickar flögo snålt omkring rummet. Hustrun hade åter tagit den lilla i knät och satt sakta vysjande framför vaggan. Barnet hade slutat skrika och såg med sina små uttryckslösa ögon på den främmande.

— I kunde väl inte ge mig nå'n mat, sade han till sist. Jag har inte ätit i dag.

Bondhustrun suckade.

— Det är så många, som gå in här, sade hon.

Mannen svarade icke, men han upprepade sin fråga med blicken. Kvinnan lade ned barnet i vaggan och gick fram till spisel. Där tog hon ur en gryta några kalla potatis, lade dem på en tallrik, som hon satte fram för den hungrige, och gick sedan efter ett stycke bröd och en mugg, som hon fylde med mjölk.

Landstrykaren åt, utan att se på värdinnan. Det var alldeles tyst i rummet, och i vaggan sof barnet.

— Hvar kommer han ifrån? sade bondhustrun till sist.

— Från Kalmar, svarade mannen enstafvigt.

— Är han född där?

— Nej.

— Kunde han inte få arbete där då?

— Nej. Det är ondt om arbete nu för tiden.

När han slutat att äta, satt han länge tyst, och bondhustrun började nästan känna sig ängslig, för att hon var ensam med en stryker inne i stugan.

— Det skulle väl inte vara något att göra här? sade han slutligen. Rösten lät likgiltig, som om han varit van vid att göra frågan och kände svaret på förhand.

— Jag tror inte det, svarade hustrun enstafvigt.

Landsstrykaren reste sig upp, utan att svara, och gick mot dörren. Plötsligt vände han sig om, som om han glömt något.

— Tack för maten, sade han.

— Tack, sade bondhustrun.

Han tog påsen på ryggen och gick, medan hunden följde honom till grinden. Utan att se sig om, fortsatte han framåt vägen, som leder midt öfver Öland, från vestra kusten till den östra.

Åter gick han förbi flere gårdar, utan att bry sig om att gå in. Hans utseende var ännu mera sorgmodigt och likgiltigt än förut, och han såg sig knappast åt sidan, när han passerade de bygnader, hvilka syntes från vägen. Han passerade dem förbi, som om de varit folktomma, och han tänkte icke ens på, om där skulle finnas något för honom att göra eller ej.

Plötsligt stod han vid en korsväg. Midt emot syntes

på afstånd Östersjön, som ett bredt, blått bälte, och åt båda sidor sträckte sig stora landsvägen, hvilken går utmed Ölands östra kust. Vandraren stod och betänkte sig, om han skulle gå åt norr eller söder, samma enformiga slätt syntes åt båda sidor, så långt ögat kunde nå. På slätten lågo gårdar och byar kringströdda, väderkvarnarna reste sina trubbiga hufvar och skelettartade vingar mot den blanka luften, här och där höjdes en tornspira öfver en by. Liksom på trots valde han att gå åt den mindre befolkade nordliga delen, och tagande sjön till höger gick han fram öfver alfvaren.

Han stannade ej, förrän han kommit midt i en kyrkby. Där satte han sig ned på ett par stenar, som fallit ned från kyrkogårdsmuren. Här satt han i lä mot blåsten och lutade ryggen mot stensemuren, som stod bakom honom. Några bara trägrenar slokade ned öfver murens kant, och framför sig hade han en hel bygata med hus invid hus, tegel eller halm-täckta ladutak, hvilka stängde för boningshusen. Äfven här såg det folktomt ut, och rådvill stirrade han på de många portarna, som han ej vågade öppna, för att icke ånyo bli visad tillbaka.

Då föll det honom plötsligt något in.

Prestgården!

Han reste sig upp, tog påsen på ryggen och gick midt öfver vägen, där en stor, rödmålad bygning låg, omgifven af trädgårdstappa och knoppande löfträd. Denna gård var ej igenbygd, den låg öppen och vänlig, en stor gårdsplan med nygrädda rabatter och en rund plan i midten. Ett grönmåladt staket omgaf hela gården, och en liten grind med hvitmålade spetsar stod på glänt.

Vandraren sköt försigtigt upp den och gick fram öfver den sandade planen. Ett par små gossar med hvita ylle-mössor lekte i sanden, men när den främmande nalkades, reste de sig upp och stodo stilla, betraktande vandraren. Han tog af sig hatten för de små, som om detta hade kunnat förskaffa honom någon fördel, och gick fram till trappan.

Då höjde den största af gossarne sin röst. Det var en parfvel på fem eller sex år.

— Köket är därborta, sade han och pekade med fingret.

Vandraren ryckte till. Han kastade en blick nedåt sina kläder och tog ovilkorligen ett steg baklänges.

— Tackar, mumlade han. Tackar så mycket.

Han lyfte ännu en gång på hatten, tog ned påsen och

gick, bärande den i handen, omkring gafveln och uppför en mindre trappa.

En ung kvinna i tarflig herrskapsdrägt, men med ansigte som en bondflicka stod inne i köket och bakade hvetebröd. Hon hade en vit duk omkring hufvudet, och hennes armar voro bara långt öfver armbågen.

— Lina! ropade hon, när landsstrykaren trädde in.

Vandraren stannade i förstugan, till hvilken dörren stod öppen. Han bugade sig klumpigt och blef röd, tänkte säga något om, att han ej ville göra henne något ondt, men kom sig icke för. Han såg, att prestfrun blef rädd, när han kom, och det stack honom. Han blef förlägen och stammade något om, att han var hungrig.

— Lina ropade frun åter, denna gång med otålig stämma, och såg sig ängsligt omkring.

Dörren öppnades, och en fräknig tjänstflicka kom inrusande. De båda kvinnorna betraktade nyfiket främlingen.

— God dag, sade prestfrun, sedan hon hämtat sig. Tag fram litet mat och gif honom, Lina.

Det blef en aftonmåltid, ty den unga prestfrun var godhertad och vänlig. Hon var endast rädd för att vara ensam med en karl, som hade sitt hemvist på landsvägarna. Lina satte fram fisk, som var öfver sedan middagen, och prestfrun lade till två färska bullar af baket. Vandraren åt och blef mätt. Han glömde bort den känsla, som kommit öfver honom vid inträdet, och frågade, om han icke kunde få tala vid pastorn.

— Kyrkoherden, rättade frun leende.

Lina försvann för att hemta besked, och en stund derefter gick vandraren åter öfver gården, denna gång fram till stora trappan. Gossarna höllo åter upp med sin lek, och när landsstrykaren försvann in i förstugan, tittade två nyfikna ansigten in genom dörrspringan för att se, hvad den trasiga karln ville pappa. Men kyrkoherden tog honom med in i sitt rum och stängde dörren.

Han var en bredaxlad, undersätzig karl med små, gråa polissonger; hela ansigtssläggningen och utseendet i öfrigt påminde om en välmående bonde. Endast den slätrakade hakan och glasögonen upplyste om, att han tillhörde det lärda ståndet.

Vandraren stannade på mattan vid dörren och såg sig skyggt omkring i detta rum med dess hvita gardiner, stora

bokhyllor och linnemattor på golfvet. Det var så rent och vårdadt härinne, att han ej vågade taga ett steg på det blanka golfvet. Icke ens en doft af tobaksrök kunde förnimmas. Den främmande stod stilla och höll hatten, så att den dolde refvan på rocken.

— Du ville tala med mig, började kyrkoherden.

— Ja, sade den främmande bugande.

— Hvad heter du?

Det var så länge sedan någon frågat honom om hans namn, att detta enkla spörsmål liksom tinade upp mannen vid dörren.

— Erik Boman, sade han, och det lyste till i hans blågråa, djupt liggande ögon.

— Nå, Erik Boman, återtog kyrkoherden af gammal vana, som om han talat med en af sina sockenbor, hvilka han var skyldig att hjälpa med råd och dåd. Hvad är ditt ärende.

— Jag söker plats, sade den länge vid dörren. Jag har inte arbete.

Kyrkoherden såg misstänksamt på honom och frågade:

— Kan du inte få arbete i din hemort?

Boman såg ned. Han förstod genast, att det var en dålig rekommendation för honom, att han inte kunnat få arbete hemma. Och han svarade med nedslagna ögon:

— Det fans inte något arbete.

Kyrkoherden hostade och gick ett slag öfver golfvet.

— Fans det inte? sade han.

— Nej, svarade mannen.

— Men du hade väl något arbete förut?

— Nej.

— Hvad lefde du då af?

— Det vet jag inte. Jag svalt ofta.

Det blef tyst en stund, under hvilken kyrkoherden gick upp och ner på golfvet.

— Hvar är du hemma? sade han slutligen.

Boman nämde socknen. Och nu när han kommit i farten, fortfor han af sig sjelf:

— Far min var en backstugusittare, de kallar, men han är död, och mor har inte så hon kan lefva sjelf. Hon får mest, hvad goda människor ger henne. Jag gick på deras verke om somrarne och förtjenade en skilling då och då. Och sedan lefde vi, som vi kunde, om vintrarna.

Han höll inne och drog efter andan. Det var tydligt, att minnet af dessa vintrar, då han setat ensam i stugan och svultit med modern, var något, som grep honom djupt.

— Den sista var svår, sade han.

Kyrkoherden nickade. Han mindes den väl, det hade varit en ensam tid ute på östra kusten af Öland, när snön låg famnshög, och det yrde igen, så fort vägen var plogad.

— Det var hela dagar, när vi inte hade eld i spiseln, fortfor mannen vid dörren. Ibland trodde jag, att vi skulle dö i stugan. Jag var så trött ibland, så jag orkade inte så mycket som skotta undan snön. Jag ville bara sofva. Men så fick vi litet förstås. Och så hjälpte det sig för stunden. Men jag vill inte göra om det igen. Nej, det vill jag inte.

Kyrkoherden gick i tankar. Mannen hade intet i sitt utseende, som väckte misstro. Hans berättelse lät sanningsenlig, och hela hans utseende vittnade för öfrigt om, att han verkligen hade umburit. De framskjutna axlarna, den gängliga gestalten, de insjunkna kinderna — allt detta tydde på, att han talade sanning. Kyrkoherden blef allt mer och mer eftertänksam. Sjelf kunde han icke afskeda sin dräng för att truga på sig en främmande. Han tänkte igenom alla hushåll i byn, som han hade reda på. Här och der visste han nog en möjlighet. Men han kände tillika, att bonden icke tar i sin tjänst en man, som kommer gående på landsvägen. Om han själf ville ta hand om saken, kunde det kanske varit en möjlighet. Men han hade gjort det förr och blifvit bedragen, och minnet häraf skrämde honom från att göra ett nytt försök. Med ens fick han en idé, och den främmande, som såg det förändrade uttrycket i hans ansigte, fick nytt hopp.

— Har du inte talat vid presten i din socken? sade kyrkoherden.

Vandrarens mod sjönk på nytt. Han suckade djupt, och med ett trött uttryck svarade han:

— Jag har nog talat vid honom.

Ännu en fråga hade kyrkoherden att framställa.

— Har du aldrig *kunnat* få en plats? sade han.

Den tilltalade dröjde en stund med svaret.

— Jo, sade han till sist.

— Hur var det då?

Vandrararen blef tydligen förlägen och såg ned.

— Det var så, att jag visste om en plats, som var ledig. Men jag väntade ett par da'r, innan jag gick. Och när jag då kom, var det för sent.

— En annan hade fått den?

— Ja.

— Hvarför dröjde du då?

— Jag vet inte. Det föll sig så. Jag har alltid brukat komma för sent.

Kyrkoherden beslöt att göra processen kort. Han behöfde icke göra flere frågor, ty han kände helt denna historia. Han förstod, att denne man försökt allt, men han förstod också, att samtalet skulle bli resultatlöst. Kyrkoherden sade därför också ifrån, hur sakerna stodo, att han ej kände honom, att han ej kunde rekommendera honom, att han ej hade plats själf. Till sist tog han upp en krona och gaf den fattige.

Boman insåg, att det var slut på samtalet. Mekaniskt behöll han silfverslanten i sin venstra hand, och bugande drog han sig ut genom dörren.

— Det kanske går bättre, när du kommer litet längre uppåt landet, sade kyrkoherden. Där är så tätt bebygdt.

Landsstrykaren tog sin påse på ryggen och gick vidare. Det hade börjat skymma, och från kökstrappan ropade en röst på gossarne, att de skulle komma in. Med slängande rörelser sprungo de öfver sanden och försvunno genom den lilla dörren. Vandraren stod ensam därute i den kyliga luften.

Han tog upp en sliten påse ur fickan och stoppade ned kronan bland några silfverslantar, som han hade kvar. Sedan gick han med samma likgiltiga gång som förut ut på vägen.

Vid slutet af byn fann han en öppen lada, der han sof öfver natten.

Erik Boman gick ur gård i gård. Hur länge han hade gått, visste han icke. Han hade för länge sedan upphört att räkna dagarne. Uppför hela östra kusten gick han, tvärs igenom den ofantliga kronoskogen. Han sof middag i flygsanden och såg fyren afteckna sig mot en molndiger himmel, när det blef afton. Sent på kvällen stod han vid det smala sundet, som skiljer den klippö, på hvilken fyren ligger, från fasta landet. Låga martallar växte på backen bakom honom, och bruset af hafvet medförde något outsäg-

ligt dystert. Han satte sig ned på en sten och spejade öfver till andra stranden. I de små byggningarna bredvid fyren lyste ljus. Som små skinande punkter glimmade de emot honom genom den mörka natten, och långt ut i hafvet glittrade ljuset från fyren, som brann med klar och stark låga.

Landsstrykaren stod villrådlig på stranden och såg ut öfver den smala remsa af vatten, hvilken skilde honom från att få tak öfver hufvudet. Okänd som han var med trakten, hade han trott, att fyren låg på fasta landet, och han hade räknat på att åtminstone få hvila ut på detta ställe, från hvilket han skulle vända tillbaka för att se, om vestra kusten hade bättre om plats än den östra. Afundsjuk och sorgsen stod han och betraktade dessa byggningar, där människor hade tak öfver hufvudet, åto sig mätta och gingo till sängs för att sofva. Han tänkte på den, som satt uppe i fyren. Han skulle vaka vid den stora lampan, hvilken från sin jättstake lyste ut öfver det farliga vattnet. Men när några timmar hade gått, skulle också han ha en bädd att gå till hvila i, och en annan skulle taga hans plats. Han hade sin plats i lifvet, alla, utom han, som stod der på stranden och såg ljusen lysa i mörkret mot ett vatten, som han ej kunde komma öfver.

Ropa, till dess att en båt lade ut, vågade han ej. Om också någon kom för att hämta honom, skulle denne dock aldrig taga honom med sig öfver. Åhnej! De, som bodde derute, de hade det bra. De behöfde åtminstone inte frukta för att landsstrykare skulle komma och ofreda dem.

Han kände hat till dessa människor, därför att de hade det bra, och i det han tog upp en sten från marken, slungade han den af alla krafter mot de tindrande ljusen, i hopp att han åtminstone skulle kunna störa lugnet hos några af dessa, som sutto i ro. Men stenen gick icke fram. Den föll med ett plumsande i vattnet, och i vanmäktig förbittring knöt vandraren händerna mot de tindrande ljusen. De slocknade småningom, det ena efter det andra. Det blef mörkt, och endast fyrens oåtkomliga låga lyste högt och majestätiskt öfver det oroliga vattnet.

Den ensamme mannen drog ett andedrag, som om han känt lättnad vid att icke längre behöfva se dessa ljus, som erinrade honom om människor. Han vände sig om och gick med hastiga steg söderut.

Han kom ut på en brant, ofvanför hvilken vägen gick. Vid sidan om honom, nästan under hans fötter squalpade vågorna, men mörkret var tjockt, och han såg ej hafvet, hörde endast dess starka enformiga brusande. Om en stund var han midt i en by. En hund skälde vid ljudet af hans steg, men hela byn var mörk och tyst. Ej ens ett ljus lyste ur de små, fyrkantiga fönstren. Han passerade genom byn och såg ett par sjöbodar, som skymtade genom mörkret nere vid stranden. Dörren till den ena stod öppen. Han steg in och lade sig med hufvudet mot sin påse på golfvet och somnade ifrån hungern, som gnagde honom.

I sömnen hade han en underlig dröm. Han såg en liten aldunge, som växte omkring ett djupt och trångt kärr, i hvilket en dragoxe hade sjunkit ned, så att gyttjan steg honom högt upp på ryggen. Han bar ett ok öfver manken, och i dyn bakom honom släpade ännu tömmarna. Det arma djuret gjorde fruktansvärda ansträngningar för att komma opp, dess rygg krökte sig krampaktigt, och gång på gång ljödo dess ängsliga bölanden med ett doft ljud, som berättade om dödsångesten.

Plötsligt såg det ut, som om hela den lilla aldungen ynglat fram människor. De kommo ur hvarje buske, smögo sig fram bakom hvarje träd, och de bildade en tätt slutna krets kring den grop, i hvilken den förolyckade dragoxen kämpade för lifvet.

Men ingen af dem alla rörde en lem för att hjälpa honom. En hel mängd af nyfikna och likgiltiga ögon tittade fram bland alarnas klubbiga blad. Det var bönder och torpare, gamla gråhårsmän och kraftiga pojkar. Alla buro arbetsdräkter och pratade lifligt med hvarandra. Der fanns kvinnor också. De kommo barhufvade och med uppkafade armar, mjöliga i ansigtet, som om de hållit på att baka bröd.

— Akta er, ropade de. Han kan göra oss illa.

Och de sprungo bort igen, sedan de mättat sin nyfikenhet. Männerna stodo qvar, och de äldste af dem skakade sina hufvuden.

— Det är inte lönt att hjälpa honom, sade de. Han går genast dit igen.

De försvunno en efter en, dungen blef tom, och oxen råkade i dödsångest efter de bortgående.

Då tyckte drömmaren, att det plågade djurets krafter började mattas, dragoxen arbetade icke längre på att komma

upp, gungflyn slöt sig samman öfver hans hvassa rygg. Råmandet upphörde, det blef tyst i skogen och i den svallande gyttjan sjönk det ensamma djuret, till dess att endast hornen syntes, liksom två krökta grenar, stickande upp ur dyn.

Den drömmande fick en kvalfull förnimmelse, och synen försvann. Det var icke längre ett djur, det var han sjelf, som sjönk i ett bottenlöst mörker. Han utsträckte sina händer och ville ropa om hjälp. Men rösten svek honom. Allt djupare sjönk han, och mörkret slöt sig samman öfver hans hufvud som en omätlig tyngd, till dess att han plötsligt kände sig stöta emot något hårdt och vaknade med en isande känsla af köld.

Det var dager, och bredvid den liggande mannen stod en stor, grof bonde och sparkade honom i sidan.

— Hvem i helvete har gett dig lof att ligga här? sade bonden.

Erik Boman satte sig opp. Drömmen susade ännu i hans öron, och skamflat lyfte han sin påse från golfvet.

— Jag gjorde väl ingen för när med att ligga här, sade han.

— Ut med dig, röt bonden.

Landsstrykaren svarade ej. Han rätade ut sina trötta lemmar, hvilka voro styfva af de hårda bräderna, och smög sig med långsamma steg upp till landsvägen. I dörren till sjöboden stod bonden och såg efter honom.

Öfver den låga skogen hade solen gått opp, och dess sneda strålar lyste på den däfna marken, glittrade i sundets blåa vågor och glänste i landsvägens ljusa dam, som rördes opp af den gåendes fötter. En sakta sunnanvind blåste honom i ansigtet, och öfver en åker drillade en ensam, osynlig lärka.

Den tid, han hade strukit omkring på landsvägarna för att söka arbete, hade förändrat Erik Boman. Sjelfva hans hållning var icke längre densamma. Den var slappare, och ansigtet hade fått ett mera förvirradt uttryck, som om detta ändamålslösa sökande från dörr till dörr hade beröfvat honom all lifvets spänstighet och kraft att bryta sig igenom de väggar, hvilka alla stodo upptimrade så fast och säkert, liksom enkom för att mota honom. Mer än någonsin gick han ur vägen för alla, och när bonden nyss sparkat honom upp ur hans korta sömn, skulle det ej ens ha fällt honom in

att sätta sig till motvärn. Vek om hjertat, gick han framåt landsvägen, med en känsla af sorgbunden ensamhet, en stor tryckande känsla af ensamhet. Ingen dörr stod öppen för honom. Hvem som ville, kunde sparka honom undan som ett osjäligt djur.

Hvad var det för fel med honom egentligen? Hvarför ville ingen människa ta' emot hans arbete, när han kom och erbjöd det? Hade han kanske begärt något orimligt betaldt? Nej, kunde han inte arbeta lika bra kanhända som alla dessa lata drängar, hvilka gingo och drönade bakom ploget och af lättja bestulo sina husbönder på halfva arbetet? Hos svaga naturer kommer ödmjukheten med motgången, och Erik Boman fann med sig sjelf, att han var den sämsta, den mest förtrampade, den lägsta af alla mänskliga varelser. Intet arbete kunde vara så smutsigt och lågt, att icke han skulle vilja utföra det. Men människorna sågo det icke. De kunde rakt inte begripa, hvilken stillsam och ordentlig arbetare en husbonde skulle ha fått i honom. Aldrig skulle han ha öppnat sin mun till en motsägelse, aldrig knotat, om han också fått dålig mat och ändå behöft släpa från morgon till qväll, så att han föll ihop af trötthet, när aftonen kom. Ah! Han skulle ha mottagit alltsammans. Som en nåd skulle han tagit allt lifvets elände och på sina knän tackat Gud, som var hans Fader i himmelen, bara han funnit en enda liten vrå, der han kunnat krypa in och känna sig hemma. Men derhän kom han aldrig och aldrig skulle han komma så långt. I stället hade han nu strukit omkring halfva Öland, snart skulle han komma tillbaka till den plats, der han steg iland. Ur gård i gård hade han gått, ibland fick han mat, någon gång pengar, oftare blef han utkörd utan att få något alls. Stadigvarande arbete fick han aldrig. Under några dagar hade han fått hjälpa till med skogshugge i trakten af Böda. Men nu var han ledig igen, ledig att njuta lifvet och fri att göra hvad han ville och behagade.

Han var en fri arbetare. Ingen människa skulle hindra honom från att lägga sig här bredvid väggkanten och svälta ihjäl, om han hade lust med det. Stryka omkring på landsvägarna kunde han också göra, så länge han behagade, och han hade ingenting annat att frukta, än att länsman skulle ta' fatt honom och skicka honom gratis hem till den socken, der han var skriven. Ty det hade länsman rätt till, och om det inte hade skett så var det väl därför, att inte alla hade lust att angifva människor, därför att de söka arbete.

Det hade börjat roa honom ibland, när han såg, att hans inträde väckte skrämsel i stugorna. Ibland när han fick mat, tyckte han det såg ut, som om man gaf honom, därför att ingen tordes neka, och han skrattade högt för sig sjelf, när han tänkte på, hvilken mäktig man han var, som bara behöfde visa sig, för att människorna skulle ge honom, hvad han behöfde.

Underligt var det i alla fall, att man kunde få sätta folk i fängelse, därför att de sökte arbete. Det var lösdrifveri. Ja, det förstås. Men när ingen ville ge en stor, stark karl arbete, så måste han ju drifva omkring. Lagen befalde honom att hålla sig hemma och svälta ihjäl. Det kom an på, om man hade lust med det. Och hungersöden var långsam. Alltid kom det något i vägen, som hindrade det.

Ju mer han nu närmade sig bebodda trakter, desto liffigare vaknade inom honom fruktan för, att någon skulle anmäla honom, så att han blefve gripen och hemskickad. Han såg nog icke förtroendeväckande ut. Hans kläder hade blifvit smutsiga och trasiga, hans ansigte magert och ögonen lågo ännu djupare än vanligt. En dag, när han satt i en bondstuga, hade han fått se sig sjelf i en spegel, som stod på bordet, och han blef nästan rädd för sig sjelf. Så magert var hans ansigte, så oredigt hans hår, och så skarpt blickade ögonen fram under den starka pannan, hvilken var våt af svett. Hela hans ansigte såg ut som en dödskaile med ögon, der köttet försvunnit, så att huden låg tätt utmed benet.

Han gick hela dagen ända till middagstid. Sedan sökte han hvila. På samma sätt förflöt nästa dag. En besynnerlig ångest kvalde honom. Han var rädd för dagern och samtidigt med att han märkte, hur hans åsyn skrämde de mötande, kände han sjelf fruktan för dem. Tankarna började återvända till en liten backstuga, som låg vid skogskanten, och där en gammal hopfallen gumma satt och väntade på, att lifvet till sist måtte lemna henne i ro. På samma gång tänkte han på sig själf. Hans hjärta krympte tillsammans af medlidande med den stackars Erik Boman, som fick gå ur gård i gård och tigga sig till litet mat. Han hade börjat se på sig själf som på en annan person, och han talade halfhögt om denne andre som om en fattig stac-

kare, hvilken icke hade någon annan i världen att trygga sig till.

— Nu är han så usel, han kan bli, tänkte han. Har han eller hans föräldrar syndat, så har han nu fått sin lön, och han skall gå och gå och höra på vällingsklockorna och känna matlukten ända ut på landsvägen, men inte kunna få något med.

Hvarför kunde han ej gå in och be' om mat i dag lika väl som annars? tänkte han. Det är detsamma i dag, som det alltid varit. Det är inte så roligt att tigga förstås. Men alla ska' vi väl lefva. Det är en underlig karl, den där Erik Boman, som inte kan ta sig fram i världen. Den ena arbetar, den andra tigger, den tredje stjälar. Det är också ett sätt. Då slipper man åtminstone att kröka på ryggen och göra sig till hund för ett ben.

Han hade kommit ner på alfvaren. Solig och ödslig låg den i middagsdagern. Det korta gräset hade börjat få en skiftning i svag, ljus grönska, och det glittrade i vattenpölnarna, som ännu lågo kvar, sedan snön smält bort. I klart ljus låg hela slätten, der telegraftrådarne försvunno i fjerran, och marken syntes höja sig mot horisonten, som om han sett ut öfver en sjö. Långt bort skytmade gårdar och stugor. Mot synranden tecknade sig två jettelika väderkvarnar, hvilka tycktes skjuta opp emot den blåa himmelen. Och öfver hela denna stora ödslighet lyste vårsolen varmt och förrädiskt med ett ljus så strålande och gladt, som om aldrig aftonen skulle komma, när solen gick ned.

Helt nära vägen, ett litet stycke in på alfvaren låg en annan mindre väderkvarn. Den var grå och förfallen, såg ut som ett gammalt öfvergifvet ruckel. Vandraren tog af ifrån stora landsvägen och gick fram mot kvarnen.

Försigtigt undersökte han den nedifrån. Några halt-ruttna trappsteg ledde dit upp, och dörren stod öppen. Men vår man vågade ej gå in af fruktan att möta någon.

Han stod stilla nedanför den och stirrade upp mot den öppna dörren. Hans hjärna var förvirrad af trötthet och tankar, som evigt gingo i samma cirkelgång. Hvad han egentligen sökte i denna gamla kvarn, begrep han inte själf. Men han hade ingen tanke på att vända om, ville bara in — om för att sofva eller tillfredsställa någon besynnerlig skolnyfikenhet, det visste han icke. Han stod bara envist stilla och stirrade mot den öppna dörren.

Det föll honom plötsligt i sinnet, att han skulle vilja gå in genom en dörr, der intet menskligt ansigte behöfde möta honom, och lugnad af den fullständiga tystnaden derinne, steg han slutligen upp för de knarrande trappstegen.

Det var alldeles tomt derinne, tyst och stilla. Vandraren satte sig mot väggen och tog ur påsen fram en liten bit sill och ett stycke hårdt bröd. Han hade sparat länge på detta anspråkslösa matförråd. Om det hände någon gång, att han inte orkade gå längre, hade han ämnat att taga fram det. Tanklöst grep han nu efter dessa bitar, och han höll dem länge i handen, utan att äta.

Plötsligt reste han sig opp, som om han kommit att tänka på något, och såg sig omkring. Qvarnen var gammal och förfallen. Låset var söndrigt. Det var därför, dörren stått öppen. Men den var tydligen ändå i brukbart skick, och stenarna voro mjöliga. Boman började att söka öfverallt, och i botten på en lår fann han äudtligen en smula mjöl. Han vätte sillbiten med tungan och rullade den i mjölet. Med ett förnöjdt leende tog han opp den och förtärde den stående tillika med brödstycket.

Då föll hans blick ut genom den öppna dörren. Han såg blott en bit af landsvägen och alfwaren, hvilken sträckte sig på andra sidan om denna, och der backen sluttade ned mot sundet, såg den ut som den varit afskuren, tecknande sig mot det blåa vattnet. På krönet af denna backe låg en liten grå stuga, och utanför densamma gick långsamt en liten krokig gumma, hvilken mödosamt tycktes släpa på något tungt, och försvann bakom knuten.

Vandraren stod alldeles stilla, och hans blick tycktes liksom växa fast vid denna låga byggnad, från hvars långa skorsten en blå rök hvirflade opp.

Det gick en skakning genom den länge, magre mannen, och han tog sig åt pannan, som för att jaga bort en tanke. Men som gripen af en förtrollning, stod han kvar och ögonen vändes åter med samma stirrande uttryck mot den lilla kojans på backens krön. Hans näsborrar vidgades, och en hjertklappning öfverföll honom så starkt, att han satte sig ned af fruktan att svimma. Han talade halfhögt.

— Det har gått långt med dig, Erik Boman. Mycket långt.

Ensamheten föll öfver honom som något oerhördt tryckande. Som skogsbo hade han aldrig förr sett någon slätt,

och hela tiden han vandrat på Öland, hade denna slätt följt honom som något ohyggligt, hvilket ingaf honom fruktan. Det gjorde ondt i hans ögon att ständigt se så långt bort, och den öde heden hade icke den lugnande ensamhet, som bor i skogen. Han saknade det vyssjande ljud, som susar i träden, och detta vidsträckta fält, hvilket låg så platt som ett stelnadt haf, göt oro i hans blod och kom honom att oupphörligt vända sig om, som om han varit förföljd af någon hemlig fiende. Den gjorde honom helt beklämd, och han kände sig så liten och ensam, som om han varit ett barn, hvilket oförvarande kommit bort från sin mor.

Han steg ned ur kvarnen och ämnade af gammal vana gå vidare utåt landsvägen. Men han kunde helt enkelt icke. Det var som en osynlig makt fjettrat honom på denna punkt af den öde slätten, der han bara såg en ensam koja teckna sitt låga tak mot sundet, som gick blått i vester. Han sjönk ner på den torra gräsvallen, och med ens föreföll det honom, som om allt, hvad han kunde minnas, allt hvad han hittills upplefvat sjönk bort i ett djupt mörker, och han låg ensam kvar, så tom på tankar, som hans moder födt honom till världen.

Endast en enda känsla lefde inom honom: alla hade stött honom bort; ingen ville veta af honom.

Han låg på marken och slet i det korta gräset, medan denna ensamhetens förtviflan marterade honom, och känslorna stego inom honom som bubblorna höja sig i kokande vatten.

Med ens kommo hans tankar att vända sig kring den gamla gumman, som han sett försvinna bakom stugans knut. Det föreföll honom, som om denna gamla gumma vore det enda lefvande väsen, han nu visste om — utom sig sjelf. Och det förvånade honom nästan, att några steg längre bort fans kanske en annan, hvilken liksom han sjelf icke visste, hur hon skulle kunna lefva.

Och hon hade ändå så kort tid kvar. Så litet som han sett henne, förstod han ändå, att hon måste vara mycket gammal. Ändå satt hon här ute på alfvaren och tänkte inte på annat, än hur hon skulle få lifvet att räcka så länge som möjligt. Som han sjelf hade hon kanske ingen glädje deraf. Men ändå ansträngde hon sig för att behålla detta lif, som icke bjöd henne någon glädje, endast arbetet att hålla ut så länge som möjligt.

— Det är besynnerligt, fortfar han i samma tankegång, att hon kan lefva. En gammal torr gumma, som är så svag, att hon stappar sig fram. Hur kan hon lefva? Tänk, hvilken massa af mat hon måtte ha proppat i sig, om man räknar ihop under en sjutti, kanske åtti år. Hvem har gifvit henne allt, hvad hon behöft? Hur har hon burit sig åt för att alltid skaffa sig tak öfver hufvudet och mat, efter hon han lefva än? Inte kan nå'n ha gått och gifvit henne. Nej, så dumma är inte människor. Hur kan hon ha orkat med att dag ut och dag in skaffa sig födan, när det är så svårt och så många, som släss om den?

Han blef liggande kvar på marken, medan solen långsamt dalade mot vester, och hennes heta middagsstrålar förvandlades i stilla aftondager. Men han märkte icke att tiden led, och han rörde sig ej, förrän skymningen låg tung öfver alfwaren, och en kall luft väckte honom till verkligheten och tvang honom att stiga opp.

Mekaniskt såg han sig omkring i mörkret, och plötsligt sköt den tanken upp i honom, att nu var allt slut. Det tjänade ingenting till att strida emot längre. Gå ned till sjön . . . fylla fickorna med sten . . . springa ut så långt som möjligt . . . sjunka i det kalla vattnet . . . och domna bort, innan solen kom tillbaka med en ny dags grubbel och elände.

Gråtande som ett barn gick den ensamme mannen öfver slätten fram emot backen, som sluttade nedåt sjön.

— Stackars Erik Boman, mumlade han för sig sjelf, återigen som om han talat om en annan. Han duger inte till något annat, och därför skall han dö, innan han hinner göra något orätt i världen.

Då såg han ännu en gång bort mot det håll, der den lilla stugan låg. Dess konturer skymtade endast dunkelt fram genom den djupa skymningen, men i ett fönster, hvilket låg nästan nere vid marken, syntes ett matt, fladdrande eldsken.

Det måtte komma från spiseln, tänkte den ensamme mannen. Han såg lugn ut, men i hans blick kom något rofdjursaktigt, och hans ben darrade, som om han på en gång hyst fruktan och begär.

Gråten stannade, och han ändrade riktning. Skälfvande i hela kroppen gick han fram mot den låga stugan. Han tryckte handen hårdt omkring kappen och andades kort, som om en plötslig feber bränt genom hela hans kropp.

Det svaga ljuset vägledde honom, och på den jämna slätten gick han säkert som på ett kammargolf. När han kom närmare, stannade han. Tydligt urskilde han den lilla byggnaden. Den var låg och smal. Det såg ut, som om den icke rymde mer än ett enda rum. Stenfoten var låg och bräcklig, det gråa, ostrukna timret snuddade nästan vid marken. Utmed fönstret var en smal blomsterbänk, i hvilken syntes några vissnade stjelkar. Det såg ut, som om han icke kunnat slita sig lös från denna stuga. Han gick omkring den och varseblef en låg dörr, hvilken endast var stängd med en klinka. Något annat fönster än det, som vette ut mot slätten, fans icke, och landsstrykaren smög sig försigtigt ända fram till väggen för att se, om det fans någon spricka, genom hvilken han kunde se in i stugan. Då hörde han ljudet af en röst. Han ryckte till och stälde sig med örat lutadt mot den otäta väggen. Hela hans kropp skakade, som om han haft frossan, och han lyssnade ånyo. Nej, han hade icke hört fel. Det var en qvinnoröst han hört. Hon talade och jollrade derinne. Hon var alltså icke ensam. Men med hvem talade hon? Han stälde påsen ifrån sig och med hatten tillbakaskjuten i nacken och käppen i handen, intog han för tredje gången sin lyssnande ställning. Då urskiljde han tydligt den gamla gummans röst, som entonigt framjollrade ofattbara ord, och strax därefter hördes ett sakta skrockande.

— Hon har höns i stugan, tänkte vandraren. Han var så upprörd, att hans mun hängde öppen, som om han varit rörd af slag. Han visste icke, hvar han var, eller hvad han gjorde. Med ett ryck slet han upp dörren och störtade in.

Lutad öfver en gryta, som stod öfver den svagt flämmande elden, stod en gammal gumba, hvilken syntes vara densamma, som han sett ifrån qvarnen gå fram till stugan och släpa på något tungt. På en tapp halm bredvid henne låg en höna på ägg. Vid hans inträde vände den gamla hufvudet emot dörren och eldskenet föll på ett torrt, gammalt ansigte, från hvilket ett par frågande ögon blickade emot honom.

Med en blick såg han hela rummet, och i det han höjde sin tunga käpp slog han den med all makt gång på gång mot gummans hjässa.

— Du ska' dö, skrek han. Följa mig i eländet. Hvar-

ken du eller jag ska' gå här längre och slita för att kunna lefva.

Han slog, till dess den skrupna kroppen låg orörlig och stel på det gråa golfvet, och när den gamla låg död framför honom, upphäufde landsstrykaren ett skrik. Det lät som ett vilddjurs rytande. I samma ögonblick sjönko hans armar maktlösa ned, och medvetlös stod han flämtande och betraktade den liflösa kroppen.

Han stod som en sömngångare, med glasartad blick stirrande på sitt offer, och i hans själ fans icke en aning om, hvarför han handlat, som han hade gjort. Midt ur den förvirring, som alla hans olyckor hopat öfver honom, hade denna gerning dykt opp, ej som ett öfverlagdt beslut, utan som ett plötsligt utbrott, hvilket kom så oförberedt, att dråparen sjelf ännu icke ens förstod, att det skedda kunde vara verklighet.

Plötsligt väcktes han ur sina tankar af ett prasslande ljud. Förskräckt såg han upp. Hönan hade flugit opp på spiselkanten, och förskrämd satt hon der, skrockande och flaxande med vingarna.

Mördaren ryggade tillbaka. Åsynen af detta ängsliga djur, hvilket som ett stumt vittne betraktade honom och hans offer, fylde honom med en fasa, hemskare än den, hvilken sjelfva brottet kunnat framkalla. Värjande sig med båda händerna, som om han sett ett spöke, gick han baklänges ut genom dörren.

Han stannade, när han kommit öfver tröskeln, och andades ut, som om han varit nära att qväfvas. Hans ögon slöto sig ett par gånger, ansigtet återfick sitt vanliga uttryck af tungsinnighet, och maktlös sjönk den gängliga gestalten ned på den låga trappan, skakad af en konvulsivisk gråt.

Länge satt han der, alltjemt snyftande, som den hvilken begått ett dåd, som ej kan försonas, och när han reste sig opp, tog han mekaniskt påsen på ryggen och ämnade fortsätta sin vandring. Men när han gått ett par steg, kom fruktan öfver honom och han vände sig om. Han kunde ju icke gå sin väg. Det skulle bli upptäckt, man hade sett honom gå vägen fram, det skulle göras razzia efter alla lösdrifvare, och han skulle icke kunna undgå att bli tagen. Han slängde påsen ifrån sig och gick åter in i stugan.

Derinne hade elden slocknat. Endast några kol glödde med en svag dager i spiseln. I mörkret hörde han flaxan-

det af vingar. och han skalf af fruktan, att dessa vingar skulle komma i beröring med hans ausigte. Med darrande händer trefvade han öfver spiselkanten, tills han fann några svafvelstickor. Han hackade tänderna af förskräckelse, och han vågade ej se på henne, som han hade slagit. Samlande all sin sinnesnärvaro, strök han eld på en sticka och antände sänghalmen. En klar låga fladdrade opp. Lågan steg uppför väggen, det knastrade i halmen och den torra mossan, som satt instucken mellan bjälkarna, med ens blef det ljust, och vid skenet såg han blott en sak. Han såg blod på sina händer, på golvet, i sänghalmen, på det ensamma offret för hans nattliga dåd. Och när elden flammade opp, flög hönan mot fönstret, i vanmäktig förskräckelse hackande mot de små rutorna, som i eldskenet skiftade i alla regnbågens färger.

Ett skri bröt fram ur hans bröst, ett skri, så fasansfullt, att han blef skrämnd af sin egen stämmas ljud. Utan att se sig om, rusade han ut i det fria. Der ryckte han till sig påsen — käppen hade han haft i handen när han gick in — och sprang af alla krafter bort öfver alfwaren.

Hur långt han hade sprungit visste han inte. Men när han stannade, var han utmattad i alla leder, som efter en långvarig sjukdom, och han kände ingen fruktan längre. Han vände sig om och såg tillbaka åt det håll, från hvilket han kommit.

På krönet af backen syntes mot den mörka natthimlen en stor brasa, hvars röda lågor, inhöljda i en tjock rök, knastrande höjde sig i luften. För den lätta vårvinden flögo stora gnistor bort och slocknade i mörkret.

Hvarje minne af, att han för endast en timma sedan hade beslutat taga sitt eget lif, hade försvunnit ur hans själ, som en liten ensam låga försvinner i en stor förtärande brand. Han hade glömt det som något längesedan försvunnet. Af hela sitt lif såg han endast detta brinnande hus, der hans stora brott gick upp i stigande flammor, och med känslan af fasa blandade sig en djup undran — hvar? — hur? — och hvem? Hvem var han? Och hvad hade han gjort? Det var som om sjelfva medvetandet var bortbrändt i hans eget utpinade lif.

Vandraren stod stilla, till dess att lågan sjönk ihop och tycktes försvinna i marken. Då tog han beslutsamt

vägen mot söder och följde med raska steg stora landsvägen. Så länge branden varade, hade ingen människa gått förbi.

* * *

Tidigt morgonen derpå satt traktens kronofogde vid sitt arbetsbord och skref på en inlaga. Det var en medelålders man med ett vaket, solbrändt ansigte och en skarp blick i de små ögonen, hvilka noggrannt följde pennans betänksamma gång öfver papperet. På ena sidan om honom hängde ur munnen en lång sjöskumpipa, ur hvilken små rökmoln sakta stego mot taket.

Då knackade det på dörren, och kronofogden fick två gånger ropa stig in, innan något svar följde. När dörren omsider öppnades, såg han en lång, mager gestalt med vacklande steg gå öfver tröskeln. Han bar påse och käpp i den ena handen.

— Hvad vill du? sade kronofogden och fixerade den underliga figuren vid dörren. En aning sade honom, att något ovanligt var på färde.

— Jag vill tala om något för hr kronofogden, svarade den tillfrågade.

— Jaså, sade denne förvånad.

— Jag har slagit ihjäl två gummor i natt och bränt ner stugan öfver dem, sade landsstrykaren.

När han sagt det, drog han djupt efter andan, och han såg kronofogden rätt i ansigtet.

— Hvad säger du? utbrast kronofogden. Har du slagit ihjäl . . .? I natt?! Och nu kommer du och talar om det.

— Det är sant, sade den tillfrågade tonlöst.

— Hvar är du ifrån?

Den tilltalade nämde socknen.

— Hvad gör du här?

— Jag sökte arbete.

Kronofogden blef rasande.

— Har du mördat för att få komma under tak? utbrast han.

Landsstrykarens bleka ansigte färgades af en svag rodnad.

— Det tänkte jag inte på, sade han.

— Ja, men hvad tänkte du på då? Du måtte väl ha ett skäl?

Mannen funderade ett ögonblick. Sedan skakade han envist på hufvudet.

— Nej, sade han. Jag hade intet skäl.

— Du vet väl, hvarför du har kommit hit åtminstone?

— Ja, det vet jag, svarade brottslingen.

Hans ögon blickade rakt fram, och han tog ett steg framåt, när han fortsatte:

— Jag har kommit hit, för att jag ångrade mig. Som det var gjordt, var jag alldeles som jag hade varit förut. Jag har aldrig gjort något ondt förr. Nu har jag gått hela natten, och jag tror, att jag grät hela tiden, medan jag gick. Jag kunde inte lida, att vara så usel, utan att någon skulle veta om det. Och nu har jag kommit för att lida mitt straff och få fred efteråt

Kronofogden var en sträng man och nitisk i sitt kall. Lagen var honom heligare än allt, och aldrig hade han svikit sin pligt, när ett uppdrag kallade. Men att inmana denne förbrytare, som hade handlat som en däre och bekände som en man, det grep honom mera än någon annan anklagelse, som han på samhällets vägnar varit tvingad att framställa. Hade han fått följa sitt hjertas innersta böjelse, så hade han öppnat dörren och sagt:

— Gå i frid! Öfver dig kan ingen människa döma.

Och hans ögon blefvo fuktiga, ju längre han betraktade landsstrykaren vid dörren.

— Sätt dig! sade han i stället. Och hans stämma blef plötsligt mild, nästan vek.

Mannen åtlydde genast. Han förstod, det intryck han väckt, och i det han knäppte ihop händerna och såg framför sig med en blick, som om han blickat in i ett kaos, hvilket människorna ännu icke förmått att genomtränga, ytttrade han:

— Jag vet inte, hur jag kunde göra det. Jag var visst sjuk. Jag tror det kom öfver mig på midda'n, därför att jag fick se stugan. Och när det blef mörkt, gjorde jag det. Men jag hade inte tänkt på det, innan jag kom in. Då svartnade det för ögonen på mig, och jag bara slog, till dess att det blef tyst omkring mig.

Kronofogden teg en stund. Han visste inte, hvad han skulle säga denne man, som syntes oskyldig och ändå hade gjort sig saker till det svåraste brott, som lagen känner.

— Tog du ingenting derinne? sade han till sist, som om han vaknat ur tankar.

— Tog?! sade mannen. Jag såg ingenting, som dugde att ta'.

Och när kronfogden ingenting svarade, tillade han:

— Jag har slitit mycket ondt. Men tagit nå'nting har jag aldrig.

— Vet du, hvad du efter all sannolikhet får för straff? bröt kronfogden ut. Han kunde ej återhålla frågan. Han var mera upprörd än brottslingen, och hans sjelfbeherskning var nära att svika honom.

Landsstrykaren förblef lugn och svarade utan att blinka:

— Det är dödsstraff på mord.

Kronfogden nickade och vände sig bort för att begagna sin näsduk.

Sedan frågade han med sin vanliga röst:

— Är du beredd att underteckna en skriftlig bekännelse?

— Ja, svarade den brottslige.

Så upptecknades nattens förskräckliga händelse, och när ransakningen var utagerad, undergick den anklagade dödsstraffet som en bot för sina synder.

Det var ingen, som såg något upprörande i denna dödsdom, och Erik Boman fann sjelf, att straffet var rättvist.

Det unga Frankrike

i fågelperspektiv

af Ola Hansson.

I.

För fyra år sedan företog jag mig att göra den nyfranska efterzolaiska literaturen känd hemma i Sverige. Hvad som måbända allra mest dref mig dertill, var öfvertygelsen om att den svenska vitterheten hölle på att växa skeft och att det funnes något i den franska konsten, som skulle kunna vrida den rätt igen. Det var just i de minnesvärda dagar, då kvinnoindignationens vågor gingo som allra högst, utan att man ännu kommit underfund med ofarligheten i denna storm i ett vattenglas. Det lockade mig att jemsides med den inhemska produktionen af vitter maskinsöm utbreda till beskådande de stilfulla alstren af en personlig konst, samt att påvisa litenheten af de i Sverige behandlade dygnproblemen, genom att ställa vid sidan dem, som fylde de samtida böckerna i Frankrike. Gent emot den florerande problem-litteraturen gælde det att häfda principen »l'art pour l'art» i hela dess ensidighet; och gent emot en objektiv naturalism, som ansåg sin uppgift fylld med en opersonlig återspeglung af den yttre världen, vore det af vigt att häfda öfverlägsenheten af en vitter konst, hvilken vände sig bort ifrån detta dränggöra för att i stället upprätta kartor öfver människosjälens gömda och svårgripliga regioner. Det blef till fyra essays, öfver Bourget, Huysmans, Maupassant och Richepin, införda i »Framåt», i rättan tid innan denna publikation ännu gått den väg, hvilken allt dödligt, enkanterligen de skandinaviska tidskrifterna, måste vandra.

Då man sått ett korn, är det alltid en fågnad att se någon-
ting växa upp. Sålunda har det bl. a. varit mig hugnesamt att
erfara, att mina kolleger, hrr Heidenstam och Levertin, på sista
tiden gjort den upptäckten, att den franska literaturen vuxit ut
öfver Zola och afsatt nya ideal. Det kunde vara på tiden nu
att meddela denna upptäckt; den skiftar redan i mögelfärg. Jag
tror till och med, att hvad det nu, i detta ögonblick, kommer
an på att göra gällande, det är att dessa ideal blifvit öfvermogen
frukt, halfvisnadt blomma, lam kropp, samt att de kräfva att
fyllas med nytt blod, för att kunna föra oss upp öfver bergen
och fram genom öknarna in till den framtida vitterhetens Kanaan.
Det skulle glädja mig, om hrr Heidenstam och Levertin gjorde
samma upptäckt — om fyra år.

Då jag i våras kom till Paris, hade jag under hela två år
så godt som ingenting läst af den nya franska literaturen; jag
hade omsider känt den afsmak, som alltid griper en, när man
längre tid lefvt på en och samma rätt, och jag hade en vacker
dag funnit en ny ängd, der det gjorde min själ godt att dväljas.
Nu, personligen försatt i miliöet af modern gallisk kultur, gjorde
jag det till en pligt att taga igen hvad jag försummat. Jag
vände följaktligen tillbaka till den gamla vägen, tog till utgångs-
punkt just det ställe, der jag för ett par år sedan vikit af, följde
routen ända fram till den dag som är — och befann mig i en
återvändsgränd.

II.

Den förste jag återupplifvade bekantskapen med var *Guy de Maupassant*. På boulevardernas boddiskar lågo tvenne nya böcker af honom: novellsamlingen »*L'inutile beauté*» och romanen »*Notre coeur*», — den senare i 40:de upplagan.

Ingen bland samtliga nu lefvande franske författare är så fransk som Maupassant. Taine har som bekant i sin annars strängt objektiva estetik inmängt en värdsättningsprincip: ett diktverk, säger han, är såsom ett geologiskt skikt-komplex, det kan vara blott och bart en uppslamning af ett decenniums små kulturströmningar, det kan utgöras af de bredare och djupare forma-

tioner, i hvilka ett helt folks säregna lif afsatt sig, det kan slutligen jemte dessa bildningar i ytan ega sjelfva den massiva granitbädd, på hvilken hela släktets utveckling, hur den än annars må skifta, bygger sig upp och hvilat; och de få uppräknade diktverk, som äro af denna senare sällsynta art, tilldömer Taine för-rangen. Maupassant är som diktare en sannskyldig Galliens son på godt och ondt. — I Frankrike, detta gamla kulturland med en månghundraårig vitterhet, förefinnes i mindre grad än annorstädes något svalgt befastadt emellan gammal tid och ny. Särskildt kunde man berättat för hundra år sedan alldeles på samma sätt som för ett hundra år sedan. Den franska novellistiken är att förlikna vid ett perlbånd, som sträcker sig fram genom århundradena och hvars alla perlor äro hvarandra lika som bär, af enahanda art. och bearbetade i samma rent galliska stil. Maupassants noveller bilda den sista perlan på träden. Man kan i ett skandinaviskt diktverk vid första ögonkastet afgöra, om det är skrivet i detta århundrade eller i ett föregående; men en sådan afsatsbildning i konstmognad och i formningsteknik är knappast skönjbar emellan skapelser, hvilka ligga så pass långt ifrån hvarandra som Prévosts »Manon Lescaut», Diderots »La religieuse» och en novell af Maupassant.

Hvilken är då denna galliska art, efter hvilken Maupassants diktning formats? Taine har öfverträffligt skildrat den, och man kan endast upprepa hvad, han sagt. Det är det begränsade urvalet af föremål och drag, den öfverskådliga grupperingen af dessa, kompositionernas artificiella enkelhet, språkets genomslutiga klarhet. Det är vidare, från annan synpunkt sedt: förståndets ytterliga sensibilitet, sinnenas nyanserade skärpa, blandningen af humor och obscenitet (»gaulviserie»), ironien och det skeptiska leendet, subtiliserade till en glimt i blicken. Det är, negativt taladt: brist på djup och innerlighet i gemytet, frånvaro af själsvärme, af omedvetenhet, af drömmeri, af framtidsdräktig mystik och intuitiv synförmåga.

Maupassant är novellisten inom den samtida skönlitteraturen. Som romancier är han en bland många och af andra rang; som novellist är han den enastående, den öfverträfflige. Den oförlikneligt gratiösa lydlighet, hvarmed stoffet formar sig under hans hand, kan endast jämföras med den sega och läckra smidighet, med hvilken leran löper, ringlar sig och böljar mellan arbetarens fingrar i verkstaden ute i Sèvres.

Den nya novellsamlingen bräddes omissskänligt på sina äldre

syskon, men den egde derjemte något af den försvagning, som förråder förtunnadt blod. Nu, sedan intryckena gått genom tidens sikt, är det tre af novellerna, hvilka stannat qvar i min hågkomst. Den ena, bokens första och största och som gifvit samlingen dess titel, handlade om en qvinnas raffineradt grymma hämd på mannen, därför att denne gjort hennes skönhet värdelös genom att under den äktenskapliga sammanlefnadens nio år samvetsgrannt ha hållit henne vid nästan lika många barnsängar. Sjelfva motivet var något sökt, hälften konstrueradt i dess pikanta besynerlighet; och i den psykologiska arkitekturen hade den galliska klarheten och enkelheten urartat derhän, att man icke såg stort annat än byggmästarens geometriskt regelräta mönsterritning. I den andra novellen, som jag mins, hade gaulviseriet vulgariserats till det burieska: en flicka, som är otröstlig öfver att ha fått ett dödfödt barn, finner ro för sin sårade själ genom att af de fem manliga individer, hvilka samtliga med lika rätt kunna göra anspråk på faderskapet, erhålla det högtidliga gemensamma löftet, att de alla fem skulle anse det för deras pligt att hvar och en efter större eller mindre förmåga förskaffa henne en ny liten gudsengel. Den tredje novellen slutligen handlade om, hurusom ett möblemang en midnattsstund underbarligen dansar sin väg ut ur rummen och bort i natten midt för egarens näsa, — en utflykt in på ett diktningssområde, der Maupassant minst af allt hör hemma, nemligen Edgar Poes.

»Notre coeur» betecknar det absolut lägsta stadiet i den jemt sjunkande serien af Maupassants romaner. Hans förstlingsroman »*Une vie*» verkade genom arten af sin komposition såsom en gripande symbol af hela detta lif, hvori det ena släktet griper vid, der det andra slutat, blott för att upprepa en och samma meningslösa och smärtfyllda historia, — hvars väsen är jolm, hvars förlopp är lidande och hvars behållning är den trindaste nolla. »*Bel-Ami*», romanen om den råa kraftens triumf öfver alla andra lifsmakter i det parisiska fin-de-siècle-miljöet, verkade på samma sätt och genom samma medel: kapitlen lade sig upp öfver hvarandra såsom trappsteg, på hvilka läsaren omsider nådde den välarrangerade sluttablå, hvori samme Bel-Ami, som i inledningsskildringen icke hade pengar till att betala en bock, krönes med all macts och rikedom och kärlekslyckas fullkomlighet, efter att genom samtliga mellankapitlen ha trampat andras hjertan och egen heder sönder och samman under sin häl. Sedan går det alltjemt utför, genom »*Mont-Oriol*», »*Pierre et Jean*» m. fl., ända ned till »*Notre Coeur*», en bok om en qvinna, som icke kan

älska, en skildring, matt och torr i färgen som en tafva af Puvis de Chavannes, ett porträtt, platt som måladt papper, ett spirituetelt kåseri öfver detta det intressantaste af alla tidsfenomen, qvinnan, som kulturen gjort själsligen könslös, i st. f. en fysiologisk förklaring af detsamma.

Hos *J. K. Huysmans* hade jag stannat vid »*À Rebours*». Det visade sig nu, efter att jag tagit kännedom om hans senare produktion, att den nämnda boken var själfva den kostbara kronjuvel, till hvilken alla hans andra verk endast tjenade som infattning.

Huysmans hade börjat sin författarebana med en novell »*A van-veau*», som bokstafligen icke skildrade annat än en halfgammal ungarls fruktlösa försök rundt i Paris att skaffa sig ett drägligt spiskvarter, men som i trots af denna groteskt simplificerade lifskonflikt rymde betydligt mera äkta och besk lifsleda än något som helst dikthäfte af en modern Weltschmerzpoet. Derpå följde »*Les soeurs Vatard*», en skildring af parisiskt fabrikslif i Zolas genre, med tvenne unga fabriksarbeterskor såsom förgrundsfigurer i den figurrika samfundsinteriören. Ledmotivet i denna roman, liksom i den följande, »*En ménage*», historien om tvenne konstnärers fåfänga försök att skapa ett drägligt förhållande samman med en kvinna, ljuder ungefär så här: könslifvets poesi och lycka samman med en kvinna — nonsens!

På denna sidan »*À Rebours*» ligga två böcker: »*En rade*» och »*Un dilemme*». Den förra verkar såsom en veritabel helveteskoncert af tvenne olika, samtidigt spelade melodier. Boken är komponerad så, att efter ett kapitel af den plattaste och krasaste hvardaglighet följer ett kapitel af den mest grandiosa fantasi, för att åter i sin tur aftöas af den andra extremen. Det skär oss in i öron och själ. Vi blifva helt hufvudyra af att sålunda utan en enda ansats till förmedlande öfvergång föras ifrån det icke alltför intressanta skådespelet af en kalfs lyckliga födelse öfver i skaldedrömmens fata morgana. Jag känner ingenting som så obarmhertigt och så genialt blottar den objektiva naturalismens intighet som denna roman. Sjélfva ämnet är helt och hållet afsak: ett ruineradt pariserhushålls nödtvungna vistelse i en landlig bikrok. Huysmans' senaste berättelse »*Un dilemme*» rekommenderar jag till allvarlig genomläsning för samtliga Sveriges kvinliga indignationsskribenter: de skola nämligen deri återfinna sitt eget älskade tema, men behandladt af en man, som förstär att konstnärligt tumla sitt salta hat mot den menskliga stupiditeten.

Såsom den stora och strålande hufvudstjernen i denna stjern

bild framstår »*A Rebours*». Det är icke någon roman i vanlig bemärkelse; det är närmast ett psyko-fysiologiskt experiment. Det är icke ett individuellt lif, hvars förlopp och konflikter författaren vill förtälja oss; hvad vi få, är en serie skildringar af sinnes-, känslö- och tanke-abnormiteter. Hjeltens, des *Esseintes*, är dekadansens sjelfva inkarnation, det köttvordna fin-de-siècle. Led vid den verkliga världen, utom sig och inom sig, led vid naturens monotona skådespel af skogar och berg, haf och slätter, led vid penning- och militärtidehvarfvets banala människotyper, led vid idyllen som vid svineriet, drager han sig undan i absolut ensamhet till en modern eremithåla någonstädes i Paris' omnejd för att skapa sig ett artificiellt lif. Han omger sig med växter, som imitera kött och djurlemmar och menskliga organ, spelar musikstycken genom att låta en hel suite likörer successive påverka sina smakorgan, o. s. v. För des *Esseintes* är ett fulländadt alster af gjutkonst skönare än hvilken som helst kvinna; och han kan resa världen rundt, sittande i sin egen matsal, hvilken är inrättad som en fartygshytt. Hans inre människa är rikare än naturen, denna senare allt för grof och allt för litet nyanserad till att kunna tillfredsställa henne; hans sinnen äro allt för subtiliserade, hans fantasi allt för raffinerad, för att verkligheten i sin råform skulle kunna vara dem nog. Hans egen förfinade och kräsna organism har lösgjort sig från sambandet med hela den jordfasta, tröga utvecklingen. Hans sinnen äro differentierade efter framtidsmått, de annars lönlige kanaler, hvilka förmedla intryck emellan dem inbördes och med hjernan, äro hos honom blottade, sjelfva den gemensamma utstrålningspunkten, i hvilken t. ex. en smakförmimelse kan löpa öfver till en hörsel-förmimelse och ett luktintryck omsättas till en syn, ligger bar. Boken är ett utslag i diktning af en fysiologisk mystik.

Huysmans är den störste pessimisten bland Frankrikes moderna diktare. Hans pessimism är icke larmoyant och patetiskt salvelsefull, såsom ofta hos Bourget: den är tvär, full af äckel, hat och förakt. Huysmans är pessimist som en man, Bourget som en kvinna; den ene för stolt undan med handen den värld, öfver hvilken den andre gråter. Huysmans är vidare en konstens besatte; han blir spasmodisk och en maniaque i konststräfvandets mållösa yrsel. Han ser intrycket af — såsom Hennequin träffande har sagt — att hela organismen och alla förmögenheterna hos honom uppgått i ögat, ett öga med hundra facetter, hvilket ser flere färger än hos andra dödliga samt dessa färger långt mera intensivt. Han är slutligen en robust flamländare, hvilken

brutala kraft gör honom till den ärligaste, den obestickligaste bland pariserförfattarne. Utan popularitet, hånad och förbigången, har han hållit sig upprätt och härdat sig i det goda trotset; utan kompromisser skriver han än i dag så som hans konstnärssamvete bjuder honom, i romanen och konstkritiken (*»L'art moderne», »Certains»*). Derfor är han den ende, som har framtid. Hans sista bok, *»Certains»*, är den stoltaste bok, som den franska litteraturen på många år frambragt, — geniala utkast i konstkritik öfver målare som aldrig exponera eller hvilkas namn man aldrig hört.

Paul Bourget hade varit den, som jag allra mest upphöjt; han blef ock den som föll djupast. Hans betydelse förblifver oförminskad. Han har i *»Cruelle énigme»* gjort ett af dessa grepp ned i qvinnonaturens physis, genom hvilket han står som vägvisare för en framtidslitteratur. Han har i *»Un crime d'amour»* åskådliggjort och förklarat den manliga typen från fin-de-siècle på ett öfverträffligt sätt, — Armand de Querne, mannen som mist ända intill sista återstoden af omedveten känslfond och som därför ej kan lefva, ej kan älska. Han har, genom den sammanmältning af vetenskap och konst, hvilken han verkställt i mera ideal gestalt än någon annan, företecknat den fysiologiska grenen af den vitterhet, som komma skall. Men hans vingar voro alltför konventionelt stäckta till att kunna bära honom på den solflykt, som han tycktes utlofva; och han har afpuppat sig såsom bourgeoisiens och damernas välbehaglige Parnassrepresentant. Han hade djupt uppfattat och distinkt formulerat mensklighetens kris för ögonblicket såsom kamp mellan rationalism och mystik, mellan vetande och otillfredsstäld längtan; men då han icke kunde finna den brygga, som leder öfver ifrån den naturvetenskapliga materialismen till den på darwinismen hvilande vetenskapliga mystiken — hvilken ju intet annat vill häfda, än att gränserna för vårt vetande kunna framflyttas i samma mån som den menskliga organismen differentieras och att det område, som i dag blott kan omfattas med aningen, med tron, med intuitionen, och som därför ter sig som natt, i morgon skall varda inhägnadt af vetenskapen —, vände han tillbaka, skrämmd af denna naturens bankruttförklaring emot den moderna, i sinnen, intelligens och känslor högt utvecklade människans behof och fordringar. I *»Le disciple»* vardt han predikant emot den vetenskap, hvars nästa goda stadium han glömde för dess ögonblickliga farliga konsekvenser, samt kastade sig i armarna på det katolska presterskapet (såsom för öfrigt redan i slutkapitlet af *»Mensonges»*) och på den sterilaste och

reaktionäraste af alla samfundsmakter: bourgeoisiet, der det gält att — såsom Nietzsche vid en liknande kris gjort — spränga sig igenom berget fram till en ny moral och dermed till en ny lifskraft. Och i sin sista i dagarne utkomna roman, som till yttermera visso bär den obehagligt sentimentala titeln »*Un coeur de femme*», har han helt och hållet gifvit efter för den dåliga disposition, hvilken för öfrigt alltid slumrat inom honom, och krupit in i Evas kjortelfällar, — inom parentes sagdt en efter erfarenhetens, enkannerligen den skandinaviska, vittnesbörd synnerligen tryggad vistelseort. Det fins intet som helst att säga om denna bok annat än att Bourget med den verkstält en uppgift, som annars varit herr Edouard Rod förbehållen: att parodiera sig sjelf.

III.

Sådana voro mästarne och det literära arvet; återstår att lära känna arftagarne och deras förvaltning af det undfångna godset. Det hela är så godt som intet annat än ett kuriositetsmuseum af karrikatyror och kopior. Utrymmet tvingar mig att inskränka mig till ett par af de mest typiska exemplaren.

Först och främst *Edouard Rod*. Han är uttömmande karaktäriserad såsom en förträad och urvattnad Bourget. Alla dennes författareegenskaper återfinnas hos honom, men hvad som hos mästaren var egenart och förtjenst, har hos discipeln förvandlats till slentrian och lyte. Bourgets stil är såsom ett kostbart, slipadt glas och påminner i de målande partierna om bleka, diskreta akvareller; Bourget förenar som stilist den vetenskapliga analytikerns träffsäkerhet med den kräsna artistens ömtalighet. Hos Rod har den ena halfvan paralyserats, medan den andra urartat i pedanteri; den förnäma bleka färgen har blifvit ett tonlöst grått i grått, medan den distinkta enkelheten blifvit alltför rätvinklig. Bourget är en verklig kvinnokännare, hvilket ofta försonar oss med hans barnsliga parveny-beundran för det mondaina och hans knähundssvaghet gent emot skapelsens herskarinnor. Rod åter känner alls icke kvinnorna utom genom böckerna, i synnerhet Bourgets; och då hans kunskap om männen synes inskränkt till

hans eget icke särdeles intressanta jag och han på samma gång är en ädel optimist, timrar han sig sådana på egen hand samman af alla lifvets dygder, för att sedan i tårvätt extas kyssa dessa ideals fötter. Bourget har mött kvinliga sfinxer i det verkliga lifvet, hvilka det intresserat honom att tillbedja eller uppdissekera; Rod har utgått från lusten att ega en sådan sfinx och har inpassat den i första bästa snärta. Han är som en långhårig tysk professor, hvilken spelar don Juan blasé, Bourget är en fin förståare och en — visserligen för »dilettant»-aktigt — entusiastisk beundrare af England, dess natur och folk; Rod vandrar samvetsgrannt i sin herres fotspår och tecknar äfven han den engelska missen, men som en naiv pedant, hvilken låtit sig dupera af det innehållslösaste af alla misshufvud (se »*Scènes de la vie cosmopolite*», första novellen).

Rod har med sina arbeten vunnit ganska stor uppmärksamhet i vidsträckta kretsar; den står emellertid icke i något som helst förhållande till den betydelse han sjelf tillmäter sig. Han har försett sin roman »*Trois coeurs*» med ett företal, hvori han uppsäger Zola tro och lydnad samt efter en smekning äfven slår Bourget på flngarne för att kunna proklamera den allra nyaste nya skolan och sig sjelf såsom dess hufvud. Denna nya skola vore danad under inverkan af Wagners musik, Schopenhauers filosofi, engelsk poesi och den ryska romanen, — vore en aristokratisk, symbolistisk, spiritualistisk m. m. skola, — vore dock när allt kom till allt, ingen sluten skola, utan blott en samling fristående individualiteter. Rod föreslår att döpa den nya riktningen »intuitivism». »En intuitivist» är en person, som blickar in i sig sjelf, och det torde vara denna inre iakttagelse, som bör aflösa den yttre iakttagelsen hos naturalisterna.» För att realisera intuitivismen vore vissa radikala ändringar i literär teknik nödvändiga, såsom att stryka de deskriptiva partierna, »les récits retrospectifs», de alltför konkreta och de alltför tydliga personerna; herr Rod vill helst återvända till symbolen, vet dock ej, om icke måhända romanen är ett alltför groft instrument dervidlag.

Detta låter mera djupsinnigt än det i sjelfva verket är. Det är icke heller så öfvervåldigande nytt. Det afödda literära idealet var realiseradt före Zola af les Goncourt, t. ex. i »*Madame Gervaisais*», och efter Zola af Bourget. Emellertid kunde det med fog tarfva formulering på nytt igen, och så långt kan man villigt följa herr Rod på hans förmenta upptäcktsfärd. Men man betackar sig, då han skolmästerligt vill undervisa oss med sin

egen roman såsom åskådningsmaterial: han röjer sig nämligen såsom komplett vittert impotent.

Richard Noral, hjälten i »Trois coeurs», plägar — såsom en äkta intuitivist egnar och anstår — under fristunderna ligga i horisontal ställning, försjunken i meditationer öfver sig sjelf. Vid åsynen af sin lilla flicka, som leker med sakerna i hans papperskorg, gör han följande betraktelse: »o, hur armt är icke vårt tidehvarf, hur medelmåttigt, blodfattigt och blekt! Ett tidehvarf af individuel vanmakt, af meningslös hatfullhet, ett tidehvarf af jern, ett tidehvarf utan lycka, ett tidehvarf utan kärlek! Ett tidehvarf för politici, för mekanici och för militärer! — O, du olyckliga »moderna ande», o. s. v. i samma stil.

Richard Noral är af naturen en stillsam hedersman, men de stora diktarne ha förderfvat honom. De ha lärt honom att försjunka i sterila drömmier, hvilka göra honom likgiltig gent emot hustru och barn. Medan den förra på godt borgerligt manér sitter med sitt handarbete eller sin bok bakom hans rygg, intet ondt anande i sitt hjertas oskuld, skrifer han, den svarta själen, en prosadikt, hvori han klagar öfver att han icke känner annat än »l'affection», denna »ombre amical de l'amour», medan han längtar efter sjelfva denna i nutidens anständiga samhälle förbjudna frukt, den stora lidelsen. Omsider får han verkligen sin hemliga, romantiska, oäktenskapliga kärlekshistoria. *Hon* bär det passande namnet Rose-Mary, är af obestämbär ålder, obestämbär nationalitet, obestämbär härkomst, extravagant klädd, med en kosmopolitisk umgängeskrets, *dåligt* intressant; och ehuru författaren gör allt för att få henne så mystisk som möjligt, ser man kokettens och en den allrahyperbeskedligaste kalkborgardams drag omisskänligt sticka fram bakom skildringen. Noral har älskat henne, sedan hon sjelf genom att bortresa aflägsnat sin person; när hon nu plötsligt återvänder, frågar han sig sjelf: »älskar jag henne?» samt svarar: »vet icke». Han är i grunden ett alldeles oeroticiskt temperament, som länge åtnöjt sig med sex damoniska qvinnobilder på sina väggar såsom retmedel och som nu — i deras liknelse — vill ha »sa fantaisie et sa perversité». Han går i en förtrolig tête-à-tête med sig sjelf ed på, att han utan skrupler skall bli en riktigt grundligt svart djefvul. Deras första intima intimitet blir ett fullständigt fiasko, och han undrar öfver, om det hela egentligen är värdt den olägenhet, som det kostar honom. Rose-Mary liknar icke alls den drottning Tahia eller den Kleopatra, hvilka hänga på hans vägg, men han vill nu en gång för alla ha en mätress och en upplevelse med en

verldsdam. Så komma samvetskvalen, och han hamnar naturligtvis i den obligata Bourget'ska »religion de la souffrance humaine» gënt emot såväl sin hustru som sin älskarinna, hvilka båda äro hans offer, men som begge ega, hvad han saknar: »la puissance d'aimer». Han kan icke fatta ett afgörande beslut — här infickas ett kapitel ur Ribots »Les maladies de la volonté» — i valet mellan hustrun och älskarinnan. I denna brydsamma dilemma ger honom en vän den originella suggestionen att rädda sig ur sina kärleksförbindelsers Scylla och Charybdis genom att — skaffa sig en tredje kvinna. Vänner inför honom hos madame d'Hays, som är elegantare än hans hustru och förnämare än Rose-Mary, och han utropar genast: »Det är *hon!*» Rose-Mary är ädel och reser sin väg för att dränka sig i atlantiska oceanen; men hon är icke väl borta, förrän den efterlängtade »amour» till m:me d'Hays hänger som en vissnen knopp. Hans barn dör — och hon synes honom med ens som en främling. I stället inträffar det lika oväntade som lyckliga fenomenet, att han och hans hustru gripas af den mest absoluta förståelse för hvarandra. Och så en dag, när den räddade äkta mannen åter ligger i horisontal ställning under mångahanda intuitivistiska meditationer, faller han följande förträffliga ord: »lidelse, fantasi, extas: be- drägliga ord, ord tomma på mening, hvilka min ansträngning skapat för att gifva dem en sådan. För lidelsen är vårt blod för svagt; för fantasien ha våra drömmar inga vingar mer; för extasen är vårt förstånd allt för klartblickande. Och utan lidelse, utan fantasi, utan extas, kan man ändock älska. O, skalderna äro stora förbrytare! De blända oss med ord!» Det äkta paret skyndar att förse sig med en annan liten flicka, och herr Rod kan såsom sannskyldig symbolist icke underlåta att påpeka, huru som detta barn, bräckligt och trist som en höstblomma, är en bild af de underbarligen räddade makarnes bovgerligt stilla lif.

Man kan emellertid icke till fullo uppskatta detta mästerverk i konstruktionspsykologi, om man icke uppmärksammat den komposition, genom hvilken författaren godhetsfullt understrukat de särskilda faserna i hjeltens själsrevolution. Dem som önska lära känna herr Rods arbeten, men som sakna tid att genomläsa dem, kan jag gifva den upplysningen, att de kunna få sin önskan uppfylld på ett ganska enkelt sätt: nämligen genom att läsa kapitelöfverskrifterna samt derefter fylla tomrummen sjelfva med intuitiviska betraktelser. Har man tagit kännedom om kapitelöfverskrifterna i t. ex. »Trois coeurs», känner man med samma hela historien i dess konflikt och förlopp: I kap.: Richard Noral;

II kap.: Hélène (hustrun) och Richard; III kap.: Rose-Mary; IV kap.: Hélène och Rose-Mary; V kap.: M:me d'Hays; VI kap.: M:me d'Hays och Rose-Mary; VII kap.: Hélène och M:me d'Hays; VIII kap.: Hélène och Richard. På samma sätt i romanen »*Le sens de la vie*». Herr Rod vill här skildra en själsutveckling, genom hvilken en man ledes öfver från en nutida ungarls lifsuppfattning genom stadierna af äktenskap, faderskap och allmän människokärlek till kristendom; och till den ändan indelar han boken i fyra delar med öfverskrifterna: Mariage, Père, Altruisme, Religion, under hvilka han serverar intuitiviska meditationer öfver t. ex. altruismen, så ytliga, så fraseologiska, att en tysk socialdemokratisk dussinskribent skulle skämmas för att bringa dem till torgs. Detta är matematik inom litteraturen och en kammarlärd vanmäktiga försök att med diktarens intuition ransaka människornas hjertan och njurar.

Hur har det varit möjligt, att denna alltigenom så ofranska författare kunnat helsas såsom en vitterhetens Messias? Hvarför har den galliska anden, som eljest kinesiskt afspärrar sig från främmande kulturpåverkningar, sympatiskt och respektfullt emottagit denna Genève-professor, så torr, så trång, så doktrinär och steril, naiv utan friskhet, sentimental utan innerlighet, tung i sin stil som i sin tanke, med later som en svensk läsareprest? Är det ett raffineradt fin-de-siècle-samhälles yttersta raffinemang att midt i sin upplösning åhöra en hedersman, hvilken i öfvermåttet af pessimism och lifsimpotens lyser detsamma i bann och predikar reaktion utefter hela linien? För hundra år sedan skänkte Genève den döende l'ancien-régime-verlden i Paris en gisslare af dess synder och en förkunnare af naturen, hvilken det kräsmagade och apatiska samhället gouterade såsom en landlig måltid till omvexling för en alltför kunglig taffel; men Rousseau var ett geni, medan herr Rod är — en professor. Den ena var framtiden, den andra är purt återfall. Betecknar måhända Rods succés i Frankrike, att den galliska anden vittert uttömt sina resurser samt accepterar sin egen ofruktsamhet såsom ett faktum? Dock — nog om Rod. Sannolikt har han framtid för sig äfven hemma i Sverige. Hans ädelt kristliga sinnelag, hans omtvistliga anständighet, hans borgerliga spakhet, hans intellektuella medelmåttighet, hans sötaktiga svada, hans allvarsmanslater samt hans fasoner af prest och lärd, — allt gör honom skapad till att intaga en hedrad plats vid sidan af Xavier de Montépin och Georges Ohnet och andra franska författare, högt värderade i Sverige.

Alltså öfvergå vi till *J. H. Rosny*, författare till »*Le Thermite, roman de moeurs littéraires*». Hjelden, skriftställaren Noël Servaise, är af dålig härstamning, med ett olyckligt yttre och svåra invärtes skavanker. Tidpunkten för hans inträde i litteraturen sammanfaller med den, då den objektiva naturalismen stod i sitt flor. Till följd af dessa begge omständigheter blir han, jemte så många andra, en trogen bekännare af den svarta världskådningens och den minutiösa verklighetsåtergifningens evangelium. Han gör emellertid ringa lycka med sina arbeten, hvilket färgar hans sinne ännu mera svart och länkar hans tankar öfver till andra vittra ideal. Det fins hos honom inre kraf, som stå i strid med den lära, på hvilken han svurit: hans fina, skapande substans, en händig ordnare af de magasinerade detaljerna, ord- och intrycksharmonier, hvilka manifesterar verkligheten. Liksom diktaren finner sin räddning i detta subjektiva element, är det naturligtvis en kvinna beskärmt att hålla människan uppe. Som diktaren behöfver stoff till formning, drifver han människan ut på jagt efter den erforderliga Eva, som också lyckligt påträffas. Det blir till en fullständig metamorfos af bådadera under detta intima umgänge med en kvinna ute i landtlig ensamhet. Noël Servaise blir en ny poet och en ny personlighet. Den senare intresserar oss mindre: nog att säga, att den svarte pessimisten omdanas till prest för »la religion de la souffrance humaine». Deremot kan den nye poeten vara värd att se en smula närmare på, då denne synbarligen står i nära släktskapsförhållande med herr Rosny.

Den gamle naturalisten är död. Men hvem har kommit i stället? Den nykomna manifesterar sig först genom att temligen grundligt nagelfara sina forne själsfränder och yrkesbröder, vordna berömdheter; det fins i boken ett helt porträttgalleri af kända franska författare med vidhängda pamfletter. Då turen kommer till att positivt visa den nya egenarten, resulterar af de synbara ansträngningarna intet annat än chargerade uttryck för det absoluta ingenting.

Jag vill anföra ett par af dessa egenheter. Rena kuriositeter. Rosny älskar vid att de mest krypsmå företeelser bruka de mest kolossala bilder; han hemtar från världshistorien paralleller till de omärkliga själsliga rörelserna hos den lilla individen Noël Servaise. Det heter om ett »tack», som undslipper den älskade, att »ordet inträngde i honom, inristadt som Assar-Addons segrar på Khorsabads granitväggar», och om hennes inträde i ett rum: »Elle entra lente, taciturne. Avec elle vint le brisement de la

solitude, la sensation qui a dicté le verset antique de la *Genèse*.» Den jordkrypande afteckningen af fenomenen vid en kräkning, hvori den afdöde Noël Servaise satt sin stolthet, var icke mera sökt och osmaklig än denne den nye Noël Servaises mani.

En annan spasmodisk yttringsform för känslan af vitter vanmakt hos Rosny är hans försök att åskådliggöra allmänna själs-tillstånd medelst geometriska figurer. Han skildrar ett kärleks-förhållandes evolution genom trenne stadier på följande vis: »Au lieu de l'idée de »surface», partout des creusements, des infinis de lignes étroites fouillant des infinis de »profondeur». — — Le balancement morbide entre les obsessions alternatives de surface et de creusement se refondit dans la notion moyenne des trois dimensions.» I sjelfva verket är en sådan skildringsmetod icke ett så fullgånget vansinne, som den torde förefalla: den hvilat på det vetenskapliga faktum, att inunder det allra som mest abstrakta begrepp ligger en konkret figur, föreställningen af en väderstrecsrelation, eller af ett förhållande af högre och lägre, o. s. v.: så t. ex. intaga hos många människor årets månader och veckans dagar sina bestämda lägen på en gemensam svängd linie eller i en gemensam figur. Men att bruka denna vidlyftiga apparat, på ett sådant sätt att den till på köpet fördunklar i st. f. att upplysa, är blott vittnesbörd om en konstnärlig oförmåga, hvilken söker dölja sig genom att mystifiera läsaren. Jag kom vid iakttagelsen af dessa förfelade artistiska konstgrepp ovilkorligt att tänka på ett liknande fenomen inom det moderna franska måleriet. I den separatutställning, som Rafaelli denna säsong anordnat uppe på boulevard Montmartre, funnos ett par alster af en dittills osedd blandning af skulptur och måleri: mot fonden af måladt sidan höjde i relief förgrundsfigurer af metall, — också en af dessa nödfallsutvägar, med hvilka konsten söker nå sina syften, när den mist förmågan att väcka illusion genom de naturliga medlen.

Platsen tvingar mig att för hvad som återstår fatta mig kortare. Ett af de mest utpräglade och mest genomgående dragen inom den moderna franska litteraturen hos dess ledande representanter hade varit tendensen hän emot det mystiska i människonaturen, det gåtfulla och sfinxartade. Bourgets psykologi rörde sig med förkärlek på sjelfva gränsområdet af detta omedvetna, hvarest lifvets norna råder («Cruelle énigme», «L'irréparable», «Profils perdus»); Huysmans hade i »À Rebours» sänkt sonden in i sinnenas lönngångar; Maupassant hade i en novell som »Le Horla» förlänat sjelfva detta Okända, hvilket kretsar

likt nattens flädermöss kring människornas hufvuden, en overklig, skrämmande kropp. De efterföljare, som upptaga dessa element af god mystik, drifva dem ut i den parodiska extremen; de införa i vitterheten det hypnotiska charlataneriet, fru Blavatskys teosofi och herr Papus' spiritism. Säsom typ för dessa avvägsadepter kan uppställas herr *Joséphin Peladan* med sin roman »*La victoire de mari*». Den tragiska konflikten i denna berättelse, som utgör en ytterst osmaklig mixtur af dålig och förlegad gammaltysk romantik, spiritistisk öfvertro, liderlig fantasi och Wagnerianism, framkallas derigenom att en gift hustru våldtages af en nürnbergsk magiers — astralkropp. »Makens seger» består deri, att han dödar den närgångne Don-Juan-astralkroppen samt, segerrikt bekämpande den afvoghet, som hans hustru fattat emot honom, emedan han icke kunnat värja henne, återför henne i sina äktenskapliga armar.

Till slut ännu ett par ord om en bok med titeln »*Les lauriers sont coupés*» af en författare vid namn *Emile Dujardin*. Boken är icke alldeles färsk — den utkom 1886 eller 1887 — och dess upphofsman är, såvidt jag känner, sedan dess spårlöst försvunnen ur litteraturen. Att jag ändock inrymmer en särskild plats åt denna berättelse, kommer sig deraf, att den enligt min mening betecknar den enda produkten af den sista, extravaganta eller utmattade diktargenerationen, hvilket var absolut originelt, af förstahandsart och ett framsteg. Javäl, menade författaren, låt oss hålla oss på livvets allra trivialaste allfarväg. Han utvalde följaktligen till sin hjälte en ung man af det slag, hvaraf det går jemt tolf på dussin; och han föresatte sig att skildra denne unge mans upplevelser under en af de eftermiddagar, af hvilka året räknar tre hundra sextiofem. Han beledsagade denne unge man ut på gatan, in på middagsrestauranten, på kaféet, på boulevarden, till den kvinna, som hjälten gör sin kur, och tillbaka hem i hans ungarlössäng. Det är det hela; ingenting annat. Boken hade 130 sidor och skildrade ett fullständigt händelsetom lif under tio timmar af den ideellaste hvardag. Och dock — midt på denna tilltrampade asfalttrottoir växte de allra vackraste och skäraste blommor. Ty denne dussinman hade jemte det lif, som han förde i det objektiva miljöet af gator, vårdshus och menniskor, ett annat, ett inre, som utvecklade sig jemsides med sin rika och sällsamma vegetation, oinkräktadt af detsamma, osynligt för alla andra, endast till minsta parten medvetet för egaren sjelf, — ett lif i tankar, i drömmar, i fantasier, i minnen, i längtan.

Och — resonerade vidare herr Dujardin — skola vi nyttja språket såsom en lydig tjenare för våra förnimmelser, så låt oss göra det helt och fullt, utan att sky de ytterligst gående konsekvenserna. Om t. ex. vid åsynen af en mörk gata begreppet dunkel i ordningen föregår begreppet gata, så låt oss nedskrifva de motsvarande orden i samma följd: »noire était la rue». Och när vid inträdet i en restauration förnimmelserna födas hos oss nakna och oförmedlade sinsemellan, så låt språket tolka detta; alltså: »La table. Le garçon. Mes gants dans mon chapeau», o. s. v. Det var ett halsbrytande språkligt företag, detta; men det var verkställt med en så utsökt takt och med ett så säkert handlag, att man villigt och tryggt fogade sig i allt.

Naturalism och romantik.

Några reflexioner med anledning af Zolas »La Bête Humaine».

Det är vanligen med temligen blandade känslor man lägger ifrån sig en af Zolas digra volymer. Man kan icke neka sin beundran för denna mäktiga fantasi, som lefver sig in i mänskliga och sociala organismer och med ett slags allvetenhet, om ock endast skenbar, omfattar deras innersta och oåtkomligaste förelser, för denna storartade symbolik, som samlar de spridda detaljerna till en öfverväldigande totalbild och verkar på föreställningen med makten af en symfoni, och för denna starka, alltid vakna iakttagelseförmåga, som åt hvarje skildring skänker klarheten och påtagligheten af handgriplig verklighet. Men å andra sidan kan man näppeligen undertrycka en känsla af trötthet och vämjelse vid det eviga upprepadet af samma förnimmelser — jag vill endast erinra om kälhufvudena och ostarna i »Ventre de Paris», kammarscenerna i »Nana» och friluftskärleken i »Germinal» — och vid det oändliga kvardröjandet i »milieu'n», ofta hisklig nog, der handlingen, eljest säkert kombinerad, är i fara att alldeles förrinna. Dessutom känner man sig obehagligt berörd af författarens kallblodighet gent emot sina skapelser — man kunde nästan säga offer, så illa tilltygade äro de vanligen. Man tycker sig se en vivisektör — sådan som den uppskrämde barmhertigheten föreställer sig honom — sysselsatt med dissektionskniven och utan den ringaste känsla af att det är en lefvande varelse, som skälfver under hans händer.

Dessa gravamina liksom åtskilliga andra, hvilka med fog anses tynga den store författarens alster, äro, synes det mig, i betydlig mån förmildrade att icke säga försvunna i »La Bête

Humaine», på samma gång som hans mest glänsande egen-skaper der i fullaste mått kommit till sin rätt. Handlingen går raskt och säkert framåt, utan att därför förlora i fyllighet, och utvecklar sig naturligt ur sina förutsättningar och i den atmosfär, der den föregår. Spänningen är aldrig utsatt för att slappas af långa omotiverade färg- och luktanalyser, hvilka annars äro så besvärliga i Zolas böcker, och hvarje scen är tecknad eller rättare sagdt genomlefd med en liflighet och styrka som äro rent af beundransvärda. Det går med en fart och en trygghet, som vore det iltåget från Havre till Paris med Jaques Lantier, den skicklige lokomotivföraren i boken, vid maskinen. Och genom det hela går det hemlighetsfulla fluidum af naturmystik som är oskiljaktigt från Zolas verk. Det är med ett ord ett glänsande och segrande svar på de profetior som af åtskilliga unga stämmor höjts att Zolas tid nu vore ute, sedan han i »La Terre» gjort sig omöjlig.

Ämnet är annars icke mindre afskräckande för ömtåliga nerver än i författarens öfriga böcker. Det är, som bekant, *mordet* i olika modifikationer som här är skildringens föremål — mordet af lidelse, representeradt af den brutale Roubaud och den förvildade skogsamazonen Flore — mordet af omedveten sjelfviskhet och moralisk otillräknelighet, representeradt af Severine, mordet af girighet, representeradt af den ömklige Misard, och slutligen den ärftliga mordmanien hos den eljest sympatiske Jaques Lantier. Boken är i sjelfva verket full af blodsdåd och döden i dess gräsligaste gestalt är tillstädes på nästan hvarje sida. Och de handlande personerna äro lika litet här som i Nana eller Germinal begåfvade med någon synnerlig grad af moralisk ansvarighetskänsla — de följa blindt driften och lidelsen och sedan dådet är gjordt känna de ingen ånger — de högre mänskliga instinkterna äro liksom obefintliga eller åtminstone undanträngda i det fördolda — *la bête humaine* är ständigt vaket hos dem och väntar bara på tillfälle att göra sig till herre.

Till milieu för sitt ämne har nu Zola valt jernvägslifvet under det andra kejsardömets sista år och han har här åter gifvit prof på noggranna studier af materialet, likväl denna gången utan den onödiga omständlighet, som annars gör hans fackmessiga beskrifningar så odrägliga. Sceneriet på stationerna, fågens gång och de resande människoströmmarne framträda klart och tydligt och äro ständigt tillstädes för ögat, men de uppsluka icke handlingen utan omgifva densamma på ett enkelt och naturligt sätt, alldeles som det skall och bör.

Det är således ett naturalismens mästestycke af första rang — åtminstone tör det af många så betraktas. Man skulle näppeligen kunna uppleta ett annat verk der naturalismens fordringar så fullständigt och dock så måttfullt blifvit uppfyllda — åtminstone kan det så synas vid första påseendet.

Och likväl kom jag under läsningen af just denna bok på de underligaste tankar. Är detta verkligen naturalism? Är detta en verklighetstrogen skildring af lifvet? Är detta ett *document humain*, i hvilket fantasien endast medverkar såsom en faktor vid kombinerandet och klargörandet af vetenskapligt psykologiska iakttagelser och analyser?

Det är visserligen icke det vanliga lifvet som här skildras, utan en af dess abnorma modifikationer — lifvet i brott. Men denna sällsamma hoplänkning af brott, knuten till och på ett mystiskt sätt sammankeddjad vid en viss skådeplats, en viss yrkessfär, och öfverskuggad af symbolikens fantomer — är slikt tillåtet för en författare, som sjelf velat inskränka sig till ett noggrannt och insigtsfullt återgivande af verkligheten? Mig synes det vara i stick och stäf mot naturalismens grundsatser, men deremot i full enlighet med den tro på den individuella fantasiens suveräna rätt att styra och ställa efter hehag, som innebor hos en romantiker.

Och dessa människor med hvilken Zola befolkat sin bok — äro de människor tagna ur lifvet och icke snarare fantastiska skapelser af den bildande förmågan hos en skald? Den vilda skogsflickan Flore, som slår männen förderfvade, när de närma sig, som är så stark att hon med sin blotta armkraft stannar en i gång varande jernvägsvagn, som af svartsjuka placerar ett stenlass i vägen för ett tåg för att krossa rival och älskare och slutligen sjelf låter sig dödas af ett lokomotiv, i det hon trotsigt med hufvudet före »som jungfru och amazon», *en vierge et guerrière*, går det till mötes i tunneln, denna sago- lika varelse, hälften skogsrå, hälften människobarn — från hvilken vrå af den verkliga verden har hon utgått? Eller Severine, *douce et docile* som hon är och oskyldigt flickaktigt trots sitt deltagande i en gubbes senila utsväfningar och efter ett mångårigt äktenskap med en brutal man, denna unga vänliga varelse full af kvinlig smeksamhet, som planerar mord på sin man och förleder sin älskare att utföra det — med samma barnsliga hjertlighet och pratsamhet som gällde det en utflygt i det gröna — är hon af vårt släkte och icke snarare en af de der elementarvarelserna i romantikens riddarsagor, hvilka

väl voro kvinnor, men icke menniskor, — undiner och bergkungsdottrar, hvilka egde förmågan att älska, men ingen själ, intet samvete? Eller Cabuche, den godsinte mandråparen, som lefde i sin håla i skogen och på sitt tafatta och ödmjukna vis älskade denna jernvägarnes undine, är han icke mer lik en sådan der klumpig beskedlig jätte, som stundom möter oss i gamla äfventyrsböcker än en vanlig fästningsfånge? Eller lokomotivet, den i början älskvärda, sedan i hjertat sårade och nyckfulla *Lison*, vid hvilken Jaques Lantier var fästad med sådan ömhet och hvilken fick ett så tragiskt slut, der hon stönande låg på rygg och utandades sin sista suck bland spillrorna af det krossade tåget — hvar inom den organiska eller oorganiska verlden träffar man ett sådant väsen, till hälften lefvande och stående i nära nog medveten rapport med menniskor, till hälften död materia, framdrifven af ångan och — ödet?

Eller bokens final, det i natt och mörker frambrusande tåget, hvars förare i vansinnig strid ramlat af och krossats under hjulen och hvars vagnar äro fyllda med soldater, som druckna och sjungande draga till kriget — är det icke snarare ett präktigt poem, än den anständiga prosaiska afslutningen af en naturalistisk roman? Utan förare, framdrifven af en mekanisk kraft brusar det fram i mörkret — station efter station passeras i vanvettig fart — telegrafan är i vildt brådslande verksamhet — tjänstemännen äro vilsna och villrådigas — ingen mensklig makt kan stoppa den rasande fantomen — framåt går det, evigt framåt med alltjämt stigande hastighet — mot det obekanta, allt under det de druckna soldaterna i sin slöa lustighet glädja sig åt farten och sjunga patriotiska sånger. Det är kejsardömet Frankrike som oemotståndligt, värnlöst och utan ledare framdrifves mot obekanta öden i den nyss började kampen för sin tillvaro och det är prologen till Zolas nästa roman, hvilken som man vet skall ha kriget till ämne. Det är ståtligt och gripande skildradt — ett verkligt poem, fullt af lyrisk kraft och dramatisk åskådlighet. Men skall detta, skall öfverhufvud hela denna bok vara naturalism, sannerligen då äro också Victor Hugos »Notre Dame», Hoffmans »Teufels-exir», då är »A strange story» af Lytton Bulwer ren oförfalskad naturalism.

Det är icke på slump jag gripit dessa verk ur högen af romantiska diktningar. De föllo mig själfmant i tankarna under läsningen af Zolas bok. Detta må förefalla dem sällsamt, hvilka vant sig att betrakta naturalismens stormästare som romantikens

argaste fiende. Hans frändskap med romantiken är ju annars, om ock med beklagande, erkänd af honom sjelf samt som jag tror stundom framhållen af kommentatorer och jag vill genom några jämförelser söka visa att jag haft rätt att nämna de ofvan anförda författarne.

Frändskapen med Viktor Hugo är så i ögonen fallande, att den knappt behöfver påpekas. Har Viktor Hugo på ett fantastiskt sätt gifvit ett symboliskt lif åt kyrkan Notre Dame, så har Zola gjort detsamma med Paris, med grufvorna, med jorden, med jernvägståget — och om Dom Claude och Quasimodo, Jean Valjean och Jarvais äro på samma gång verkliga människor och allegoriska figurer, som representera krafter och principer i samhället, så äro Zolas hufvudfigurer det äfven — Nana, dräggens dotter, som hämnas sitt släktes förkastelse på de rike och mäktige, icke medvetet, men förd af naturens hemlighetsfullt verkande makter, Jaques Lantier, kvinnomördaren, i hvilken hanen, *le mâle*, oberoende af hans menskliga jag rufvar på hämd för kvinnornas förnedrande och förslappande inflytande på en lång följd af ätteled. Och hos begge författarne lefva människorna i närmaste samband med det element, der de blifvit försatta — de äro i sjelfva verket lika mycket elementets barn som människobarn.

Denna frändskap mellan den franska litteraturens begge stormän är ingalunda en tillfällig. Det har i alla tider gifvits sinnen, hvilka grubblat öfver förhållandet mellan människans högre medvetna lif och hennes lägre animala drifter, likasom äfven mellan hennes väsen i och för sig och den omgivande lefvande eller döda naturen. Och då det rena tänkandet föga eller icke alls förmått göra något åt saken, har fantasien haft ett behof att på sitt vis gifva en förklaring eller åtminstone en symbolisk bild. Och så uppstodo under forntiden dessa halfintelligenta varelser, nymfer och fauner, vättar och dvergar, i hvilka naturens elementer och krafter tagit ett slags lefvande nästan personlig form för att komma i innerligare beröring med och förstås af människorna. Under vexlande gestalter fortlefde de genom medeltiden och fingo en förnygrad form i romantikens skapelser och sedan naturkrafternas verkningar i *det sociala lifvet* blifvit föremål för uppmärksamhet, hafva diktare äfven åt dessa förlänat konturer och gifvit dem pulsslag och hjerta. Zola har emellertid icke nöjt sig med detta för att fylla svalget mellan naturen och människan, han har äfven med våld hos den senare undertryckt det högre lifvet och gjort henne till

»la bête humaine», en varelse som har starkt slägttycke med ofvannämnda själlösa, dock icke fullt omedvetna eller djuriska väsen. Men hvarken det ena eller det andra är ett företag som tillkommer den nyktre iakttagaren och skildraren af påtaglig verklighet. Det är snarare den allsmåttiga fantasien och den godtyckliga viljan hos en romantiker, som åstadkommer ett dylikt verk.

Den tokige, men geniale Hoffman och hans Teufelselexir kom mig i tankarne, dels emedan berättelsen äfven der rör sig om en ättling af utsväfvande förfäder, hvilken, liksom Jaques, måste gälda deras synder med brott och vansinne — dels med anledning af den sällsamma dubbelpersonligheten hos Hoffmans »broder Medardus», hvilken aldrig kommer till rätta med hvad som är hans egentliga jag. Samma tveklyfning af personligheten förefinnes hos Jaques Lantier — »la bête», som alldeles sjelfständigt lever sitt lif inom honom och ibland är ensam herre samt den andre Jaques, hvilken ibland är så godt som försvunnen — bortblåst — borta. Detta måtte väl vara ett fantastiskt romantiskt sakförhållande! — om ock, möjligen, någon liknande förteelse förekommit i dårhusens annaler. Hoffmans bok är för öfrigt allt för lik en förvirrad feberdröm för att jag skulle vilja längre förfölja jämförelsen.

Men den märkligaste parallelen erbjuder Lytllon Bulwer. Äfven han har nämligen i »A strange story» företagit experimentet att skildra »la bête humaine» — människan utan själ. Såsom spiritualist fann han sig emellertid nödsakad att anställa en formlig amputation af själen och han har dervid såsom medel måst bruka åtskilliga magiska konster i enlighet med de teosofiska läror, som på sista tiden gjort så mycket väsen af sig äfven i vårt land. Som bekant är människan enligt dessa läror sammansatt af icke mindre än sju principer; af hvilka den femte ungefär motsvarar hvad som i dagligt tal kallas själen. Dessa principer kunna afskiljas från hvarandra — de förhålla sig till hvarandra ungefär som sju olika rockar, påklädda samma person — och den femte principen tillika med de tvenne högre afskiljas vid döden från de fyra lägre. Författaren behöfde således hitta på ett medel att åstadkomma denna skilsmessa på något annat sätt än genom döden, för att hafva hvad han önskade — »la bête humaine», människan utan människosjäl, men styrd af »the mental princip», en intellektuel makt af samma art som djursjälen, men af långt

större intensitet och omfattning. Och detta medel fann han i en arabisk dryck tillagad af en arabisk adept.

Charles Grayle, en rikt begåfvad man i den Byronska stilen, men härjad af häftiga passioner, råkar i strid med sin omgifning och beger sig till Orienten, hvarest han delar sin tid mellan tillfredsställandet af sina lidelser och ockulta studier. Han är visserligen en stor brottsling, men har storslagna idéer och drag af ädelmod och ånger visa att han är en varelse af högre art — han har nämligen ännu en själ och det en af yppersta slag, ehuru den blifvit vanställd af sedligt förderf. Grayle blir emellertid gammal och bräcklig — döden är i annalkande och han gripes af ett häftigt begär att lefva och vara ung. Han låter därför mörda den arabiske adepten och bemäktigar sig dennes lifsuppehållande elixir. Vare sig genom någon oförsigtighet eller till följd af elixirets egenskaper, gå nu hans högre principer förlorade och när han någon tid efteråt uppträder i sällskapslifvet är det som den unge älskvärde Margrave, begåfvad med alla yttre och inre företräden, hvilka kunna tänkas hos en varelse, som saknar själ, men eger »the vital and mental force» i allra högsta fullkomning.

Han är ett vänligt och smeksamt väsen, som verkar sympatiskt ehuru oroande på alla han möter. Hans temperament är lifligt, hans skönhet bedårande och hans konversation full af behag, men flygtig och utan egentligt sammanhang i högre mening. Hans enda uppgift, hans enda intresse är att njuta af lifvet i fulla drag. För hvarje lidande ryser han tillbaka med mer än mensklig afsky och om hans eget lif eller blott välbefinnande äro hotade, vaknar sjelfuppehållensedriften med djurisk vildhet och hans spänstighet och energi vid sjelfförsvaret äro ett såradt rofdjurs. Det enda mer ihärdiga sträfvande som sysselsätter honom är att förlänga lifvet med dess njutningar och för att nå detta mål intrigerar och verkar han med stor konsekvens och *slughet* — under det han är i full saknad af den högre egenskap som kallas *klokhed*. Och han går dervid tillväga med naiv hänsynslöshet — mördar det ena ögonblicket och är i det nästa lika oskyldigt leksfull och obekymrad som en ung tiger, sedan han öfverfallit och uppätit ett indiskt postbud. Af f. d. Charles Grayles moraliska känslighet återstår intet spår, lika litet som af dennes andliga öfverlägsenhet.

»A strange story» i sanning! Men Zolas historia är knappast mindre sällsam. Hans Severine är nästan fullständigt den kvinliga motbilden till Margrave. Äfven hon har ingen annan

uppgift än att må väl i sinnlig betydelse och att förlänga njutningen så långt som möjligt. Älskvärd, smeksam och tilldragande som hon är, lider hennes karaktär, ifall hon kan sägas besitta en sådan, intet men af utsväfningar och brott. Hon är lika kysk och oskyldig som förut, »*restée vierge malgré tout*», — hon, människohonan, som blott följer sina instinkter och lika litet kan anses ansvarig för sina gerningar, som en vacker smeksam kattunge, hvilken stjal i skafferiet och rifver ihjäl småföglar. Det faller sig lika naturligt och hvardagligt för henne att göra upp en mordplan som att besluta en resa till Paris eller Doinville. Och liksom Margrave eger hon ingen annan intellektuel begåfning än den art af slughet, hvilken är tillräcklig att afvärja de faror, som hota hennes existens, och understödja henne, när hon sträfvar att göra den njutningsrik äfven för framtiden.

Zola såsom materialist behöfde naturligtvis icke taga sin tillflykt till en magisk amputation. För honom är »the mental princip» redan den högsta principen i människornas väsen och hvad som kan kallas själ är endast det högre och mer kombinerade af hjernans verksamhet — desto fullkomligare ju lyckligare en hjerna är konstruerad. För att finna »la bête humaine» har han därför endast behöft taga ur högen eller åtminstone endast välja bland vissa efterblifna naturer, brottslingsnaturer, hos hvilka han har anledning att antaga att djurisk atavism förefinnes — i alla händelser gör han ingen nämnvärd skilnad mellan dessa och andra människor. Men när han åsidosätter och ignorerar den moraliska känslan af ondt och godt, som utgör människans företråde på samma gång som hennes olycka i jämförelse med djuren, begår han ett lika stort våld på verkligheten som Bulwer i den nämnda sällsamma historien och företager ett experiment af ungefär samma art som Adelbert von Chamisso med Peter Schlemil, mannen utan skugga.

Det är äfven en annan fullblodsromantiker, som fallit mig in vid läsningen af Zolas bok och det är, så konstigt det än må låta, — Hans Kristian Andersen. Man drar naturligtvis på munnen och rycker på axlarna, men det må verkligen förlåtas mig, om jag måste tänka på den gamle sagoberättaren, när jag gjorde bekantskap med *La Lison*, flickan-lokomotivet, som så ömt älskades af Lantier och hans eldare och hade »des qualités rares de brave femme» och »la personnalité de la machine, la vie». Mången tör i sjelfva verket hafva lagt märke till den barnsliga naivetet som stundom hos Zola kommer till synes,

midt ibland det stora och gräsliga, i synnerhet när han är i tagen med att gifva ett lefvande väsen åt den döda materien, och han har då bra mycket större likhet med en sagoberättare än med en halft vetenskaplig författare. Det är mig blankt omöjligt att icke erinras om Andersens lefvande bollar och stoppnålar, hans vandrande silfverslant och småpratande porslinsfigurer, hvarje gång La Lison — jag hade så när sagt, den snälla menniskan — uppträder på skådeplatsen. Stackare, hon hade ådragit sig en sjukdom i dimtjockan och »il n'y avait pas de sa faute, si elle était moins alerte» efter den betan. Ett halft rörande, halft komiskt intryck, samma känsla som Andersen vanligen framkallar, gör det när Zola med ovanlig medkänsla skildrar lokomotivets sista stunder, när det — eller rättare hon — jämrande »en une petite plainte d'enfant, qui pleure» ligger i dödsryckningarne. »Elle était morte» och »prenait l'affreuse tristesse d'un cadavre humain, enorme, du tout un monde qui avait vécu et d'où la vie venait d'être arrachée, dans la douleur». Man vet icke antingen man skall skratta eller gråta vid denna sorgliga syn. Stackars, stackars, stackars lokomotiv! — arma La Lison, älskvärda, men djupt olyckliga varelse, som fallit offer för ondskan hos »la bête humaine»!

Om man således finner frändskaper litet hvarstans mellan Zola och romantikens diktare, och om dessa frändskaper ingalunda äro oväsentliga utan väsentliga och inneboende i de respektive författarnes naturer, om Zolas författareskap hufvudsakligen är ett den fria fantasiens och den godtyckliga personliga viljans verk — hvad återstår i så fall egentligen af den naturalism, som skulle vara det mest utmärkande i detta »document humaine»? Ingenting annat, tycks det mig, än den naturalistiska *tekniken*, hvilken, fast och säker som den är, gifvit trovärdighet och klarhet åt alla författarens skapelser, äfven der de äro som mest aflägsnade från det verkliga lifvet. Detta sträfvande att skänka trovärdighet åt det drömda och diktade är föröfrigt lika gammalt som literaturen sjelf. Naturalismen är endast ett utfyllande af de ökade fordringar, som en högre utvecklade kultur ställer i detta afseende.

I sjelfva verket tänker jag att naturalismens teori delat öde med systerteorien, den rena materialismen. Liksom den senare visat sig som ett ypperligt hjälpmedel, en användbar hypotes i vetenskapens tjänst, under det att den inom filosofien och såsom verldsåskådning visat sin ohållbarhet, så har också den förra varit af stort gagn i plastiskt afseende — den

har gifvit litteraturens former en förr okänd klarhet och ett fastare sammanhang — gifvit det diktade största möjliga likhet med verklighet i yttre mening, men den har icke förmått att ingjuta något innerligare lif, utan snarare hotat att verka förkväfvande. Här som öfverallt gäller den gamla satsen att bokstafven dödar, men anden gör lefvande.

För att förskaffa sig en liflig öfvertygelse om detta, behöfver man blott lägga framför sig en af dessa fattiga böcker, i vårt land ingalunda sällsynta, i hvilka författarne eller författarinnorna tagit naturalismens teori på god tro och samvetsgrannt satt sig ned att fotografera hvad de sett, intetsägande hvardagslif, betydelselösa menniskor, tarfligt prat och intrasselösa interiörer, utan att någonsin ha mod att bryta fjettrarne med ett drag af humor, skildringen af en egendomlig natur eller egendomliga förhållanden eller för öfrigt af ett enda försök till originel skapelse. Antingen ega de ingen fantasi och ingen konstnärlig beslutsamhet eller också undertrycka de dem med våld i sin fanatiska tro på den döda teorien. I hvilket fall som helst är ett dylikt verk efter allt hvad jag kan finna af föga större literärt värde än en beskrifning på en rätt i en kokbok eller en korrekt skrifven tidningsnotis om en hvardaglig händelse. Det var och är och blir ständigt den skapande fantasien och den djerfva viljan som bilda konstnären, han må för öfrigt vara beväpnad med naturalistens anteckningsbok eller romantikerns magiska understaf.

Jag har ofvan använt termerna romantiker och romantik, men jag vill lika litet inränga de bästa bland dem, som af litteraturhistorien gjorts till ett med romantiken, i någon slags skola, som jag vill göra det med dem som fått namn af naturalister, Zola, Ibsen, Strindberg etc. Jag har endast använt dessa termer för motsatsens skull, väl vetande att klassifikationer äro vilseledande, när de icke ske efter ett »naturligt system», och ett sådant har mig veterligen ännu icke blifvit upfunnet för författareslägtet. De verkliga diktarne äro hvarken klassiker eller romantiker eller naturalister eller ock äro de alltsamman tillhopataget och mer dertill.

Den kække Verner v. Heidenstam har, tror jag, utvecklat åsigter i samma stil som de här framlagda i sin broschyr »renässans» och min artikel kunde därför måhända betraktas som onödig. Likväl torde det icke vara ur vägen att såsom jag har gjort genom jämförelser närmare ingå på den fråga han väckt till lif. I hvilket fall som helst blef jag vid läsning-

gen af Zolas bok så lifligt öfvertygad om det rättmätiga i Herr v. H:s opposition mot teoritrons herravälde, att jag icke kunde tillbakavisa lusten att sjelf dra ett strå till stacken.

På någon Renässans i konst och literatur är jag emellertid icke böjd att tro. Åtminstone äro inga synnerliga tecken till en sådan att förspörja i dessa tider, då intressepolitiken uppslukar allt, och jag tänker att det behöfs en starkare andlig strömning än den, som hittills blifvit iakttagen, för att åstadkomma en pånyttfödelse. Men hvad som tydligt och klart kan iakttagas det är en literär *reaktion* mot teoriens tryckande tyranni, och ehuru ordet icke låter vackert, synes mig en sådan reaktion vara väl behöflig, om man ock har anledning till fruktan att den å sin sida slår öfver.

Gustaf Fröding.

Framtidssiare eller icke?

En gensaga.

I en synnerligen sympatisk framställning af Fr. Nietzsche har herr Ola Hansson åt denne gifvit rangen af en omdanare af grundvärden, en andlig upptäcktsresande, som länkar nya banor för utvecklingen och gifver släktet nya suggestioner, en stormhård från hvilken nya stora vågor utgå. En Darwins verksamhet ter sig i jämförelse härmed som en liten bölja på utvecklingsoceanen.

Då jag i junihäftet af Ur Dagens Krönika läste Ola Hanssons essay, fördes tanken ovilkorligt till Aug. Strindbergs senare diktning, däri tankar öfverensstämmande med Nietzsches så ofta framträda, och jag erinrade mig att Georg Brandes velat för Nietzsche häfda en liknande betydelse som nu den svenske kritikern.

Är nu Nietzsche en sådan framtidssiare? Svaret skulle väl närmast lämnas af den exposé, som i samma artikel gifves af Nietzsches system — i fall man kan tala om ett sådant. Och det synes mig utfalla nekande, oaktadt alla de auktoriteter som sagt det höra vara jakande. Detta är anledningen till efterföljande lilla framställning. Den i O. H:s essay gifna exposén är så träffande — ja mönstergill, att man för att bedöma Nietzsches betydelse af kulturheros kunde hålla sig till endast den. Emellertid har en liten bölja af den oerhörda popularitetsväg, som de senaste åren burit Nietzsches skrifter så högt i Tyskland, trängt äfven till vårt land, och åtminstone ett par af hans arbeten torde äfven i vårt land vara bland de literärt bildade tämligen bekanta.

* * *

Om man frånser Nietzsches diktaregenskaper och främst den våldsamma energi, med hvilken han förer fram sina meningar, och nyktert — om man får använda ett för Nietzsche så förhatligt ord! — söker draga fram hvad som är kvintesensen i dessa himlastormande haranger, skulle väl svaret blifva: han underkänner det sedlighetsideal, som vår kultur uppställt. Det är trälarnes moral som beherskar världen och eftersom denna trälmoral på alla områden blifvit den erkända — om också icke alltid den tillämpade — är hela den moderna uppfattningen, på litteraturens område ej mindre än på statslivets, på konstens område ej mindre än på ekonomiens, ett stort historiskt misstag, Den europeiska kulturutvecklingen är förfelad. Men Nietzsche är ingen Rousseau — han syftar vida djupare än denne. För Rousseau var kulturutvecklingen förfelad därför, att de högsta idealen aldrig kunna under denna förverkligas; genom en återgång till naturen skulle dessa ideal blifva verklighet. Enligt Nietzsche är det hos själfva dessa ideal, som felet ligger, det är de, som äro det största onda. Icke motsättningen mellan lif och lära är det onda utan tvärtom den alltför stora öfverensstämmelsen mellan dem! Det är ett vanskapat ideal, som beherskar mänskligheten, man saknar nog själfständighet att lefva annorlunda än efter herskande schablon.

Först och främst bör jag nämna, att jag är fullt ense med herrar Nietzschebeundrare i erkännandet af, att Nietzsches kritik öfver bildningsfilistern och bristen på själfständiga individualiteter i vår tid är träffande. Men däraf följer icke, att hans kritik af den moderna utvecklingen, hans förakt för den kristna moralen och välfärds-moralen, hans hänfulla tirader mot det »alltförmänskliga» slå till. Och ännu mindre är härmed sagdt, att denna kritik har en sådan betydelse, att därifrån han date-ras ett nytt utvecklingsskede i mänsklighetens odling.

Själfva den »vetenskapliga» grundval, på hvilken Nietzsche ställer sina moraliska läror, håller icke streck. Det ligger i denna lära, vid sidan af de opålitliga etymologiska utredningarna, en egendomlig öfverskattning af den af Nietzsche så djupt hatade kristendomen. Tanken är ju i kortaste uttryck följande: det goda var ursprungligen det, som de mäktige och duglige hade till norm för sin verksamhet; genom prestkasten, rekryterad af de svage och elända, gjordes åter hänsynen till andra, altruismen till det goda; genom kristendomen öfverfördes denna prestlära på den bildade världen och sedan dess herskar

en slafmoral, ett begrepp om godt och ondt, som i själfva verket endast är feghetens och osjälfständighetens moral.

Följden af denna moral är bland annat ett packets välde öfver de ädla, hvarigenom all mänsklig storhet offeras. I stället för att de store männen borde uppskattas såsom målet och höjdpunkten för den mänskliga kulturen, äro de nu offer för pöbeln.

* * *

Själfva läran om en herremoral och en slafmoral är en storartad paradox. Naturligtvis ingår i hvarje värdsättning af en handling, i synnerhet på tidigare utvecklingsstadier, ett egoistiskt element. De handlingar kallas goda, hvilka gagna, de handlingar dåliga, hvilka äro till skada. Ser man nu på utvecklingen i sin helhet: hvilken förklaring är rimligare, Nietzsches eller välfärds-moralens? Den senare förklarar att detta begrepp godt från att hafva betydt det som var gagneligt för herrarna, efter hand som samhällighetskänslan utvecklas, kommer att betydta det som är gagneligt för dem som lefva tillsammans, dela ljuft och ledt med hvarandra. Redan här är altruismen således en åtminstone medverkande faktor vid begreppens fastställande. Den sympati, som sålunda är väckt, utvidgas och i denna utvidgning ligger hela moralens historia. Nietzsche tror däremot på en fullständig omkastning, från ett slags moralisk uppfattning, herskande under en ganska sen tid i mänsklighetens historia, till ett annat, det nu herskande. Motsatsen erinrar onekligen om hvad vi känna till från geologiens historia. Förr trodde man allmänt på våldsamma naturrevolutioner, som tillintetgjort en geologisk periods växt- och djurlif, hvarefter naturen skulle börjat på nytt och vi hade nästa period. I våra dagar är däremot den allmänt erkända uppfattningen den, att utvecklingen gått öfverhufvudtaget i successiv stigning utan några sådana tvära afgrunder mellan tidsåldrarne. Nietzsches lära öfverensstämmer för moralens fält med den äldre geologiska förklarar ingenting. Från välfärds-moralens ståndpunkt kan man öfverskåda sammanhanget i den gångna och någorlunda beräkna vägen för den kommande utvecklingen. Med Nietzsches teori har man godtyckligheten bakom sig och det absolut okända framför sig. Och det förra är icke, såsom Nietzsches anhångare törhända tro, blott en bekvämlighet för tröga hjärnor.

Det gäller på moralens område liksom på fysikens, att ju flera förhållanden på ett tillfredställande sätt förklaras af en hypotes, dess mera växer sannolikheten för, att hypotesen är riktig. Nietzsche har påvisat ett förhållande, som man kanske för mycket förbisett, har påvisat verkande krafter, till hvilka man förut möjligen icke tagit tillbörlig hänsyn. Men dessa krafter äro icke de bestämmande, de äro en liten il i den stora strömfåran, men de äro icke denna. Nietzsche har ett djupt förakt för historien och anser öfverflödet på historiskt vetande vara en bland mänsklighetens olyckor. Hans försök att skriva en moralens utvecklingshistoria visar emellertid, att han skulle haft åtskilligt att lära af denna vetenskap.

* * *

Teorien om »öfvermänniskan», det berättigade i att sätta de stora individerna såsom målet för mänsklighetens kamp erinrar rätt mycket om den bland andra af Rénan — för att icke tala om nationalekonomiske författare — framställda tanken, att den mänskliga rasens enhet kommer att försvinna. De sorgliga fysiska, intellektuella och moraliska förhållanden, under hvilka stora arbetaremassor redan nu lefva och ännu mera komma att lefva med industrialismens stigande utveckling, skulle af dessa massor göra en allt sämre och sämre ras. Efter några generationer skulle de hafva gått så långt tillbaka, medan samtidigt de lyckligare lottade gått så långt framåt, att man måste tala om olika raser: en herreras och en slafas. Hos Nietzsche har visserligen tanken fått ett helt annat uttryck. Han är framför allt individualist. De många, det är för honom pöbeln, som i fall den har något berättigande att vara till, endast har detta såsom trappsteg för en och annan heros, på hvilkens tillkomst hela naturen bör arbeta och som såsom en ensam praktblomma skall stråla i sin egen färging och vara sitt eget och alla andras mål.

Man skall vara tysk och hälst tysk professor för att på allvar få en dylik barock idé. I ofvan nämnda Rénanska formulering är tanken åtminstone tänkbar för en normal hjerna och den har en grund att bygga på i bestående förhållanden. I Nietzsches formulering är den ett utslag af en enstörings, af den konkreta verkligheten oberörda och med densamma obekanta fantasteri. En kammardrömmare, som ingenting vet om de tusen svårigheter, bland hvilka kalkborgarne slå sig fram och

bland hvilka icke-kalkborgarne slå sig fram, kan lugnt förakta pöbeln, de osjälfständigas stora flock. Men med en dylik uppfattning bör man icke resonera. Placera professorn på en jordbit och låt honom der föda sig med sina händers arbete, det är en radikalkur att rekommendera mot den teorien! Jag medger gärna, att det i teorien ligger någon sanning, eller åtminstone en aflans af sanning, men den är inmängd i så mycket barockhet, att man ovilkorligen känner sig frestad att svara med ett argumentum ad hominem. Det är en gammal trädgårdsmästareerfarenhet, att man kan drifva fram en vacker och ståtlig blomma af i naturen mycket enkla örter — och denna konstprodukts värde i naturens rike är också känt.

Tager man saken på allvar och frågar, hvartill skall då denna öfvermänniska tjäna, blir svaret: till exempel och ledning för de andra. De andra äro till för henne och hon är till för dem — det är en mycket ordentlig cirkel, hvarigenom hela teorien är reducerad till sitt rätta värde: ett hugskott.

* * *

Det är gifvetvis icke min mening med förestående att på något sätt hafva bestämt Nietzsches betydelse. Jag har endast velat inlägga en gensaga mot den Nietzschedyrkan, som håller på att från Tyskland breda ut sig till vårt land. Det är Nietzsches genialitet, det är hans stora diktarebegåfning, som härvid är den mäktigaste häfstängen. Hans qvasivetenskapliga teorier tåla icke kritisk belysning, men han är en sällsynt rik ande, som kan verka i hög grad befruktande, och säkerligen också gör det, på ungdomen. Om man ställer honom i betydelse vid sidan af Schopenhauer, torde man hafva gjort honom full rättvisa och lite till. Äfven dennes anhängare sökte ju en tid göra gällande, att genom honom vore lifvets gåta löst. Den lugna pröfningen sedermera har visat, att han, för att begagna herr Ola Hanssons uttryck, var en liten bölja på utvecklingsoceanen. Så torde äfven Nietzsche komma att af framtiden uppfattas. Det kan ju i en tid, då demokratiens evangelium är fastslaget såsom en dogm, alltid vara godt att höra denna aristokratismens apostel slunga sina satsar, fulla af hån och förakt mot massan, ut bland bildningsfilistrarne. Skådespelet är ofta bländande, men satserna äro icke öfvertygande.

Gustaf R—s.

Taines uppfattning af staten.

Den gamla frågan om statens förhållande till individen — en fråga, som vållat filosofer och rättslärdé så mycket hufvudbry, synes efter alt det nyfikna teoretiserande, hvarför den varit föremål, nu ändtligen framtráda med bestämda kraf på en praktisk lösning. Detta beror väl förnämligast därpå, att den blifvit stáld i nära sammanhang med nutidens mäst brännande fråga, den sociala, och att den öfvertygelsen altmera utbreder och rotfáster sig, att en tillfredsstállande lösning af de sociala spörsmálen aldrig kan vinnas på enskild väg utan endast och allenast genom statens mellankomst. Sá har vára dagars stats-socialism, för hvilken nutidens störste statsman och Europas mäktigaste monark gjort sig till málsmán, uppkommit. Nára beslágtad med det i antikens statsformer framtrádande áskádningssáttet, fár den i och med den sociala frágande stigande vigt och betydelse ökade ansprák på en snar och tillfredsstállande tillämpning.

Denna nya lára, hvilken synes vara lika smittosam som 1700-talets »upplysning» och som värfvar sina proselyter ej blott bland de »djupa leden» utan áfven på samhállets höjder, saknar ingalunda sina vedersakare. Bland dessa finnas de, som sätta den individuella friheten så högt, att de förkasta alt förmynderskap, alt ingripande från statens sida i den enskildes verksamhet. Staten, mena de, har sin verksamhetssfer och individen sin; den ene kan ej utan att komma skada ástad ingripa i den andres. Hvar gränserna mellan de báda verksamhetssfererna skola sáttas, dárom áro meningarne mycket delade, och det torde vara svárt om icke omöjligt att i vár tid med dess snabbt stigande civilisation, som stándigt föder nya ansprák och behof, fastställa en bestämd gräns i detta afseende. Dock saknas ingalunda försök att uppbygga en skiljomur mellan

statens och individens verksamhetsområden; bland andra har den franske historieskrifvaren och filosofen H. Taine i sitt berömda arbete *les origines de la France contemporaine* framlagt sina åsikter om statens uppgift och dess förhållande till den enskilde. I sin kritik af Robespierres och St. Just's statsideal får Taine en osökt anledning att meddela sina läsare, huru långt han anser statens befogenhet böra sträcka sig.

Taine påpekar först skilnaden mellan forntidens och nutidens uppfattning af staten. Antikens samhälle var bildadt efter mönstret af ett kloster eller en armé. Båda dessa inrättningar äga bestånd därigenom, att den enskilde blindt underkastar sig ordensreglerna och krigslagarna eller i allmänhet afstår från att hafva en egen vilja. På samma grund hvilade äfven forntidens stat. Den hade å ena sidan sina skyddsgudar, hvilka, för att icke i sin vrede förorsaka samhällets undergång, ständigt måste hållas vid godt humör, och var å andra sidan omgifven af krigslystna och rofgiriga grannar, hvilka icke skulle visa någon skonsamhet mot den öfvervunne. Samhället blef på detta sätt ett krigsläger uppslaget omkring en kyrka. Här fans ingen plats för friheten. Under intrycket af de hotande farorna afstod individen från all frihet till förmån för det allmänna, uppgick helt och hållet i detta, ty i annat fall skulle staten ej kunna skydda honom. På privatlivets alla områden hade staten rätt att ingripa; hvarken egendom eller familj, åsikter eller samveten voro skyddade för honom. Individen var blott ett organ i en organism.

Huru annorlunda är icke det moderna samhället inrättadt! Af det gamla systemet finnas blott några kvarlevor, såsom militär- och klosterväsendet. Individen har blifvit friare och utvidgar ständigt sin frihet. Han har icke längre någon orsak att helt och hållet hängifva sig åt eller uppgå i det allmänna, ej håller finnes det någon anledning, hvarför man skulle göra staten allsmäktig. På det religiösa området hafva betydande förändringar inträdt: staten har upphört att vara en religiös polismyndighet. Krigen hafva ej längre den karaktär eller den betydelse, som de fordomdags hade. Af de två nät, i hvilka antikens samhälle höll människan fången, är det ena sönderslitet; i det andra hafva maskorna betydligt slaknat.

Äfven människans inre har under tidernas lopp förändrat sig. Mellan den moderna människans själslif och själslifvet hos forntidens människa råder den största olikhet. Det finnes två ord, som uttrycka tvenne för antiken obekanta begrepp, heder

och samvete, af hvilka det förra har sin rot i feodalismen, det senare i kristendomen. Det är med tillhjälp af dessa begrepp, som menniskan så småningom lösgjort sig från det primitiva samfundslifvet och blifvit en personlighet. För den nutida menniskan äro de därför af den största betydelse; de beherska för närvarande den europeiska moralen; genom det ena har individen kommit till medvetande om, hvilka pligter, han ovilkorligen har att uppfylla, genom det andra har han lärt känna sina rättigheter. Det är dessa tvenne rötter, ur hvilka vår kultur vuxit upp och ur hvilka den fortfarande hämtar näring. Till samvetet kan individen flykta såsom till en helgedom; han kan förskansa sig bakom sin ära såsom den feudale länsherren i sitt fasta slott; ingen äger rätt att beträda dessa fridlysta områden, icke en gång i det offentligas namn. Att utrymma fästningen, att uppoffra helgedomen, vore en feghet utan like; man offre då heldre lifvet. För att få ett tydligt begrepp om vigten och betydelsen af dessa två grundvalar för den allmänna moralen behöfver man blott kasta en blick på de länder, der den ena eller den andra saknas; i orienten är kulturens träd vissnad och förkrympt, i Europa får det dagligen ny lifskraft.

Efter dessa inledande betraktelser öfvergår Taine till det moderna samhället. Med sin vanliga förkärlek för bilder väljer hun en dylik för att åskådliggöra förhållandet mellan staten och den enskilde. Han konstaterar först att det i hvarje samhälle finnes en offentlig makt (une force officielle). Till sitt väsen är denna makt ett stort, ur slidan draget svärd, som är placeradt midt ibland de små knifvar, med hvilka menniskor förr brukade bringa hvarandra om lifvet. Detta hotande svärd har åstadkommit, att de små knifvarna blifvit lagda tillbaka i sina fodral, hvarest de ligga och rosta; nu har man kommit så långt, att endast missdådare betjena sig af dem. Tvenne intressen hafva förenat sig att smida detta svärd; det behöfves till skydd å ena sidan mot de svärd, som svingas af grannstaterna, å andra sidan mot de små knifvar, som de onda lidelserna inom samhället aldrig upphöra att hvässa. Man behöfver skydd såväl mot yttre fiender som mot mördare och tjuftar.

Men för att staten sålunda skall kunna lösa sin uppgift att vara ett värn mot yttre och inre fiender, måste den enskilde lemna honom de dertill erforderliga medlen i händerna.

Mellan staten och den enskilde består en tyst öfverenskommelse, enligt hvilken den förre lofvar att sörja för den senares säkerhet; den enskilde å sin sida förbinder sig att bidraga till de kostnader, som äro nödvändiga för att »svärdet» må hållas i godt skick. —

Dessa bidrag till »svärdets» underhåll har staten rätt att, om det så behöfves, med våld utkräfvat. Den har rätt dertill, men blott så länge den inskränker sig till ofvannämnda uppgift. Den öfverskrider sin befogenhet, när den åtager sig fysiska eller moraliska förpligtelser, som medborgaren ej fordrar af den; när den gör sig till moralpredikant, uppfostrare eller filantrop, när den verkar för spridandet af religiösa eller filosofiska läror och politiska eller sociala åsigter. Ty gör staten det, så fogar den en ny punkt till det ursprungliga fördraget, och det är mycket osäkert, att denna punkt vinner samma enhälliga bifall som sjelfva fördraget. Hvarje person har sin individualitet, som han ej får afyttra; heder och samvete förbjuda honom det. Staten har en gång lofvat den enskilde att skydda hans heder och samvete. Gör nu staten det oakadt anspråk på att taga denna den enskildes heligaste egendom i sin vård, så blir han ej längre beskyddare utan förtryckare. Han blir det, äfven om majoriteten af medborgarne gillar hans obefogade inblandning; ja, om minoriteten består af blott en enda medborgare, så sker det ändå denne ende orätt. Och den orättvisa, som vederfares den ensamstående, är dubbel, ty å ena sidan behöfver staten för att kunna uppfylla de nya förpligtelser, den åtagit sig, ökade skatter — staten låter nämligen alltid betala sig för sina tjänster — å andra sidan användas dessa utpresade skatter till att pålägga den stackars ensamstående ett nytt tvång. Detta blir fallet, då staten söker påtvinga den enskilde en viss religion eller filosofi, då han vill reglera den enskildes seder och vanor, göra inskränkningar i hans arbete, öfvertaga hans barns uppfostran, bestämma löner och priser o. s. v. Och för att göra detta förtryck ännu mera förhålligt tar sig staten rätt att straffa de motspänstige och derigenom tvinga dem till lydriad.

Medgifvas måste, att frestelserna för staten att öfverskrida sin befogenhet äro både många och lockande. På privatlivets skilda områden uppstå ständigt konflikter, hvilka staten genom sin mellankomst måste bilägga. Genom sin egenskap af skiljedomare vid de privata intressenas sammanstötning nödgas staten ofta beträda områden af privatlivet, som eljest borde vara

helt och hållet fridlysta. Men äfven när så är förhållandet, spelar för staten det privata intresset en underordnad roll; han har sina blickar alltjemt riktade på det allmänna; detta är för honom det högsta. Till detta tager han i främsta rummet hänsyn, när han reglerar de privata förhållandena. Ingen opponerar sig deremot och stödd på allas bifall och under åberopande af det allmänna intresset går staten vidare, utvidgar sin ursprungliga befogenhet, slår mynt, reglerar mynt- och vikt-system, exproprierar enskild egendom, bygger fyrtorrn och hamnar, anlägger kanaler och vägar, utsänder vetenskapliga expeditioner, inrättar museer och bibliotek, universitet och skolor, bygger kyrkor och teatrar o. s. v. Allt detta gör han i det allmänna intressets namn.

Hvarför skulle staten då icke kunna åtaga sig alla sådana uppdrag, hvilkas utförande är af vikt för det allmänna intresset? Allt hvad individen företager sig eller underlåter att göra, är till nytta eller skada för samhället. Om individen missvårdar sin egen helsa, försummar sina andliga och materiella intressen, så skadar han sig sjelf och dermed äfven samhället, hvars helsa beror just derpå att dess medlemmar äro friska. Det synes därför helt naturligt, att staten för att kunna bättre tillgodose och skydda det allmänna bestämdt föreskrifver individerna allt hvad de böra göra och icke göra. Hvarför skulle icke staten kunna öfvertaga produktionen och blifva den ende arbetsgifvaren, hvarför skulle han icke kunna blifva den ende jordegaren, den ende köpmannen, den ende fabrikanten i samhället?

Han kan det icke utan att skada sig sjelf. Af naturen är människan en individ, d. v. s. en liten verld för sig, en särskild organism, som känner sig besvärad, ifall den blir utsatt från tvång. Historiskt betraktad är människan en invecklad organism, på hvilken tre eller fyra religioner, fem eller sex civilisationer, 30 seklers andligt framåtskridande tryckt sin prägel. Äfven som sådan är friheten hennes mest trängande behof. Ju mera civilisationen skrider framåt, desto mera egendomlig och invecklad blir hon, desto mera utvecklar sig hos henne motviljan mot allt tvång och all enformighet. För närvarande är hon en i sitt slag allenastående växt, ett träd, som blott vill frambringa sina egna frukter och som lider, ifall man kvistar af grenarne eller på annat sätt stympar det. Hennes förnämsta intresse går ut på att tåla så litet tvång som möjligt. Har hon en gång genom upprättandet af staten pålagt

sig ett officiellt tvång, så har hon gjort detta blott för att skydda sig för ett ännu starkare tvång. Därför måste staten behandla individen med yttersta varsamhet och hänsynsfullhet, lemna det privata initiativet så fritt spelrum som möjligt, icke inlåta sig i någon konkurrens med den enskilde, eller, i korthet sagdt, så mycket som möjligt undvika att beträda privatlivets områden, för så vidt han ej kan rättfärdiga sig därmed att han genom sitt ingripande vill förebygga ett annat svårare tvång. I annat fall skadar han individens intresse och därmed äfven samhället i dess helhet. Sålunda se vi, att samma skäl, som talade emot individens fullständiga oberoende af staten, också låter använda sig emot en alltför stor utsträckning af statens myndighet; i bådadera fallen är det först det individuella och sedan det allmänna intresset, som lider men.

Om man betraktar samhället såsom en andlig och materiel verkstad, så kan det ej förnekas, att det arbete, som bedrivs på denna verkstad, bättre utföres af fria individer eller fria föreningar än af staten. Detta är en regel, som eger giltighet inom alla de olika arbetsområdena, inom åkerbruket, handeln och industrien, lika väl som på konstens, vetenskapens och litteraturens områden. Och denna regel gäller ej blott för det arbete vid hvilket driffjedern är en egoistisk känsla, det personliga intresset och fåfängan, utan äfven för sådant, som uteslutande ledes af oegennyttiga motiv, af behovet att utforska sanningen eller skapa någonting skönt, af religiös hänförelse, naturligt ädelmod, människokärlek o. s. v. I den fria individens verkstad är driffjedern alltid oerhördt stark. »Oafslått tänker modern på sitt barn, den lärde på sin vetenskap, uppfinnaren på sina uppfinningar, Pasteur på sina mikrober, Lesseps på sina kanaler, barmhertighetsystemen på sina fattiga och sjuka.» Man jemföre blott ifvern hos den, som arbetar för egen räkning, t. ex. jordbrukaren, köpmannen och industriidkaren, med den nästan rent mekaniska färdighet och tröga regelbundenhet, hvarmed en administrativ embetsman arbetar. För den förre står allt på spel; dag och natt måste han öfvertänka, huru han skall kunna förbättra sin ställning, utvidga sin affär, öka sitt kapital eller undvika förluster. Den senare däremot kan vara nöjd, blott han punktligt förrättar sina åligganden. Han har ingen anledning att grubbla öfver huru han skall kunna åstadkomma förbättringar i den stora förvaltningsmaskinen, ty dessa skulle, äfven om de blefve genomförda, hvilket

är mycket osäkert, ej komma honom till godo. När han lemnat sin byrå, tänker han ej längre på maskinen.

Det torde därför vara bäst och nyttigast att låta hvar och en sjelf välja sin roll på arbetets stora fält. Den enskilde bör hafva rätt att efter behag utvidga sin verkningsskrets och in-skränka statens. Denne sistnämde kan blott göra anspråk på det som den enskilde ej vill befatta sig med eller försummar. Hvilka åligganden tillkomma då staten? Jo, först och främst sådana, från hvilka individen frivilligt afstår, emedan han ej eger i sina händer det för dessa uppgifters utförande oundärliga verktyget, den väpnade styrkan. Hit höra i främsta rummet: skydd mot yttre och inre fiender, utskrifning af soldater, indrifning af skatter, lagarnes tillämpning, rättskipningen och polisen. Härtill kommer en mängd andra värf, vid hvilkas utförande den enskilde ej är särskildt intresserad, såsom förvaltningen af ouppodlade trakter, af de offentliga skogarne, af floder och vägar, utarbetandet af lagar, präglandet af mynt, uppgiften att i det allmännas namn förhandla med de lokala myndigheterna, med banker, kyrkor, universitet och dylika anstalter. Vidare kan staten tillägna sig en del andra värf af obestämd natur. Hit hör t. ex. rätten att bevilja understöd åt nyttiga institutioner, att förläna privilegier åt vissa föreningar, att vidtaga sanitära försigtighetsmått, att understödja enskilda medborgare, på det de en dag må blifva i tillfälle att hjälpa sig sjelfva, eller med andra ord att vidtaga sådana åtgärder, som utan att kränka den lefvande generationens frihet kunna vara till gagn för kommande slägten. Utöfver allt detta har staten inga rättigheter och inga pligter.

Låt om oss alltså, säger Taine på ett ställe, vara på vår vakt emot en alltför stark stegring af statens befogenhet. Låt om oss ej tillåta honom att vara något annat än en vakthund. Hans huggtänder hafva vuxit fruktansvärdt. Han är för närvarande oerhördt stor och han ensam är stridsvan. Låt om oss rikligt fodra honom emot vargarne, men på samma gång se till att han ej förtär sina fredliga bordskamrater; i annat fall kunde hans aptit växa under ätandet och han sjelf snart blifva en varg och den glupskaste af alla vargar. Det är en trängande nödvändighet att hålla honom bunden inom hans inhägnad.

Sådan är i korthet Taines uppfattning af staten och dess förhållande till den enskilde. Att denna uppfattning på samma gång den utgör en kritik af de jakobinska samhällsteorierna

äfven står i strid med den riktning, hvori den moderna utvecklingen synes gå, faller genast i ögonen. Taines statsideal, »vakhunden», är ej vår tids; i stället för att hålla »vakhunden bunden inom hans inhägnad» har man faktiskt redan släppt ut honom derifrån, och man fogar ständigt nya länkar till kedjan för att göra denna längre och derigenom utvidga hans verksamhetsområde. Man har trott sig upptäcka andra egenskaper hos hunden än förmågan att bitas, andra organ än de skarpa huggtänderna, och man må ej förtänka att de som skola bekosta djurets utfodring också vilja draga den största möjliga nytta af detsamma. Taines varning för hundens glupskhet har i alla fall sitt stora berättigande, och svårigheterna att begränsa hundens aptit så att han icke, låt vara att det sker i bästa välmening, förtär sina bordskamrater, kunna för den pessimistiskt anlagde synas hardt när oöfvervinneliga.

Frågan blir emellertid, om det mått af individuel frihet, som Taine tillerkänner sina statsmedlemmar, verkligen låter förena sig med den utsträckning, han gifver statens verksamhetsområde. Detta sistnämnda är ingalunda så inskränkt, som man af benämningen »vakhund» skulle kunna tro; Taines stat är icke endast och allenast en polis- och militärstat. Såsom vi hafva sett, gifver Taine om ock med en viss reservation staten rätt att beträda privatlivets områden, att vidtaga anordningar, som ej äro utan en bismak af socialism. De svårigheter, som alltid måste ställa sig i vägen vid försöken att uppdraga en bestämd gräns mellan statens och indivdens verksamhet, har ej heller Taine lyckats öfvervinna. När han tillropar staten sitt: härintill skall du gå men icke vidare, ty att gå längre, kommer att medföra den eller den skadliga verkan, så kan det vara af intressn att undersöka, om icke Taine låtit sin stat gå så långt, att den af honom förutspädda verkan inträdt, eller, med andra ord, om icke Taine tillåtit sin stat att öfverskrida de skrankor, som han sjelf upprest emot dess alltför stora maktutvidgning. Taine tillåter staten att beträda de privata intressenas område på det uttryckliga vilkor, att den dervid icke kränker den enskildes fri- och rättigheter. Han tillåter staten att expropiera enskild mans egendom, att monopolisera en mängd arbeten, att bevilja understöd och privilegier åt ej blott föreningar utan äfven enskilda personer, att reglera hälsovården m. m. allt i det allmänna intressets namn. Men huru varsamt och hänsynsfullt staten vid utförandet af alla dessa uppdrag än går till väga, synes den näppeligen kunna undgå

att stöta ett och annat af de enskilda intressena för hufvudet eller kränka den enskildes fri- och rättigheter. Skulle med anledning häraf en konflikt uppstå, så bör den enligt Taine lösas derigenom att staten genast drager sig tillbaka. Staten har härmed till förmån för ett individuellt intresse förklarar sig vilja afstå från att taga ett steg, som kunnat vara till gagn för det allmänna, och detta oaktadt det allmänna intresset enligt Taine just är sammanfattningen af de enskilda. Delar man Taines förkärlek för minoriteterna inom samhället, kan man ju ingenting invända häremot, men den faran ligger nära till hands, att det sätt, hvarpå Taine söker lösa konflikten, blir ett medgifvande snarare åt det individuella sjelfsväldet än den individuella friheten.

Vi hafva härmed blott velat framhålla, att den ömhet, Taine ådagalägger om individens frihet, svärligen låter förena sig med hans uppfattning af statens befogenhet och ännu mindre med förhållandena sådana de i verkligheten gestalta sig. För den verkligt existerande staten spelar ej det enskilda intresset samma roll som för Taines stat, utan får nog tidt och ofta »maka åt sig» till förmån för det allmänna. Taines åsigt att den enskilde bör ega rätt att efter behag utvidga sin verkningsskrets och inskränka statens och att den senare på ett område af omtvistad beskaffenhet bör gifva plats för den förre — denna mening kan nutidens stat ej obetingadt dela. Den går i stället så långt, att den icke skyr att intränga i de helgedomar, hvilka Taine förklarar oantastliga. Då staten upprätthåller och beskydda en viss religion och, om icke förbjuder, så åtminstone försvårar öfvergången till annan bekännelse, då den tager undervisningsväsendet om hand, gör skolgången obligatorisk och påbjuder, hvad som skall läsas i skolorna, så har den härmed redan beträdd den individens helgedom, som Taine kallar samvetet. Öfverallt på de mest skilda områden är staten i beråd med att utvidga sin verksamhet; nya uppgifter, hvilka aldrig kunna lösas vare sig af fria föreningar eller fria individer, föreläggas den oupphörligt, och trots varningsropen från den individuella frihetens anhängare griper sig staten an med lösningen af nya frågor. Det torde därför vara omöjligt att uppdraga en bestämd gränslinie mellan statens och individens verksamhet, så mycket mera som den förra äfven afsäger sig uppgifter, som den fordom haft och derigenom bereder den individuella friheten en ersättning för hvad den på annat håll möjligen förlorat.

Den individuella friheten får i våra dagar ej vara alltför ömtålig och framför allt får den ej träda hindrande i vägen för uppnåendet af det stora mål, till hvilket staten i främsta rummet bör syfta: att bereda den största möjliga lycka åt det största möjliga antal människor.

Hugo Larsson.

Jernvägar i England.

Det är kanske svårt för hvar och en som icke varit i England att bilda sig ett begrepp om den vida utsträckningen och storheten af jernvägstrafiken i detta land. De öfvergå säkerligen allt dit hörande på kontinenten och äro ständigt i tillväxt, ehuru för den ytlige betraktaren tillväxt både i hastighet och i antalet af bantåg nästan skulle tyckas vara en omöjlighet. Direktören i ett engelskt bolag, som har liten trafik, emedan dess jernvägslinie går till de jemförelsevis mindre besökta östra landskapen, anmärkte emellertid för icke länge sedan, att om den Londonstation (Liverpool Street), från och till hvilken bolagets tåg gå, endast vore användbar för tusen tåg om dagen, så skulle de alla blifva fyllda. En gång i månaden utgifves i London en jernvägsvävisare (Bradschaw) för de förenade konungarikena, en volym i oktav af mer än sex hundra tätt tryckta sidor; och man säger på skämt att det är ett bevis på öfverlägsen intelligens om en person kan finna sin väg bland alla dessa upplysningar. Julinumret af denna publikation är alltid motsedt med ett visst intresse, såsom angifvande den engelska jernvägsrörelsens högvattenmärke för det löpande året. Tabellen är detta år så märklig att en analys af dess innehåll i afseende på nyheter och förbättringar, bör vara högeligen intressant både för landsmän och utlänningar, såsom ett bevis på hvad som kan uträttas af engelsk energi och enskild verksamhet — afsöndrade från statsföretag. De äro ett värtaligt bevis på enskilda företags öfverlägsenhet *versus* stats administration af jernvägar.

Konkurrens kan, åtminstone i detta fall, göra anspråk på att hafva frambragt en vacker skörd. Det skulle icke vara utan intresse att se en motsvarande lista på förbättringar i afseende på jernvägarne i något annat land, der dessa stå under statens administration.

Innan vi gå vidare är det lämpligt att närmare förklara hvad som i England menas med ett expreståg. Det är ett tåg,

hvars hastighet under vanliga omständigheter uppgår till sextiofem kilometer i timmen, uppehåll inbegripna. Det var norra England hvilket först införde stor hastighet på jernvägarna och som fortfarande hufvudsakligen använder den på sina tåg. Detta berodde på det geografiska faktum att London ligger vid ändan af ön. Affärsmän behöfva ofta fara till London, derstädes göra sina uträttningar, och fara tillbaka inom gränserna af ett dygn. Emedan nu Englands affärslifliga städer (Liverpool, Manchester, Bradford, Leeds, Glasgow m. fl., m. fl., ligga så långt i norr, så blir stor hastighet på jernvägarne för dem en lifsnödvändighet, och sedan en hvardaglighet för alla.

De intressantaste bland de nya statistiska uppgifterna äro kanske de som angå trafiken på Skotland. Trafiken uppehålles af tre bolag, af hvilka hvarje under loppet af ett dygn sänder nio expresståg dit och tillbaka. Hittills tillryggalades afståndet från London till Edingburg — ungefär sexhundrafemtio kilometer — på tio och en half timmar. Den 1:sta Juni öfverraskade ett af de täfande bolagen publiken med det plötsliga tillkännagifvandet att bolaget hädanefter skulle minska tiden till nio timmar; hvaruppå ett annat bolag hastigt svarade med löfte om åtta och en half timmar. Ett tredje bolag — känt under namnet »Den Flygande Skotten», på grund af dess jernvägstågs hastighet — annonserade då att det hädanefter på expresstågen skulle medtaga tredje-klass passagerare, som hittills varit uteslutna från dessa tåg, hvilka naturligtvis söka att minska tyngden.

Man klagat ofta öfver att »Bradschow» icke utkommer förr än samma dag som de nya trafikbestämmelserna träda i verksamhet och att publiken därför icke på förhand kan underrätta sig om dem. Saken är den att bolagen tveka att offentliggöra deras förändringar. Hvar och ett väntar att se hvad hans granne skall göra. Intet bolag bränner öfverlagdt och frivilligt extra kol, låter tågen göra uppehåll på mellanliggande ställen, och delar dess tåg i två delar endast för nöjet att minska hastighetsresultatet. Hvarje bolag gör det i mening att locka grannens kunder till sig. Och under det att ett bolag, som tänker införa några förbättringar, naturligtvis icke har någon lust att allt för tidigt visa sina kort, så vet det rivaliserande bolaget icke hvad det skall göra förr än det ser grannens program. Det är som ett parti whist. På kontinenten, der konkurrens för det mesta icke existerar, finnes intet skäl hvarför en lista på förändringar icke skulle offentliggöras sex månader på förhand. De förbättringar, som karakterisera Stor Britaniens nya Julnummer af »Brad-

schaw» äro ökning af expresstågens antal och hastighet. En skotsk train vinner sålunda en timme i hastighet. Och hela dessa sextio minuter hafva knappats in på tiden då tåget är i gång, under det att uppehållen och stationerna äro oförminskade. Det är äfven anmärkningsvärdt att sedan den ökade hastigheten införts, tågen ofta anländt före den utsatta tiden. Det skulle blifva svårt att afgöra antingen man är skyldig större erkännande åt det ena bolaget för dess jernvägståg öfver Cumberland's kullar ett hundra fyrtiofem kilometer på ett hundra trettio minuter, eller åt det andra för dess lysande resor öfver Låg Skotlands vattendämningar, ett hundra sextiotre kilometer på ett hundra trettio minuter. En sak är fullkomligt säker, nämligen att annorstädes än i England båda dessa konststycken skulle förklaras omöjliga. En annan train går öfver ett bergigt land, hundra åttio kilometer utan uppehåll, och hastigheten för hela vägen, sju hundra och tjugufem kilometer från utgångsstationen till liniens ändpunkt — inberäknadt 20 minuters uppehåll för lunch — är sjuttio kilometer i timmen. Ty det är ett anmärkningsvärdt faktum, att under det i andra länder kullar och höjder göra ett slut på hastigheten förhållandet i England är *vice versa*. Sålunda går ett expresståg mellan Derby och Manchester öfver Westmorland's bergsland med den häpnadsväckande hastigheten af ett hundra trettio kilometer i timmen. Tvenne andra trainer gå från Newcastle till Edingburg, två hundra kilometer utan att stanna. På dessa utmaningar till täflan i hastighet har likväl ett annat bolag svarat att det är sinnadt att taga dess Glasgow-passagerare från London — en sträcka af ungefär sex hundra och åttio kilometer med knappast ett hundra femtio kilometer jemn väg — på nio timmar och tjugo minuter! — Så mycket endast för London. Det skulle blifva tröttsamt för läsaren att söka beskrifva förbättringarna i kommunikationerna mellan provinsstäderna och Glasgow och Edingburg. Liverpool må dock tjena som ett exempel. Till slutet af Juni använde den bästa trainen sex timmar och fyrtiofem minuter. Från den 1:ste Juli reser man på en timma mindre. Den högsta uppnådda hastigheten är öfver åttioåtta och en half kilometer i timmen; medeltalet är sjuttionio kilometer, och öfver några branta kullar och genom långa tunnlar nedgår hastigheten endast till sjuttiofyra och en half kilometer.

Detta är endast *ett* exempel på hur man i England måste lefva i någon stad, som verkligen är mycket obetydlig om den icke beträffande snabbheten i jernvägstrafiken har ett mått af

komfort, lika stort som det, hvilket förbehålles Europas hufvudstäder.

Det Nordöstra Jernvägsbolagets statistik är värtalig. Detta bolags linie är af alla engelska jernvägsbolags linier den som mest närmar sig ett franskt bolags ställning, med begränsadt område, inom hvilken ingen konkurrens är tillåten. Följaktligen står den långt under engelska idealer, att den låter sina tredje-klass-passagerare fara endast femton kilometer fortare i timmen än Paris- och Lyonbolaget medgifver sina passagerare med express-tåget till Marseille (endast första klassen). De franska resande få härvid betala ett *minimum* af trettio centimer extra pr kilometer såsom gengäld för den antagna speciela hastigheten. Detta betyder på rent språk, att tredje klassens passagerare i Stor Britanien kunna resa fortare än första klassens i Frankrike. Och man måste hågkomma att denna franska train, endast medförande första klassens passagerare och intet fraktgods, är ett lätt tåg, under det att den engelska medför passagerare af alla klasser och dessutom tungt fraktgods, En annan train, den mellan London och Leicester (äfvén medtagande tredje klassens resande), som går ett hundra femtionio och tre kvarts kilometer och det öfver svåra stigningar, tillryggalägger afståndet på hundrafemton minuter, hvilket väl må kunna räknas bland de bästa prestationer inom jernvägsverlden.

De skotska hastighetsökningarna äro otvifvelaktigt jernvägs-årets förnämsta företeelser, men de engelska äro icke att förakta. Sålunda förekomma några beaktansvärda förbättringar inom söndagstrafiken (alla engelska jernvägar hafva olika trainservis för söndagen och några af dem gå långt för att motsäga den hitills uppställda teorien, att jernvägsegare hysa den besynnerliga åsigten att försynen, ehuru den ogillar jernvägstrafik på söndagen, likväl kan mildras om trafiken skötes på det sätt att den är af så liten nytta som möjligt för passagerarne). Ökad hastighet och bekvämlighet anmärkes sålunda på de skämtsamt så kallade »brödvin-nande» expresstågen, d. v. s. sådana tåg, som för affärsmän möjliggöra att dagligen fara till London och tillbaka medan deras familjer vistas vid kusten. En sådan train till favoritbadorten Hastings går på en och en half timma nittiosju kilometer utan uppehåll, och det öfver stigningar, af hvilka somliga äro de besvärligaste i England. En annan sådan »äkta mäns train» (som de äfvén kallas i följd af engelsmännens egenhet att gifva allting ett binamn) går ett hundra och åtta kilometer kring de värsta kurvor i England på en timme och fyrtiofem minuter. En annan

märkvärdig train finnes äfven. Resande kunna lemna London kl. 10 f. m. med »den Flygande Skotten», använda en half timme till lunchen i York, och vara i Saltburn, fyra hundra kilometer långt bort, kl. 4 på eftermiddagen. Utom England kan icke den öfriga världen uppvisa en sådan hastighet.

Ett af bolagen finner att dess tåg blifva för tunga och måste delas. Den ena delen skall hädanefter endast taga irländska passagerare, under det att den andra afgår en half timme senare och besörjer trafiken för de mellanliggande stationerna. Från en af bolagets stationer i London skall numera hvarje förmiddag mellan tio och elfva och hvarje qväll mellan åtta och nio afsändas fem expresståg, alla gående mer eller mindre i samma riktning. En sannerligen egendomlig quintett.

Resultatet af denna hastiga öfverblick på förbättringar under ett år som lofvar att bland engelska ingenjörer betecknas som ett stort jernvägsår, är att det konstateras att under de senaste tio åren de engelska expresstågens miltal (d. v. s. antalet af tillryggalagda mil) tillväxt omkring tjugufem procent, och medeltalet af hastigheten ungefär fyra kilometer i timmen, under det att tågens vikt ökats från trettio till femtio procent. Detta har dessutom egt rum under en långvarig nedtryckning af handeln, men det är kanske en af denna nedtrycknings följder, emedan materiellerna voro billiga under denna period. Ett tillfredsställande faktum framstår likväl tydligt, nämligen att den industriella trögheten icke har demoraliserat arbetsskickligheten inom de industrier, som äro väsendtliga för en jernväg. Med afseende på hvad den högre hastigheten innebär, så är det synnerligen lämpligt att här citera en engelsk ingenjörers ord, uttalade vid ett mekaniska ingenjörers möte i Belgien. »Stor hastighet och stor arbetsskicklighet», var hans ämne. Han yttrade: »Mekanisk energi växer som quadraten af hastigheten; och äfven kan det sägas att själens energi och förmåga att arbeta ökas till någon i grad liknande quadraten af den hastighet, med hvilken ett arbete verkställles. De använda materialerna måste vara långt starkare och långt finare; allt måste vara väl proportionerad och afvägdt; i hvarje struktur och i hvarje del af en struktur måste vara den fullkomligaste anordning — — — och således må vi säga — — — »Ju större hastigheten, dess bättre arbetet.» För att citera Macbeth's ord (1: 7). »Om det vore väl att det vore gjordt, skulle det vara väl om det gjordes hastigt.» — Vi fortsätta att citera den ofvan nämde talaren: »Snabbhet i arbete frambringar och fullkomnar de förnämsta egenskaperna hos ingenjören, och icke allenast hos

ingeniören utan likaledes hos hvarje man, som arbetar på linien, då det är fråga om jernvägar. Det skulle förekomma färre olyckshändelser på våra jernvägslinier, om hastigheten vore större på somliga af dem eller om flera trainer ginge med den största hastighet.»

Sålunda har favoritinvändningen mot iltåg, nämligen att de äro farligare, bevisats vara osann. Menniskolif äro säkrare på iltågen än på de som gå saktare. För iltågen uppsökas den utvaldaste rörliga materiel och de bästa konduktörer och för dem är hvarje signalgivare särskildt på sin vakt, hvarje man på linien väntar dem uppmärksamt. Om assurancesbolagen läte leda sig af statistiken öfver olyckshändelser, skulle de mot en lägre afgift assurera en resande, som begagnade de snabbaste expresståg, än människor som fara med de långsammare trainerna.

Man måste alltid komma ihåg att, göra hvad man göra vill, det tyckes vara omöjligt att få en maskin gå hastigare än hundra-trettio kilometer i timmen utför sluttningar — trycket i cylindrarna och luftens motstånd hindra detta — och med denna hastighet gå många tåg hvarje dag vanligen några mil. Men hvilketdera har största skäl att söka uppnå denna gräns af hastighet, iltåget som med lätt last utan svårighet går upp för sluttningarna och med få uppehåll, som fördröja det, eller det tyngre tåget, med lägre medelhastighet, hvilket förlorar så många minuter vid dess långvariga uppgående för sluttningarne och som fördröjes af de många uppehållen, så att det gör sitt bästa af hvarje minut vid den välkomna nedfarten?

Hvad de sociala verkningarna af hastig samfärdsel beträffar äro de för tydliga att behöfva påpekas.

Helen Zimmerm.

De literära utsigterna.

Kritiska anmärkningar tillagnade herr V. von Heidenstam

af

G. K. H—n.

En af vår literaturs mest stridslystne fanbärare är V. von Heidenstam. Redan sistlidet är utgif han under titeln »Renäsans, några ord om en annalkande ny brytningstid inom literaturen» ett litet häfte med det stora anspråket att anvisa vår literatur nya banor. Och innevarande år har han i sällskap med O. Levertin under titeln »Pepitas bröllop, en literaturanmälan» åter sökt visa den moderna europeiska literaturen, huru förskräckligt den far vilse. I ett satiriskt poem, infördt i Ny Svensk tidskrift, har han därjämte ordentligt läst lagen för herrar Erik Skram, Herman Bang m. fl. i Danmark, hvilka enligt herr Heidenstams mening sakna alla förutsättningar för literär kritik.

Grundtemat i såväl den ena publikationen som den andra är det, att naturalismen är en öfvervunnen ståndpunkt, att det kräfves en ny idealistisk konst, som icke står i iakttagelsens slafjtjänst utan lefver i fantasiens rymder långt öfver det hvardagliga lifvets intresselösa sfär.

Det intressanta i dessa herr Heidenstams krigiska rörelser är icke ett träffande omdöme. Tvärtom gör herr Heidenstam som polemiker en ovanligt klen figur. Hans nyssnämnda poem innehåller en och annan rafflande beskyllning — sådan man kan tänka sig att en författare lätt frestas till, när det öfverdrifna jubel, hvarmed man i allmänhet mottog hans lyckade debut, icke fortfor vid hans senare rätt underhaltiga produktion. I öfrigt

är poemet utan värde och utan intresse. Hvad som däremot från en viss sida sedt är beaktansvärdt i broschyrerna, är författarens försök att göra klart för sig och andra, hvori »naturalismen» består och hvarför den bör öfvergifvas.

Hans tankegång är denna: genom att proklamera sanningen, den riktiga iakttagelsen såsom författarens a och o har man först och främst sagt en dumhet, ty sanningen i en skildring består icke i det fotografiska återgifvandet af naturen; denna är för oss en gåta som det gäller att lösa, icke ett objektivt gifvet, som ter sig lika för alla. Och vidare har man offrat konsten för handtverket: det är konstnärens individualitet först som gifver bilden dess värde, hvad han af sin individualitet ingjuter i bilden höjer den till konstverk.

Det närmast till hands liggande efter det man inhemtat denna kvintessens af Pepitas bröllop, är ett misslynt »jaså, var det inte annat». Men det skulle ligga någon underskattning i denna dom. Äfven om bärget efter sina födslovänder kom fram med en stackars löjlig liten mus, böra vi icke därför se blott den löjligen sidan i skådespelet.

Huru förhåller det sig med realismen — vi använda hällre denna term, då naturalism knappast passar på något svenskt literärt alster från senare tider — realismen, som skulle aflösa den romantiska idealismen? Har den ej mäktat åstadkomma hvad den lofvade, skall den kommande literaturen taga vid där sextioalets slutade, och sjuttio- och åttioalets produktion endast minnas såsom en tillfällig förirrelse, den där ej gaf något uppslag för framtiden? Herr Virsén torde hittills varit ensam af den tron: herr Heidenstam (och herr Levertin) få ursäktas sällskapet, det finnes verkligen intet annat.

Af de två, Virsén och Heidenstam, är Virsén den ojämförligt klarsyntaste och när herr Heidenstam i slutet på sin broschyr med en föraktlig grimas för undan denne sin kamrat, är han alldeles icke i sin goda rätt.

Herr Virsén har med en aktningvärd (och inbringande) energi bekämpat hela den moderna literaturen, han har samvetsgrant stretat och släpat för att göra Ibsen till en odugling, Strindberg till en misslyckad och Zola till en sämre literatör. Det har i allt detta den Quichottiska hjältemod legat en omedveten humor, en högtragisk löjlighet, som verkat uppfriskande. Men Virsén har förstätt hvad det gälde. Tiden hyllade icke längre herr Virséns teorier, den gick ur led och stackars Virsén skulle vrida den rätt igen. Det var en ny lifsåskådning, som växt

upp. Modern vetenskap hade kullkastat så många fagra illusioner, den hade lagt den religiösa barnatron under dissekerknifven och uppvisat det bestående på alla områden genesis på ett sätt, som gjorde dess guddomliga ursprung till en ammsaga. När nu Virsén trodde på ammsagorna var det naturligt, att han var i harnesk mot helgerånarne.

Helt annorlunda är förhållandet med herr Heidenstam. Han har — det kan låta hårdt, men hans broschyrer göra denna förklaring till den enda möjliga — han har ingen aning om hvad striden mellan gammalt och nytt i literaturen verkligen gäller. Det hela ter sig för honom som en strid om former. Han inbillar sig, att den realistiska literaturens särmerke är des sätt att fatta sin ställning till det skildrade. Medan idealismen skulle skildrat verkligheten efter vissa erkända gamla schabloner, skulle realismen slagit sig på fotograferingskonsten, utan blick för annat än hvad cameran uppgaf vara verklighet. Från hans synpunkt bör således impressionismen, som i själfva verket ingenting annat är än den naturliga fortsättningen på realismen, vara dennas yttersta motsats. Impressionisten tecknar ju verkligheten sådan den ter sig för honom, hvad är det annat än realismens konsekvens: skall man teckna verkligheten måste det gifvetvis vara verkligheten sådan den ter sig för skildraren, om någon annan kan han ju ingenting förmåla, såvidt han ej vill följa gamla schabloner. Den individualism som herr Heidenstam tror finnas i impressionismen, finnes i lika grad *såsom fordran* hos realisten, om än utförandet kanske är mindre dristigt. Med andra ord: om man såsom herr Heidenstam gör »realismen» och »idealismen» till ingenting annat än tvänne olika konstformer, så mynnar det hela ut i en fullständig omening. Efter schabloner skall verkligheten icke målas utan efter min subjektiva iakttagelse, det är äfven herr H:s uppfattning — men hvad annat har realismen någonsin sagdt? Är det inte Zolas utslitna fras »ett stycke verklighet sedd genom ett temperament». Hela oppositionen blir helt enkelt ett komplett nonsens.

Det är i själfva verket icke håller detta herr Heidenstam menar, oaktadt han själf tror så. Af hundra satser i hans broschyr handla nog de nittionio därom, men det fins dock en hundra, där han verkligen råkar uttrycka det långa talets korta mening. Bakom de skolastiska fraserna om konstens höga uppgift och dess värde i och för sig blickar fram en oklar tanke. Det är i själfva verket icke konstformen herr Heidenstam vill åt, det är det andliga innehållet. Det är den moderna pessi-

mismen herr H. menar när han harangerar mot naturalismen, det är icke som han tror formen det gäller utan innehållet. Då han talar om naturalismens jordkrypande skildringar menar han dess dystra världsåskådning: det är vår gamla vän lifsglädjen han vill göra till konstens ämne. Det är äfven för honom en lifsåskådning det gäller. Han står på alldeles samma ståndpunkt som Virsén: hvad han bekämpar är realisternas filosofiska uppfattning.

När herr Heidenstam säger: »hällre en sjäfull katolsk dikt om underverken i Lourdes, hällre en individuellt berättad spökhistoria än en träartadt programfast sannsaga utan den personliga stilens sanning», så visar det endast i huru ytterlig grad oklar han är om hvad han själf menar. Satsen innehåller precis lika mycket sanning som osanning och dess framkomst är endast möjlig på grund af den skoluppfattning förf. hyser om formens betydelse. Skall diktingen åter bli idealistisk, är det första vilkoret, att den icke dukar upp endast de andligt efterblifnes, de enfaldiges ideal. I så fall är den ett dödfödt foster, på hvilken ingen skall spilla många ord. Det är de upplyste andarnes, det är framtidens ideal, som konsten skall ställa fram för att vara en lifskraftig konst. När en Bourget slutar med att göra katolska prester till idealet, så är han icke längre konstnär. Han kan hafva kvar boudoirhjältens så att säga naturhistoriska intresse, men för konsten är han död. Dekadansens autobiograf har fallit såsom ett dekadansens offer.

Herr Heidenstam är själf ett godt exempel på orimligheten af hans teori. Hvad som gjorde hans Vallfart och Vandringsår till den goda bok den är, var hvarken den något lättsinniga versbildningen eller någon öfversvallande fantasi: det var den friluftsuppfattning, den obundenhet af alla gamla nedärfda och inpluggade känslor och meningar, hvilken däri kom till utbrott. Sin konstteori har han förmodligen därefter fullkomnat men hvad som räddade hans Endymion från det fiasco, den i alla fall kom så nära, var just uttrycken för samma lifsåskådning, som skapat den första bokens framgång.

Författaren har fått för sig att ett diktverk egentligen alltid skulle vara skrifvet på vers. Prosan är honom för torr och för alldaglig. Det erinrar onekligen om den bekanta historien, huru ett naturbarn i en familj hade sett, att man gjorde upp eld med användande af en viss tidning. När intet exemplar af just den tidningen fans till hands, kunde det efter denne filosof's mening icke blifva någon eld.

Hvilken lustig motsägelse för öfrigt att predika individualismens evangelium och vilja på samma gång fastslå versformen såsom den för alla bindande. Versens väsentliga företrädare framför prosan har med prosastilens ständigt växande förfining allt mera försvunnit och i våra dagar är det i det allra närmaste betydelselöst. Den som läst t. ex. Turgenjef's prosapoem och ännu håller versen för allena saliggörande ens på ett enda område, han visar sig endast vara fången i en dogm, som begränsar hana synvidd. Därtill kommer, att versen i våra dagar så ofta endast är en bekvämlighetsform för ett innehåll, som på prosa skulle alltför uppenbart framträda i all sin tarflighet. Herr Heidenstams ofvan omförmälda poem är ett exempel därpå bland många andra.

* *
* *

Vi torde genom denna lilla vidräkning med herr Heidenstam hafva nått vårt mål. Vi hafva velat påvisa, att i skönlitteraturens utvecklingsfaser formen alltid är och måste vara en mycket underordnad sida. Påståendet att fantasien skulle vara klaf bunden hos de realistiske eller naturalistiske diktarne är en fullständig felsyn. Det finnes i Zolas *Germinal*, för att taga ett allbekant exempel, en så kraftig och skapande fantasi, som trots i något idealistiskt verk, och det fordras för att skildra ett fattigt fiskarfolks enformiga lif lika mycket skapande fantasi som för att skriva en spökhistoria. Det hvarpå en dikts värde beror är dess andliga innehåll men att tro detta vara en ny upptäckt, som bör omskapa literaturen, är endast naiveté.

Hur kommer då den närmaste framtidens diktning att gestalta sig? Den kommer helt säkert att fullfölja den af vår samtid inslagna vägen: »realistisk» eller »idealistisk» allt efter författarnes särskilda begåfning, men alltid stödd på en verklighetsiakttagelse, som en gång för alla blifvit en fordran, som måste uppfyllas. Den kommer sannolikt tills vidare att väsentligen vara pessimistisk, den kommer ännu länge att företrädesvis skildra lifvets skuggsidor. Men efterhand som de nya ideal som äro vår tids och ännu mera blifva framtidens vinna i klarhet kommer den kritiska pessimismen att blandas med toner af gladare klang. Den vetenskapliga verldsåskådning, som i våra dagar håller på att utbildas, är ju i grunden optimistisk: äfven

konsten blir således efterhand en glad vetenskap. Den tanklösa lifsglädjen kan visserligen icke mera blifva diktningsens bärare, men en lifsglädje, alstrad af tro på framtiden och hopp om rika frukter af mänsklighetens utveckling, skall säkert visa sig vara en bättre och framförallt pålitligare bärare af denna diktning.

Ett mästerverk från gårdagen.

En akademisk vän till den i förtid bortgångne Edvard Bäckström håller på att utgifva hans samlade poetiska skrifter. Det är ju i och för sig ett mycket lofligt företag. Edvard Bäckströms smäktande känsla och smidiga versformer ega säkerligen många uppriktiga beundrare. Man har berättat, att syrenen var hans älsklingsblomma. Liknar också ej hans egen poesi syrenens gratiösa klasar och ljuft enerverande doft?

Men vi öfverlemnna åt andra pennor att göra rättvisa åt Edvard Bäckströms fina lyrik och dramatiska miniatyrinteriorer. Vi vända oss till hans tragedi Dagvard Frey.

Det uppseende Dagvard Frey vid sitt framträdande uppväckte var ovanligt stort och för Bäckström smickrande. Man sade, att han med detta arbete stält sig i första ledet af svenska diktare för scenen. Man försäkrade, att Dagvard Frey är ett äkta konstverk, högt syftande, skickligt kombineradt, med en diktation af sällspord skönhet. Och publiken applåderade qväll efter qväll de blodiga scenerna, det klingande språket.

Men uthärdar också Dagvard Frey profvet af en lugn granskning, som icke bestickes af nyhetens retning, icke bländas af scenens och skådespelare-konstens sinligt friska bilder?

Det är sagdt, att en dramatisk dikt, som icke kan uppföras på scenen, icke heller är något verkligt drama. Mycket sant. Men en dramatisk dikt, som icke låter sig med framgång läsas, är alls icke en dikt, som det är något bevändt med. Detta påstående är likaså sant.

Består Dagvard Frey äfven motproftet att uppföras omedelbart på själen scen, der fantasien är direktör, tanken regissör och idealerna sitta som åskådare? Ett svar på denna fråga, är icke utan sin vikt. Ty det kan icke vara likgiltigt, om en tid, ett folk omfattar som mästerstycken verk, hvilka ega blott det yttre skenet af äkta konstnärsskap och skönhet.

Liksom vetenskapsmannen, måste konstnären vidga livvets horisont, upplyfta, förklara. Ett större konstverk, t. ex. ett drama, ett sorgespel, bör kunna i betydelse ställas vid sidan af en större vetenskaplig upptäckt. Vetenskapsmannen skall gifva oss livvets sanning. Konstnären skall uppenbara livvets stora harmoni.

Enligt vår mening, kan Dagvard Frey icke uthärda en objektiv kritik. Edvard Bäckströms gamla vänner skola kanske i förväg invända: »De estetiska grundsatserna, de konstförståndiga reglerna i all ära, men en författare kan fela emot dem och likväl skapa ett verk, fullt af poetisk ingifvelse och skönhet. Hans arbete kan, trots stora fel, dock ega hufvudsaken, vara så lifskraftigt och storslaget, att det eger hela den höga betydelsen af en ny eröfring i bildningens verd.» Sant, mycket sant! Denna uppfattning är vår egen. Men för att medgifva en tillämpning häraf, fordra vi naturligtvis, att hos det arbete, hvarom fråga är, också finnes — hufvudsaken, I ett verkligt drama måste sjelfva stoffet vara dramatiskt. I en tragedi böra karaktärer och konflikter framför allt vara tragiska. I ett konstverk måste finnas äkta skönhet. Ett högt snilleverk är till endast genom en hög anda. Detta är lika klart som att sanningen *är* endast derigenom att hon är — sann. Blotta afsigten, syftet förslå icke. Konst är kunna. Att åsyfta ett drama, ett sorgespel, ett konstverk, en hög lifsuppfattning eger sin subjektiva betydelse för den som hyser dessa goda afsigter, men gäller icke i den objektiva verlden, om de icke der framträda förverkligade. Huru mången, som syftat högt, har icke stannat under målet! Huru mången, som *trott* sig syfta högt, har icke egnat sin hänförelse åt det obetydliga, platta, ja, det vidriga!

Att Edvard Bäckström syftat högt med Dagvard Frey, neka vi icke. Uppenbart har han velat åstadkomma ett själsuppskakande diktverk. Derom vittna den omsorgsfulla tillspetsningen af hvarje handlingens skede, det lidelsefulla språket i hvarje scen, de ord han låter i sista akten fällas om Dagvard Frey: »En sådan bragd som hans ej häfden känner sen Romas första segertider, då en Mucius brände opp sin hand.» Ja, det märkes för visso, att han tror sig om att hafva framställt ett nytt, upphöjdt ideal.

Men vi neka, att han verkligen åstadkommit detta.

Hufvudpersonerne i Dagvard Frey bilda en tvillingkonstellation ungdomliga, rättast sagdt barnsliga gestalter: Den sjnt-

tonåriga trälen Dagvard och den sjuttonåriga hertigdottern Agnes. Tvänne barn hjelte och hjeltinna i ett stort sorgespel! Idén är tvifvelsutän ny och egendomlig, men den är dramatiskt omöjlig. Barn kunna vara hufvudpersoner uti en idyll, såsom t. ex. Bernardin de St. Pierres Paul et Virginie eller Runebergs Julqvällen med sin sjuttonåriga vänliga Augusta. Uti en idyll kunna den barnliga oskulden och hängifvenheten spela en hufvudroll.

Annorlunda i dramat, framför allt i tragedien. Dramat går omedelbart ut på handling, en handling som utvecklar sig med och ur karaktärerna. Men hvilken karaktär i egentlig mening, hvilken dramatisk utveckling kunna finnas hos sjuttonåriga hjeltar och hjeltinnor? Barnets karaktär framträder som natur. Sjuttonåringens utveckling kan bestå endast i en öfvergång från gosse till yngling, från flicka till jungfru. Den handling, som härmed förknippas, är ett stycke psykologi *en action*: Konflikten mellan själens drömlif och hennes uppvaknande. Häraf kan i ett drama göras en episod, några intagande scener, icke mer.

Men Edvard Bäckström har försmått detta. Han åsyftar någonting annat. Han kastar sina båda stackars barn ut i världen, midt i det upprörda handlingslivets vreda böljor, hopar gräslighet på gräslighet rundt omkring dem, tills de slutligen förgås. Han pinar barnsligheten att spela hjelterol. Han har ifrigt studerat de högromantiska teatereffekterna hos fransmännens ära, Victor Hugo — hvars Ernani han så talangfullt öfversatt — och han begagnar sig hänsynslöst af hvad han inhemtat. Han eftersträfvat sitt omöjliga mål med alla möjliga medel. Detta förhållande innebär förklaringen på den drastiska verkan hans arbete gjorde från scenen, och det pinsamma intryck det gör på den som i stillhet genomläser detsamma. En försoning är omöjlig mellan dessa båda motsatser. De göra som kruttunnan i Dagvard Freys sista akt gör med hjelten och hjeltinnan: De spränga alltsammans i luften.

Jemförelsen mellan Mucius Scævola och Dagvard Frey är betecknande för Edvard Bäckströms uppfattning af det dramatiska och tragiska. Den hjeltmodiga Scævolas sjelfuppoffring hade till syfte fäderneslandets räddning, och detta syfte blef äfven uppnådt. Dagvard Freys handling åter — sjelfva knuten, vändpunkten i Bäckströms drama — erinrar om gossen, som vardt ond på sin mamma, och för att straffa *hennes* beslöt att *sjelf* icke äta. Tsar Ivan den förskräcklige försäkrar Dagvard

Frey, att denne skall »se» sin herres, härmästarens, förödmjukelse samt Lifflands fall. Dagvard svarar honom, att så icke skall ske. Nu väntar man naturligtvis, att Dagvard skall göra ett försök att rädda sitt fosterland, sin herre, sin älskade. Men långt derifrån! Dagvard vänder sig icke mot Ivan och rysarne, utan mot sig sjelf. Han rifver ut sina båda ögon: så skall han ju icke kunna se den gamle härmästaren vid Ivans fötter. Efter denna besynnerliga öfverraskning väntar man dock ännu, att Dagvard Freys sjelfstympning skall medföra någon oväntad hjälp åt härmästaren och liffländarne, hvarigenom Dagvards orakelspråk erhöle en betydelsefull dubbelmening. Men en sådan vändning uteblir helt och hållet. Allt går såsom Ivan den förskräcklige förutsagt. Men Dagvard *ser* dock icke detta! Det är hjälplöshetens gagnlösa triumf! Det är den dramatiska knuten löst genom en witz, en ordlek, en faral. Två tomma blodiga ögonhålur med intet annat ändamål än att vara tomma och blodiga är på engång upprörande och vidrigt. Det ideal, Dagvard Frey framställer, tillhör icke den sunda skönhetens verld. Det är alltså intet ideal alls. Det är blott en nervskakande teatereffekt.

Lyckligtvis för Edvard Bäckström står och faller hans författareära icke med hans Dagvard Frey.

E. v. Q.

J. H. G. Fredholm:
Arbetarelagstiftningen och Fabriks-
inspektionen i utlandet

af H.

Äfven till vårt land har arbetarerörelsen omsider trängt och äfven våra lagstiftande myndigheter hafva funnit sig nödsakade att egna någon uppmärksamhet däråt. En stor fråga har emellertid arbetarefrågan icke ännu blifvit hos oss och synnerligen mycket allvar med de föreslagna åtgärderna har det icke håller blifvit.

Orsaken härtill är allra hufvudsakligast att söka i den omständigheten, att det råder en nästan fullständig okunnighet om hvad som i arbetarefrågan gjorts i utlandet, de erfarenheter man haft och de resultat till hvilka man kommit.

Uti det af arbetareförsäkringskomitén afgifna betänkande ingår en rätt utförlig framställning af några främmande länders lagstiftning angående försäkring mot olycksfall i arbetet. Därjämte har doktor A. Raphael i en monografi, Arbetsgifvare och arbetare, förlikningsmetoder vid deras intressetvister i England och Amerika¹, lämnat en framställning af en bland de viktigaste frågorna inom detta område. Men detta är, om man tillägger en afhandling af dr J. Östberg, nästan allt hvad vår litteratur har att bjuda på arbetarelagstiftningens område och ingen af dessa publikationer var egnad att vinna en större krets af läsare, hvilka förtjänster de än i öfrigt må ega.

Ingeniör Fredholms arbete är däremot af den natur, att det bör kunna tränga fram till en betydligt större allmänhet. Det utmärker sig för en koncentration, som gjort det möjligt,

¹ Anmäld i denna tidskrift, aprilhäftet 1889.

att på mindre än tvåhundra sidor lämna en klar och sakrik sammanfattning af arbetarefrågans uppkomst och nuvarande ställning i Europas viktigaste länder, utan att framställningen, oakadt det omfattande material den lämnar, ett ögonblick verkar tröttande.

För öfrigt gör arbetet ett intryck, som åtminstone är anmälares dubbelt behagligt, därför att det i vår literatur är så sällan man får det, ett intryck af att vara den erfarne och praktiske mannens inlägg i frågan. Teorierna framhållas med en korthet och klarhet, som de teoretiske herrarne från högskolorna aldrig drömt om och därpå öfvergår förf. till yttre fakta — man känner sig på säker mark och slipper för en gång ifrån de quasi-djupsinniga utredningar, som gjort lite hvar studiet af hithörande frågor så krångligt.

I bokens första afdelning redogör förf. i korta drag för, huru industrialismen uppkommit, huru den industriella frihet, som var dess häfstång, kom att missbrukas, huru arbetarne funno, att denna frihet icke egde den utlofvade förmågan att drägligt reglera de ekonomiska förhållandena, samt därför föranleddes att i koalitionen söka en hjälp mot kapitalets öfvermakt, huru denna arbetarerörelse först skapade den sociala fråga, som i våra dagar allt mera tager sig uttryck i lagstiftningsåtgärder till arbetarens skydd.

Därefter lämnas en framställning, huru arbetareassociationerna kämpat sig fram, hvarefter förf. öfvergår till en framställning af de olika föremålen för arbetarelagstiftningen och denna lagstiftnings utveckling i de olika landen. Till sist kommer så en redogörelse för fabriksinspektionen.

Det är att hoppas, att liksom boken är en praktisk mans verk den ock skall bära praktiska följder. Den är bättre än något annat arbete vi känna egnad därtill, och det är högt på tiden, att vi äfven i vårt land komma from sounds to things i arbetarefrågan. Det är ett obestriddligt sakförhållande, hvarom både vännerna och fienderna till arbetareskydd från statens sida äro eniga, att det första försök sistlidne riksdag gjorde på arbetarelagstiftningens område förfuskades. Härtill bidrogo i skön enighet den form, under hvilken lagen slutligen antogs, den instruktion som för yrkesinspektörerna utfärdades och det sätt, på hvilket desse tjenstemän tillsattes.

Den riksskandal, som utsändandet af kapten Nordenfelt »för att studera» och hans omedelbart därpå följande afsägelse af inspektörsbefattningen innebar, var visserligen icke ett i den

svenska administrationens historia enastående faktum, men det är farligt, att på ett opröfvadt fält låta en oduglig och opraktisk administration fritt drifva sitt spel. Där allt går i gamla bekanta hjulspår, där kan personligt initiativ och praktisk insigt mycket lättare undvaras än på ett nytt fält. Om man jämför hvad yrkesinspektionen icke blott i mönsterlandet England utan äfven i öfriga länder åstadkommit med hvad vi kunna skäligen vänta af vår yrkesinspektion, så reglerad som den nu blifvit, kan man icke undgå en känsla af förödmjukelse; sviken förväntan kan man knappast säga, då redan arbetarekomiténs sammansättning och ännu mera frågans behandling i riksdagen tillräckligt visade, att både förvaltande myndigheter och riksdag ännu sakna de första förutsättningarne för det stora verk som här föreligger och som måste utföras. Det var i riksdagen icke blott ett oförståndigt arbetsgifvareintresse som var det bestämmande, det var icke ens den Liss Olof Larssonska falangens obotfärdighet som ensam afgjorde frågan. Äfven från kammarledamöter, hvilkas duglighet man i allmänhet lärt att akta och hvilkas goda vilja, när det gäller intressen inom sferen för deras uppfattning, man icke har skäl att betvifla, som här visade sig hafva absolut ingenting lärt, ingenting förstätt af det allmännas intresse i arbetareskyddet.

Kvinlighet och Erotik

af A. Ch. Leffler, D:ssa di Cajanello.

Det var med en viss nyfikenhet man tog i sin hand denna nya bok af vår mest omtalade författarinna. Och det var med en känsla närmast af obehag man lade den ifrån sig. Historien är den, huru erotiken besegrar kvinligheten. En »intressant» italiensk prins, skapad efter det gamla symamsellsidealets beläte kommer på den nordiska tärnans väg. Vi få en mängd »pikanta» skildringar från deras samlif i löfsalar och bad och naturligtvis är prinsen oemotståndlig. Han är lika vacker som förnäm, lika ädel som talangfull och besitter äfven den blaserade öfverlägsenhet, som så förträffligt slår an på unga och gamla sanna kvinnor. Det blir kurtis och kärleksnabb, de unga tu berusa hvarandra ömsesidigt och tvista dessemellan om, huruvida de älska hvarandra tillräckligt för att göra ett kristligt äkta förbund af den fria förbindelse de först ingått. Slutet blir att paret går till presten. Skälet härtill synes väsentligen vara det, att sedan boken fortgått ett par hundra sidor förf. fått den mycket riktiga ingifvelsen, att det var tid tänka på en afslutning. Giftermål har då synts förf. vara den bekvämaste utvägen att göra sig af med paret. För sin del skulle anmälararen föredragit, att förf. låtit paret ramla ned i en klyfta vid en bärgbestigning, hvilket varit så mycket lättare arrangeradt, som herskapet redan lyckligen anländt till Schweiz. Utom andra fördelar hade härmed också följt, att man kunnat vara fullkomligt lugn för att icke träffa på herskapet igen. Nu har man en obehaglig känsla af, att det där paret vidare öden också komma att spöka i bokmarknaden.

Moralen i boken — de skildrades moral, gudbevars! — är den, att när man är förälskad i hvarandra så skall man inte gifta sig för den sakens skull — en fri förbindelse, nå det må vara. Man skall först allvarligen pröfva sig sjelf och hvarandra,

innan man fattar ett så allvarsamt beslut, som att låta lägga kyrkans välsignande händer öfver sitt förbund. Men i längden blir den fria förbindelsen dock för ansträngande: man får det lugnare, om man gifter sig riktigt. Och det är ju en mycket förståndig moral eller hur?

Någon ny lager till dem förf. förut förvärfvat lägger detta arbete icke.

Serra.